PETI

Proiectul pentru Educație Timpurie Incluzivă

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CERCETĂRII, TINERETULUI ȘI SPORTULUI
Unitatea de Management al Proiectelor cu Finanțare Externă



Educația Timpurie Incluzivă

Module pentru formarea personalului din serviciile de educație timpurie

ICON INSTITUT

GET GERMAN EDUCATION AND TRAINING® GmbH
ICON-INSTITUTE Consulting Gruppe

în colaborare cu:

FCG Finnish Consulting Group

Schultz Consulting

Institutul Intercultural Timișoara

PETI brosura.indd I 16.03.2010 17:43

Proiectul pentru Educație Timpurie Incluzivă

Prezenta lucrare a fost elaborată în cadrul
Proiectului pentru Incluziune Socială, Componenta 2: Programul pentru Educație Timpurie Incluzivă,
co-finanțat de Guvernul României și Banca Mondială.

Coordonator din partea MECTS-UMPFE:
Mihaela Ionescu

AUTORI:
Călin Rus
Mihaela Zătreanu
Liliana Voicu

PETI brosura.indd II 16.03.2010 17:43

Nota autorilor:

Mulțumim coordonatorului din partea Ministerului Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului, Mihaela Ionescu, și expertului internațional Emil Buzov, care s-au implicat în dezvoltarea acestor module, oferind feed-back, sugestii și neprețuite idei.

Mulțumim, de asemenea, echipei de formatori și participanților la cursul de formare al acestor module, pentru contribuțiile valoroase și perspectivele noi care au condus la realizarea unui material practic, care să răspundă nevoilor personalului didactic din serviciile de educație timpurie:

Marius Donțu, Coordonator curs formare
Nicoleta Predescu, Formator
Oana Năstase, Formator

Participanți la cursul de formare a formatorilor:

Ramona Țițeiu	Brașov
Corina Postolnicescu	Argeș
Georgiana Deaconescu	Gorj
Marinela Alecu	Arad
Pansela Ungureanu	Botoșani
Daniela Răileanu	Suceava
Rodica Brănișteanu	Cluj
Irina Alexandru	Dolj
Manuela Liță	Vâlcea
Marian Daragiu	Bihor
Silvia Borțeanu	Ilfov/Călărași
Ramona Tămâian	Maramureș
Maria-Magdolna Buna	Covasna
Katalin- Csilla Fazakas	Mureș
Cornelia Doinea	Mehedinți
Alexandra Vladu	Mehedinți
Axenia Hudac	Iași
Angela Pasca	Satu mare
Eugenia Ignat	Alba
Monica Moț	Mureș
Loredana Roman	Vaslui
Ana Secrieru	Galați
Victoria Tomescu	Dâmbovița
Emilia Stana	Buzău
Mariana Ilie	Prahova
Delia Stoicescu	Sibiu

PETI brosura.indd 1 16.03.2010 17:43



PETI brosura.indd 2 16.03.2010 17:43

Cuprins

Introducere 5
M1. Repere conceptuale pentru educația incluzivă cu focalizare pe dimensiunea interculturală 8
M1.1. Educația timpurie incluzivă și interculturală 8
M1.2. Perspective asupra culturii și relațiilor interculturale 10
M1.2.1. Ce este cultura? 10
M1.2.2. Perspective asupra identității 14
M1.2.3. Un model de analiză a relațiilor interculturale 18
M1.2.4. Educația timpurie și socializarea copiilor în context multicultural 19
M1.3. Cine sunt Romii? 22
M1.3.1. Neamuri de romi 24
M1.3.2. Ocupații tradiționale ale romilor 25
M1.3.3. Limba romani 26
M1.3.4. Apartenențe religioase ale romilor 27
M1.3.5. Familia în comunitățile tradiționale de romi 28
M1.4. Prejudecăți, rasism și discriminare la adresa romilor 30
M1.4.1. Stereotipuri, prejudecăți, discriminare 30
M1.4.2. Discriminare și rasism la adresa romilor 32
M1.4.3. Consecințele psihologice ale discriminării romilor 36
M1.4.4. Combaterea discriminării romilor 38
M1.5. Pentru o perspectivă interculturală asupra societății 42
M1.6. De la concepte și autoreflecție, spre practică 44
M2. Practici educaționale în serviciile de educație timpurie pentru o educație interculturală 45
M2.1. Abordarea incluzivă și interculturală în curriculumul educației timpurii 47
M2.2. Principii și recomandări privind diversitatea etnoculturală în educația timpurie 49
M2.2.1. Ignorarea diferențelor culturale nu este o soluție. 49
M2.2.2. Impunerea din exterior a unei apartenențe etnoculturale este inacceptabilă 52
M2.2.3. Apartenențele etnoculturale diferite nu presupun în mod necesar diferențe perceptibile 53
M2.2.4. Apartenențele etnoculturale comune nu presupun în mod necesar omogeneitate 54
M2.2.5. Diferențele culturale nu sunt toate acceptabile 55
M2.3. Repere pentru o educație timpurie incluzivă și interculturală a copiilor romi 56
M2.3.1. O perspectivă integrată, nu activități interculturale punctuale 57
M2.3.2. Reflectarea diversității în mediul educațional 58
M2.3.3. Dezvoltarea unei identități pozitive și a stimei de sine la copiii romi 59
M2.3.4. Sensibilizarea lingvistică 62
M2.3.5. Dezvoltarea de atitudini pozitive între copiii romi și ne-romi 63
M2.3.6. Comunicarea cu părinții romi 64
M2.3.7. Gestionarea conflictelor de natură interculturală 68
M2.4. Abordarea incluzivă și interculturală în activitatea cotidiană a grădiniței 69
M2.4.1. Activități de dezvoltare personală: rutine și tranziții 69
M2.4.2. Activități pe domenii experiențiale 71
M2.4.3. Activități integrate 74
M2.4.4. Jocuri și activități didactice alese 78
M2.4.5. Evaluarea 79
M3. Managementul diversității în serviciile de educație timpurie 81
M3.1. Managementul diversității și dezvoltarea organizațională a instituțiilor de educație timpurie 82
M3.2. Viziunea unei grădinițe incluzive și interculturale 83
M3.3. Un proces ciclic de dezvoltare instituțională 85
M3.3.1. Conducerea procesului de dezvoltare instituțională 86
M3.3.2. Cum pregătim procesul de schimbare? 89
M3.3.3. Analiza situației de debut 90
M3.3.4. Elaborarea unui plan de dezvoltare instituțională 94
M3.3.5. Implementarea și monitorizarea planului de dezvoltare instituțională 95
M3.3.6. Evaluarea rezultatelor obținute 96
M3.4. Grădinița și comunitatea multiculturală – o abordare interculturală a parteneriatului 99
M3.4.1. Analiza comunității locale din perspectiva unei grădinițe incluzive și interculturale 99
M3.4.2. Rolul parteneriatelor din perspectiva grădiniței incluzive și interculturale 100
M3.4.3. Cum putem să-i implicăm pe părinții romi în activitatea grădiniței 106
M3.4.4. Pași în gestionarea situațiilor problematice și a conflictelor 110
Glosar 113
Bibliografie 115
Resurse suplimentare disponibile pe internet 118

PETI brosura.indd 3 16.03.2010 17:43



PETI brosura.indd 4 16.03.2010 17:43

Introducere

Acest ghid oferă repere teoretice, explică principii metodologice și prezintă sugestii de activități și de proceduri ce pot fi utilizate pentru promovarea unei abordări incluzive și interculturale în grădinițe, în special în cele în care copiii au apartenențe etnoculturale diferite. O atenție specială este acordată în acest context problematicii complexe a asigurării unui mediu educativ pozitiv și a accesului la educație timpurie de calitate pentru copiii romi.

Temele abordate sunt strâns legate de obiective ale curriculumului pentru educația timpurie a copiilor de la 3 la 6/7 ani și sunt complementare atât conținutului ghidurilor tematice realizate în cadrul Proiectului pentru Reforma Educației Timpurii (PRET)[1], cât și altor demersuri de promovare a unei abordări incluzive, centrate pe includerea în instituțiile educative de masă a copiilor cu cerințe educative speciale.

Mai precis, sunt avute în vedere două categorii de obiective:

1. Dezvoltarea capacității organizaționale a serviciilor de educație timpurie de:
   - a construi o relație pozitivă cu familiile și comunitățile de romi, în vederea creșterii participării copiilor romi la educația timpurie, reducerii și prevenirii abandonului și susținerii copiilor romi în obținerea unor rezultate educaționale situate la același nivel ca și în cazul celorlalți copii;
   - a asigura un mediu intercultural, care să favorizeze o dezvoltare echilibrată a tuturor copiilor, să promoveze respectul pentru diversitatea culturală, combaterea prejudecăților și discriminării.

2. Dezvoltarea capacității cadrelor didactice din serviciile de educațiile timpurie de:
   - a răspunde adecvat nevoilor educaționale ale copiilor romi;
   - a promova o abordare incluzivă și interculturală în practicile educaționale și mediul de învățare oferit în cadrul serviciilor de educație timpurie.

Pentru atingerea acestor obiective sunt necesare următoarele:

➜ **pentru întreg personalul din serviciile de educație timpurie:**
   - cunoașterea cadrului conceptual și a principiilor educației interculturale;
   - conștientizarea complexității influenței apartenențelor culturale și a relațiilor interculturale asupra învățării și a responsabilităților personalului din această perspectivă;
   - cunoașterea în general, a unor aspecte culturale, istorice, și socio-economice privind comunitățile de romi și, în special, a celor specifice comunității rome din localitatea unde funcționează serviciul de educație timpurie;
   - conștientizarea cauzelor situației actuale a comunităților de romi și a principalelor provocări asociate educației timpurii a copiilor romi (decalajul educațional, prejudecățile și discriminarea).

➜ **pentru cadrele didactice:**
   - dobândirea de abilități specifice pentru implementarea unei abordări incluzive și interculturale în organizarea mediului educațional al grupei și al grădiniței și în practicile educaționale adoptate atât în relația cu copilul, cât și cu familia acestuia;
   - adoptarea unor metode adecvate pentru o educație timpurie interculturală, focalizată pe problematica romilor și pe nevoile specifice ale copiilor provenind din această etnie.

1 http://proiecte.pmu.ro

PETI brosura.indd 5 16.03.2010 17:43

➜ **pentru managerii serviciilor de educație timpurie:**
- dezvoltarea abilităților de a asigura, prin metode democratice și participative, respectarea principiilor educației incluzive și interculturale în unitățile pe care le conduc;
- dezvoltarea abilităților de a stabili parteneriate eficiente cu familiile și comunitățile de romi, în scopul atragerii, înscrierii și frecventării serviciilor de educație timpurie de către cât mai mulți copii romi cu vârsta cuprinsă între 3 și 6/7 ani.

De aceea, acest ghid se adresează atât cadrelor didactice cât și managerilor din serviciile de educație timpurie. Conținutul său este divizat, conform celor de mai sus, în trei module:

✔ Un prim modul, adresat ambelor categorii menționate, clarifică aspecte conceptuale și oferă informații de bază pentru a facilita înțelegerea provocărilor diversității culturale pentru educația timpurie și pentru situarea în context social, istoric și cultural a dificultăților ce afectează educația timpurie a copiilor romi.

✔ Al doilea modul este adresat cadrelor didactice și este centrat pe aspecte metodologice, vizând utilizarea de practici incluzive și interculturale în activitatea didactică cotidiană, îndeosebi în grupe mixte de copii din care fac parte și copii romi. Sunt prezentate principii de bază ale educației interculturale și sunt oferite sugestii concrete de strategii și activități de învățare.

✔ Cel de-al treilea modul se adresează managerilor instituțiilor de educație timpurie și se focalizează pe două aspecte cheie: cum poate fi asigurată gestionarea pozitivă și echitabilă a diversității culturale la nivelul instituției și cum poate fi introdus acest element în demersurile de dezvoltare organizațională ale acesteia, respectiv modalitățile prin care instituțiile de educație timpurie pot dezvolta un parteneriat eficient cu părinții și comunitatea, atunci când aceasta este caracterizată prin diversitate culturală și diferențe de natură socio-economică, cu focalizare pe situația familiilor de romi.

PETI brosura.indd 6 16.03.2010 17:43



MODULUL 1

Repere conceptuale pentru educația incluzivă cu focalizare pe dimensiunea interculturală

PETI brosura.indd 7 16.03.2010 17:43

Proiectul pentru Educație Timpurie Incluzivă

M1.1. Educația timpurie incluzivă și interculturală

Vedem educația incluzivă ca o abordare prin care se răspunde în mod adecvat la diversitatea nevoilor tuturor copiilor pentru a combate riscurile de excluziune și a asigura tuturor dreptul fundamental la o educație de calitate, șanse egale și dreptul la participare socială.

Educația incluzivă are în vedere îndepărtarea sau diminuarea barierelor de orice tip din calea învățării și participarea în egală măsură a tuturor copiilor, atenție specială acordându-se celor din familii cu grad ridicat de vulnerabilitate sau cu risc de excluziune și marginalizare. Este o abordare strategică, concepută pentru a facilita succesul în învățare pentru toți copiii și la toate nivelurile de educație. Scopul educației incluzive este de a le permite atât cadrelor didactice cât și copiilor/elevilor să se simtă în largul lor atunci când au de a face cu diversitatea și să o considere mai degrabă o provocare decât o problemă, o oportunitate și nu un factor de blocaj.

Educația incluzivă:

- implică creșterea participării active a copiilor la educație, indiferent de mediul cultural al familiilor lor și de comunitățile din care provin;
- necesită o schimbare fundamentală de atitudine față de responsabilitățile sistemului de învățământ, inclusiv la nivel preșcolar, din partea cadrelor didactice și a comunităților, dar mai necesită și cunoștințe specifice, capacități și strategii educaționale adaptate;
- presupune o abordare participativă a cooperării între cadre didactice, între cadre didactice și copii, între copii, părinți și administrația educațională.

Promovarea educației incluzive este o direcție importantă a reformei educației în România, inclusiv a reformei educației timpurii. Ea se înscrie într-o tendință generală la nivel internațional, ale cărei repere principale sunt:

- adoptarea în 1989 a Convenției Națiunilor Unite privind Drepturile Copilului,
- formularea în 1994, în contextul UNESCO, a Declarației de la Salamanca privind educația copiilor cu cerințe educaționale speciale,
- adoptarea în 1990, 2000 și 2007, tot sub egida UNESCO, a documentelor cheie ale Programului „Educația pentru Toți”,
- includerea, începând cu anul 2000, a unor ținte ce țin de accesul la educație și combaterea sărăciei între Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului.

Importanța investiției în educația timpurie pentru toți copiii este subliniată în mod deosebit în Raportul Global de Monitorizare a Programului „Educația pentru Toți”, publicat de UNESCO în 2007.

Prioritatea acordată promovării unei abordări incluzive a educației timpurii se regăsește, de asemenea, la nivel european, în activitățile realizate, spre exemplu, de Consiliul Europei, unele în colaborare cu UNESCO, precum și de cele ale OSCE. O astfel de abordare este asumată, de altfel, de toate statele membre ale Consiliului Europei și reflectată în Recomandarea nr. 4 din iunie 2009 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind educația romilor.

La nivel național, reforma educației timpurii reflectă, de asemenea, aceste tendințe internaționale și europene. Astfel ele se regăsesc în noul curriculum pentru învățământul preșcolar, aprobat prin O.M. nr. 5233/1.09.2008, dar și în alte documente de politică educațională privind educația timpurie și în cele ce vizează asigurarea accesului la educație al grupurilor dezavantajate, cu focalizare pe problematica romilor.

PETI brosura.indd 8 16.03.2010 17:43

Două aspecte sunt frecvent avute în vedere în abordările practice ale educației incluzive: copiii cu cerințe educative speciale asociate unor caracteristici individuale, respectiv copiii proveniți din medii sociale defavorizate. Cu toate acestea, dimensiunea culturală este și ea una dintre dimensiunile-cheie ce trebuie luată în considerare în promovarea unei abordări incluzive în educația timpurie.

Pertinența luării în considerare a dimensiunii culturale încă de la o vârstă timpurie este justificată din cel puțin două puncte de vedere. În primul rând, așa cum confirmă mai multe cercetări (Lynch și Hanson, 1998), până în jurul vârstei de cinci ani se conturează elementele esențiale care îi permit copilului situarea în mediul cultural al grupului de apartenență și tot în jurul vârstei de cinci ani copilul poate asimila din mediul social prejudecăți și atitudini negative față de anumite grupuri. Pe de altă parte, în această perioadă a vieții, copilul învață prin interacțiunile cu co-vârstnicii și adulții ce înseamnă să trăim împreună, cât de asemănători și totuși diferiți suntem, ce comportamente sunt acceptate social și cultural și care sunt respinse, învață reguli sociale și asimilează modele culturale. Aceste repere ale vieții sale sociale, ale mediului socio-cultural în care crește și se dezvoltă, devin vectori comportamentali cu profundă semnificație pentru învățarea și dezvoltarea copilului în perioada timpurie, precum și mai târziu.

În cele ce urmează, prezentăm o serie de concepte a căror clarificare este esențială pentru înțelegerea modului în care serviciile de educație timpurie trebuie să gestioneze problematica diversității culturale.

APLICAȚIE



Cum comentați afirmația:

În grădiniță, copiii percep diferențele dintre ei ca firești și nu au prejudecăți în relațiile reciproce, în măsura în care nu intervin adulții din preajma lor. Din această perspectivă, reflectați asupra importanței educației timpurii pe principii incluzive și interculturale pentru o societate incluzivă.

PETI brosura.indd 9 16.03.2010 17:43

Proiectul pentru Educație Timpurie Incluzivă

M1.2. Perspective asupra culturii și relațiilor interculturale

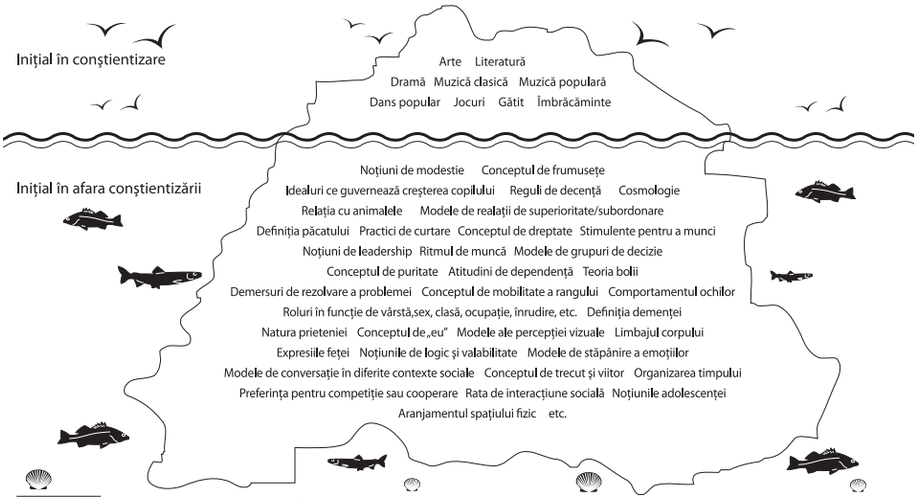
M1.2.1. Ce este cultura?

Diversitatea culturală, unanim recunoscută ca o realitate a societăților contemporane, generează implicit nevoia de gestionare a implicațiilor acesteia la nivelul diferitelor instituții publice, incluziv la nivelul sistemului educativ, precum și nevoia de gestionare a interacțiunilor asociate conviețuirii între membrii diferitelor grupuri etnoculturale. Înainte de a analiza aceste aspecte, este necesară precizarea modului de înțelegere a conceptului de cultură. În Declarația Universală privind Diversitatea Culturală, adoptată de UNESCO în 2001, cultura este definită ca „ansamblu de elemente distinctive, de ordin spiritual, material, intelectual, și emoțional, ale unei societăți sau ale unui grup social, ce include, pe lângă artă și literatură, stiluri de viață, moduri de conviețuire, sisteme de valori, tradiții și credințe”[2].

Cultura ca un iceberg

Modelul iceberg-ului poate ilustra foarte bine complexitate culturii. Modelul evidențiază faptul că unele dintre elementele culturale fundamentale sunt foarte vizibile, în timp ce altele sunt mai greu de descoperit. Figura de mai jos exprimă această viziune asupra culturii.

Fig. 1: Conceptul de iceberg al culturii



Sursa: p.-14 AFS Orientation Handbook Vol.-4, New York: AFS Intercultural Programs Inc., 1984

La fel ca în cazul unui iceberg, în cultură sunt elemente vizibile: arhitectura, arta, gătitul, muzica, limba, practici religioase sau tradiții. Dar fundația puternică a culturii este mai greu de observat, ea este ancorată în istoria grupului respectiv, include normele, valorile, atitudinile despre spațiu, natură, timp, relații sociale, etc.

Modelul iceberg-ului sugerează și faptul că părțile vizibile ale culturii sunt expresiile părților sale invizibile. Prin aceasta, modelul evidențiază și provocările interacțiunilor interculturale: într-o interacțiune cu o persoană cu alte referințe culturale există riscul interpretării greșite a elementelor vizibile, a comportamentelor, în lipsa unei înțelegeri a cauzelor și motivațiilor mai profunde ale acestora.

2 Declarația Universală privind Diversitatea Culturală, UNESCO, 2001.

PETI brosura.indd 10 16.03.2010 17:43

Modelul poate fi folosit și pentru stimularea unei reflecții asupra complexității și profunzimii culturii și a riscurilor și dificultăților asociate cu orice încercare de a „înțelege o cultură".

Desigur, în cazul conviețuirii îndelungate a mai multor grupuri culturale, cum este cea generată de prezența în România a minorităților naționale, numeroase elemente culturale sunt comune, atât în partea vizibilă, cât și în profunzimea iceberg-ului culturii.

Romii reprezintă fără îndoială o reprezentare emblematică a diferenței culturale pentru societatea românească. Înainte de a analiza mai concret elemente culturale specifice, este esențial să clarificăm perspectiva pe care o avem asupra culturii, identității și a surselor diferențelor culturale.

APLICAȚIE



Bazându-vă pe ceea ce cunoașteți din diferite experiențe personale sau lecturi, identificați în paralel elemente vizibile și elemente de profunzime (situate în partea invizibilă a icebergului culturii) pentru cultura majoritară românească și pentru cultura minoritară a etniei romilor din România. Analizați aspectele asemănătoare și cele diferite și observați unde se situează cel mai frecvent diferențele, în partea vizibilă sau în cea invizibilă.

Cultura română	***Cultura romilor***
Elemente vizibile	*Elemente vizibile*
Elemente de profunzime	*Elemente de profunzime*

O posibilă grilă de analiză a culturii

Cercetătorul olandez Hofstede este autorul unui model interesant, deși controversat, privind aspectele concrete care diferențiază culturile și influențează comunicarea interculturală. Hofstede definește cultura ca fiind „programarea colectivă a gândirii care distinge membrii unui grup (sau categorie de oameni) de un altul". Modelul propus de el evidențiază cinci dimensiuni ale culturii.

Prima dimensiune este distanța față de putere, care este legată de soluțiile diferite găsite la problema inegalității, la gradul în care o cultură acceptă ca puterea să fie distribuită în mod inegal. Culturile cu o distanță mică față de putere preferă consultarea, participarea, cooperarea, în timp ce culturile cu o distanță mare față de putere preferă deciziile autocratice și majoritare și au o încredere scăzută unii în alții. De exemplu, în culturile în care există o distanță mai mare față de putere, copiii sunt educați să fie docili și să-i trateze pe părinți și pe cei în vârstă cu respect. Inițiativele aparțin celor care dețin puterea, „subordonații" fiind doar executanți.

Dimensiunea individualism-colectivism este legată de integrarea indivizilor în grupurile primare. În societățile individualiste, legăturile dintre indivizi sunt slabe, oamenii își poartă singuri de grijă și apreciază mai mult obiectivele individuale. În opoziție, în societățile colectiviste, indivizii sunt integrați în grupuri coezive care îi protejează de-a lungul vieții, în schimbul unei profunde loialități. În astfel de societăți nevoile și scopurile grupului sunt mai importante decât cele ale individului.

Dimensiunea masculinitate-feminitate se referă la diviziunea rolurilor emoționale între femei și bărbați. Masculinitatea se referă la societăți în care bărbații sunt asertivi, duri și preocupați de succesul material,

PETI brosura.indd 11 16.03.2010 17:43

iar femeile sunt modeste, tandre și preocupate de calitatea vieții; feminitatea aparține culturilor în care atât femeile cât și bărbații sunt modești, tandri și preocupați de calitatea vieții.

Cea de-a patra dimensiune, evitarea incertitudinii, se referă la nivelul de stres resimțit într-o societate față de viitorul necunoscut, la gradul în care un membru al societății se simte amenințat de situații incerte și necunoscute și încearcă să evite aceste situații. Culturile cu o tendință de evitare a incertitudinii scăzută au o motivație de realizare puternică, sunt mai deschise la asumarea riscului și mai puțin ierarhice decât cele cu o evitare a incertitudinii crescută. În culturile cu o tendință puternică de evitare a riscurilor, există o nevoie de a impune reguli ferme și precise, conflictele sunt evitate, schimbările acceptate sunt minore, pentru evitarea cât mai mult a incertitudinilor.

A cincea dimensiune a lui Hofstede, orientarea pe termen lung / orientarea pe termen scurt, a fost adăugată mai târziu acestui model și evidențiază preferința oamenilor de a-și concentra eforturile asupra prezentului sau asupra viitorului. Societățile caracterizate printr-o perspectivă de viață pe termen lung au valori precum perseverența, formarea relațiilor în funcție de status, economisire și sentimentul rușinii. Pe de altă parte, orientarea pe termen scurt este caracterizată de valori precum siguranță și stabilitate personală, respect pentru tradiție, reciprocitatea favorurilor și a cadourilor.

Acest model nu este unul teoretic ci are la bază o amplă investigație empirică transnațională. Cercetarea lui Hofstede a fost criticată pe mai multe aspecte. În primul rând, se pune problema dacă nu cumva aceste dimensiuni sunt specifice perioadei în care au fost colectate datele, anii 1980. Apoi, studiul a fost criticat pentru eșantionul său, limitat doar la angajații unei companii multinaționale din domeniul informaticii, și s-a pus problema validității unei probe care folosește doar chestionare de atitudini, pe baza cărora inferează valori. În ciuda acestor limitări, cele cinci dimensiuni ale lui Hofstede oferă un cadru de referință puternic pentru compararea valorilor culturale și pentru înțelegerea dificultăților apărute în procese de comunicare interculturală.

APLICAȚIE

1. *Identificați elemente ale culturii române și ale culturii rome ce permit poziționarea acestora pe fiecare dintre cele cinci dimensiuni ale modelului lui Hofstede. Pentru fiecare caz, reflectați în ce măsură este justificată o poziție general valabilă. Puteți identifica subgrupuri relevante în cazul românilor? Dar al romilor? Este oare mai ușor de poziționat pe dimensiunile lui Hoftede cultura română decât cultura romă?*



2. *O teorie psihosociologică arată că avem în general tendința de a vedea grupurile ce au o poziție inferioară în societate ca fiind omogene („grupuri agregat”), în timp ce grupurile cu o poziție dominantă în societate sunt percepute ca având o mai mare variabilitate internă, cu indivizi ce nu corespund unui tipar general („grupuri colecție”). Corespunde această concluzie analizei de mai sus?*

PETI brosura.indd 12 16.03.2010 17:43

M1.2.2. Perspective asupra identității

Relația societate-cultură era, până recent, de cele mai multe ori implicit, considerată a fi una de suprapunere completă, atât la nivelul științelor sociale cât și la nivelul politicilor sociale și educative. În prezent, recunoașterea explicită a diversității, în societate ca și în instituțiile de educație, generează nevoia unei clarificări a conceptelor cheie asociate, dar și nevoia unei reflecții asupra misiunii sistemului de educație în raport cu dezvoltarea și manifestarea publică a identității culturale a fiecăruia dintre grupurile ce revendică această recunoaștere.

Problema identității se pune, evident, la mai multe niveluri între care, incontestabil, cel individual, de grup, comunitar, național. Se vorbește, de asemenea, de identitate etnică și identitate culturală, ca și de strategii identitare la nivel individual sau de grup. Diversitatea abordărilor și înțelesurile acordate acestor concepte și celor conexe sunt pe măsura complexității acestei problematici.

La nivel individual, identitatea este strâns legată de nevoia de raportare la alții, la societate și de perceperea propriei autonomii. Atât pe plan individual cât și la nivel colectiv, **identitatea înseamnă construirea unei diferențe, elaborarea unui contrast, punerea în relief a unei alterități**. Conceptul de identitate s-a impus în sociologie și antropologie începând cu anii 1950, în acest context făcându-se referire îndeosebi la **identitatea culturală**.

Este larg acceptată ideea că identitatea se află, explicit sau implicit, în centrul dezbaterilor ce vizează înțelegerea și gestionarea socio-politică a unei societăți multiculturale. Modul de abordare a identității s-a modificat în decursul timpului. În general se poate afirma că tendința globală este aceea a **trecerii de la o concepție esențialistă, monolitică și statică** la una **interacționistă, pluralistă și dinamică.**

Perspectiva esențialistă asupra identității, mult timp dominantă atât în gândirea teoretică cât și în practica socială și educativă, persistă încă și astăzi, de cele mai multe ori sub formă implicită. Din această perspectivă identitatea este văzută ca un dat, permanent și unic, care există și care trebuie păstrat și transmis mai departe. Identitatea se definește în acest model pornind în primul rând de la elemente de identitate privilegiate, fixe și bine delimitate, cum sunt limba, religia, numele, etnicitatea, tradițiile culturale.

Realitatea socială actuală, cu diversitatea ei tot mai accentuată și frecvența interacțiunilor obligatorii dintre diversele grupuri sociale, purtătoare ale unor culturi diferite, au obligat regândirea conceptelor legate de identitate.

Din această perspectivă, un concept cheie pentru **definirea identității** este acela de interacțiune. Identitatea nu mai este văzută ca un dat, ci **ca un proces ce se construiește prin interacțiune cu ceilalți**. Alături de axa diacronică ce presupune raportarea la trecut, o importanță egală o dobândește axa sincronică, respectiv contactul și schimbul cu ceilalți în prezent. De altfel, aceste contacte au devenit inevitabile într-o societate multiculturală a interdependențelor, cum este cea contemporană.

Acestei dimensiuni obiective a interacțiunii necesare cu mediul social înconjurător i se adaugă o dimensiune subiectivă. În acest proces intervine și interpretarea faptelor, imaginea pe care indivizii sau membrii unui grup o au despre ei înșiși sau despre grupul de apartenență. Această imagine este de fapt rezultatul reprezentării pe care și-o fac indivizii asupra a ceea ce îi distinge de ceilalți, dar și al modului în care își reprezintă ceilalți această diferență. Astfel, identitatea se construiește prin reacție, pentru conformare la sau pentru distanțarea de imaginea pe care o au ceilalți despre sine. În consecință, caracterul și calitatea relațiilor cu celălalt joacă un rol important.

PETI brosura.indd 13 16.03.2010 17:43

REFLECTAȚI

Reflectați asupra propriei apartenențe etnoculturale. Care sunt factorii care au contribuit la conturarea identității dvs. culturale? În ce măsură sunt factori obiectivi sau sunt factori favorizați de interacțiunile cu persoane semnificative din trecutul dumneavoastră (membri ai familiei, cadre didactice, prieteni)? Care a fost perioada din viața dvs. care a avut un impact puternic asupra construcției identității dvs. culturale?



Reflectați asupra influenței mediului socio-cultural în care se naște și crește copilul și la procesul de construcție identitară care începe în perioada timpurie. Cu cine interacționează zilnic, ce limbă vorbește, ce este obișnuit să mănânce, unde se joacă, cu cine se joacă, la ce evenimente ale familiei/comunității participă, ce tipuri de relații sunt între membrii familiei, cum decurge un program zilnic obișnuit din viața lui, ce loc au valorile religioase ale familiei etc.

De unde provin diferențele etnoculturale?

Diversitatea etnoculturală din societate o regăsim desigur și la nivelul copiilor din instituțiile de educație timpurie. Aceasta este vârsta la care începe și conturarea și conștientizarea propriei identități culturale. Pentru a înțelege responsabilitățile educației formale și rolul pe care îl au cadrele didactice în acest proces, este esențială clarificarea modului în care sunt percepute diferențele etnoculturale și a modului în care este concepută apartenența etnică.

Sursa diferențelor etnoculturale poate fi, de asemenea, privită din mai multe perspective. Distingem astfel o perspectivă naturalistă, una culturalistă și una constructivist-interacționistă.

Naturalismul pune la baza diferențelor între grupuri aspecte de **natură biologică**, genetică: legăturile « de sânge », ereditatea, înrudirea biologică și este inspirat de darwinism. Printre riscurile asociate acestei opțiuni menționăm: ierarhizarea între grupuri, pe baze « obiective »; dezavuarea căsătoriilor mixte; tendințe spre purificare etnică; rasism. La o analiză mai în profunzime această opțiune apare ca evident nerealistă, întrucât nu există practic în Europa contemporană grupuri « pure » din punctul de vedere al originii biologice.

APLICAȚIE



Cunoașteți culturi, din prezent sau din trecut, în care identitatea culturală este bazată pe criterii de natură biologică?

Ce consecințe credeți că au astfel de criterii în privința dezvoltării copiilor îndeosebi în plan socio-emoțional ?

PETI brosura.indd 14 16.03.2010 17:43

Culturalismul deplasează originea diferențelor între grupuri spre « cultură » (înțeleasă în sens esențialist). Culturile sunt considerate închise și imuabile, ele reprezentând ansambluri stereotipe și deseori greu de generalizat la ansamblul grupului vizat, de conținuturi folclorice și tradiții, incapabile de evoluție și adaptare, supuse riscurilor de dispariție și necesitând protecție în fața modernității. Se manifestă în acest caz, explicit sau implicit, nostalgia unei societăți tradiționale ideale, cu o cultură « pură » (inexistentă în realitate). Acestei opțiuni îi este asociat riscul ierarhizării pe baza teoriei evoluționismului social, aceasta justificând tendințele asimilaționiste ale culturilor « mai avansate » față de cele « inferioare ».

APLICAȚIE



Ce perspectivă asupra identității culturale este reflectată de poezia lui Octavian Goga „Plugarii”?
Identificați afirmații privitoare la romi care pot „trăda” o perspectivă culturalistă asupra diferențelor culturale.
Ce influență are o asemenea perspectivă asupra comunicării dintre cadrele didactice și părinții romi?

Constructivismul pornește de la analiza mecanismelor psihosociologice de constituire și de menținere a grupurilor etnice. Un rol esențial în acest sens îl are procesul de definire a frontierelor etnice (de includere și excludere – noi/ei) și identificarea de semne distinctive (sociale) ce definesc apartenența la grup. Determinantă este în acest caz asumarea apartenenței și recunoașterea acesteia atât din partea celorlalți membri ai grupului, cât și din partea celorlalți membri ai societății. Această perspectivă, așa cum am arătat mai sus, nu neagă existența, stabilitatea și influența reală a unor caracteristici culturale specifice, dar le relativizează semnificația.

APLICAȚIE



Dați exemple de schimburi și interferențe culturale din diverse regiuni ale țării care demonstrează perspectiva constructivismului în coexistența mai multor culturi.

Această ultimă perspectivă este cea care corespunde cel mai bine, nu doar cu perspectiva interacționistă și dinamică asupra identității, descrisă mai sus, ci și cu obiectivele fundamentale ale unei educații centrate pe dezvoltarea plenară a potențialului fiecărui copil.

Conceptul de etnie este un concept introdus relativ recent, la începutul anilor ‘50, în vocabularul curent al științelor sociale. Este semnificativ faptul că el apare pentru prima dată într-un dicționar Oxford abia în 1972 și este ignorat în versiunea scurtă a acestuia din 1982. Și în privința conceptului de etnie se poate

PETI brosura.indd 15 16.03.2010 17:43

remarca o evoluție într-un sens asemănător cu evoluția înțelegerii identității: **de la o concepție esențialistă și obiectivistă** a etnicității, ce considera etnia ca o realitate obiectivă înscrisă într-o istorie liniară, s-a trecut **la o abordare subiectivistă, dinamică și interactivă**.

Un grup etnic poate fi astfel definit ca fiind format din oameni care se consideră asemănători în primul rând datorită unei origini comune (reale sau fictive) și care sunt priviți în acest mod de ceilalți. Dimensiunea subiectivă este deci determinantă, cu focalizare îndeosebi pe conștiința apartenenței la grup și pe menținerea existenței grupului. Aceasta nu înseamnă că nu există elemente obiective, vizibile, determinate de împărtășirea unei istorii și a unei situații sociale comune, elemente ce duc, atât la întărirea coeziunii și solidarității grupului, cât și la întărirea conștiinței apartenenței la grup.

APLICAȚIE



Între părinții copiilor din grupă întâlniți următoarele situații:

- *Familia T.: ambii părinți sunt de profesie medici și sunt implicați activ într-o organizație a romilor.*
- *Familia U.: Mama este de profesie asistent social și știți că este de etnie romă, ea urmând cursurile universitare pe locurile speciale rezervate romilor. Tata este mecanic și este de etnie maghiară.*
- *Familia V.: Ambii părinți sunt muncitori iar aspectul lor exterior vă face să bănuiți că sunt de etnie romă. Mai mult, copilul povestește că bunicii locuiesc într-un sat cu o populație numeroasă de romi. Cu toate acestea, la sosirea la grădiniță într-o dimineață, mama face un comentariu negativ la adresa „țiganilor" din care rezultă că nu se consideră de etnie romă.*

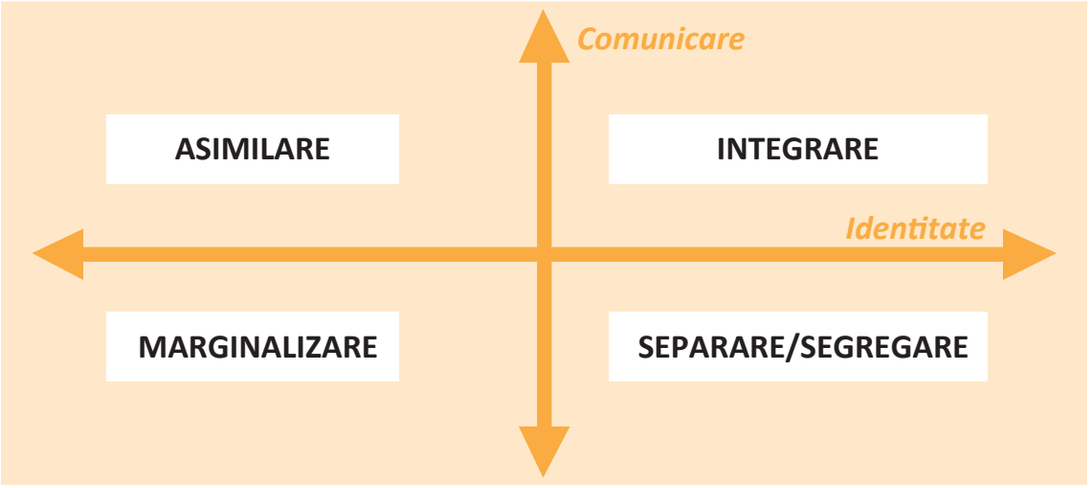
Cum comunicați cu părinții respectivi, ținând cont de conceptele prezentate mai sus?

PETI brosura.indd 16 16.03.2010 17:43

M1.2.3. Un model de analiză a relațiilor interculturale

Pe baza unui model elaborat de John W. Berry pentru analiza integrării imigranților, propunem un model derivat, ce este pertinent pentru analiza relațiilor interculturale într-o societate dată, în general, și oferă un cadru interesant pentru analiza diferitelor situații în care se găsesc comunitățile de romi în România.

Modelul este structurat pe baza unei matrice bidimensionale organizată în jurul a două axe: axa **identității**, respectiv cea a **comunicării**.



Astfel, dacă un grup minoritar situat într-o societate majoritară își pierde identitatea proprie și se deschide spre comunicare cu restul societății, avem o situație de **asimilare**.

Dacă pierderea identității este însă asociată cu izolare față de restul societății avem situația de **marginalizare**. Dacă grupul își menține și dezvoltă o identitate culturală proprie stabilă și puternică, dar nu promovează relații de comunicare cu restul societății, avem o situație de **separare**, iar dacă aceasta este impusă de majoritate, vorbim despre **segregare**. Situația dezirabilă este însă cea de **integrare**, în care cele două grupuri, minoritar și majoritar, își mențin și dezvoltă propriile identități culturale, angajându-se totodată în procese de comunicare interculturală.

Astfel, în cazul comunităților de romi, schema propusă ne ajută să distingem categorii diferite, fiecare corespunzătoare unui cadran din schemă.

În primul rând, există cu siguranță în cazul romilor un grup deosebit de semnificativ numeric ce se situează în cadranul A, al **asimilării**. Această poziționare este determinată, pe de o parte, de opțiuni personale favorizate de decalajul socio-economic dintre romi și restul populației și de riscurile expunerii la discriminare. Pe de altă parte, pentru majoritatea romilor din această categorie, nu este vorba despre o opțiune proprie, ci de consecința presiunilor exercitate de societate în cursul istoriei, uneori vizând explicit **asimilarea forțată** prin interzicerea unor manifestări vizibile ale identității și obligația conformării la normele culturale ale societății majoritare.

Există, în al doilea rând, două categorii de romi ce tind să se situeze în cadranul C, al **separării**. Este vorba, pe de o parte, de **comunități de tip tradițional** ce își bazează în mare măsură coeziunea pe delimitarea clară între romi și gadjii și pe menținerea priorității normelor interne ale grupului față de normele societății majoritare. Pe de altă parte, din această categorie fac parte **activiștii romi** ce militează pentru con-

PETI brosura.indd 17 16.03.2010 17:43

struirea unei identități rome de tip național după modelul european al construcției naționale din secolul XIX. Acțiunea lor este centrată uneori pe definirea unor repere identitare de tip esențialist, între care redescoperirea și punerea în valoare a tradiției ocupă un loc important, alături de limbă, ca și pe revendicarea în fața societății majoritare a dreptului la diferență. Situațiile de **segregare**, recent aduse în atenția publică de organizații neguvernamentale și a căror existență a fost confirmată de Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului, se manifestă încă în sistemul de educație. Eliminarea segregării este o prioritate în politicile educaționale actuale și va fi discutată din punct de vedere practic în modulul 3.

În al treilea rând, există în cazul romilor un grup cu pondere semnificativă ce se încadrează perfect în cadranul B, al **marginalizării**. În numeroase astfel de cazuri este vorba despre grupuri de romi care au suferit de pe urma politicilor de „integrare socială" (în fapt, de asimilare forțată) ale regimului comunist și, ulterior, de pe urma lipsei unor politici și măsuri adecvate de protejare în contextul tranziției la economia de piață. Au fost astfel generate grupuri ce au fost rupte în mod brutal de reperele identitare tradiționale, fără însă a putea asimila normele culturale ale societății majoritare și fără a fi acceptate de aceasta. Mai mult, membrii acestor grupuri reprezintă ținta predilectă a discriminărilor și a manifestărilor de tip rasist.

APLICAȚIE



Pornind de la schema de mai sus, analizați comunitatea sau comunitățile de romi din care provin copiii cu care lucrați.
Care sunt elementele care v-au determinat să optați pentru poziționarea respectivă? Cunoașteți alte comunități de romi, cu situație diferită? Faceți o comparație între acestea utilizând schema de mai sus.

PETI brosura.indd 18 16.03.2010 17:43

M1.2.4. Educația timpurie și socializarea copiilor în context multicultural

Procesul de socializare, ce capătă o mai mare intensitate o dată cu accesul copiilor la serviciile de educație timpurie, poate fi, de asemenea, privit din două perspective distincte, chiar dacă deseori acestea nu sunt formulate explicit:

Paradigma condiționării - perspectivă sociologică clasică (numită și sociologistă), inspirată de lucrările lui Durkheim și Parsons, poate fi caracterizată prin următoarele trăsături esențiale:

- *scopul socializării* este, înainte de toate, adaptarea individului la societate și păstrarea omogenității sociale;
- copilul este văzut ca un *subiect pasiv* al socializării, ca o „ceară moale" care poate fi modelată ușor;
- socializarea este *o acțiune unilaterală* a adulților, părinților, profesorilor asupra copilului;
- socializarea primară exercită un *efect ireversibil* asupra formării personalității adulte.

Paradigma interacționistă - perspectivă de inspirație psihologică, puternic influențată de concepția lui Piaget și de cercetările lui G.H. Mead, are la bază următoarea serie de afirmații:

- *scopul socializării* constă mai mult în împlinirea personalității copilului decât în adaptarea la societatea existentă;
- copilul joacă un *rol activ* în procesul de socializare și își construiește propria identitate prin intermediul interacțiunilor cu anturajul (prieteni, părinți, profesori);
- *procesul de socializare este reciproc*, astfel și copilul contribuie într-o anumită măsură la socializarea părinților;
- *efectele socializării primare sunt reversibile* și, în mare măsură, pot fi modificate prin experiențele ulterioare.

Poate fi remarcat faptul că prima perspectivă, care pune accentul pe rolul coercitiv al factorilor socializării, urmărește să-l aducă pe individ cât mai aproape de modelul (prototipul) propus de grupul social respectiv, atât sub aspectul comportamentelor cât și al credințelor sale. Dimpotrivă, în cea de-a doua perspectivă, socializarea este definită ca interiorizare a culturii, a atitudinilor și reprezentărilor sociale comune grupului ca urmare a interacțiunii dintre individ, nevoile sale, capacitățile pe care le posedă și mediul social.

Paradigma interacționistă/constructivistă se dovedește, fără îndoială, cea mai în măsură să se ofere repere pentru structurarea demersului educațional într-un context caracterizat prin diversitate culturală. Este însă necesară reanalizarea unora dintre aspectele fundamentale ale socializării. Desigur, și într-un context multicultural rolul socializării este acela de a permite integrarea optimă a individului în societate. Pentru aceasta este necesară transmiterea unor valori, norme și roluri, unele general valabile pentru întreaga societate, iar altele specifice comunității culturale de apartenență.

Spre exemplu, acest lucru s-ar putea traduce prin redefinirea rolului pe care îl au pe parcursul acestui proces cei patru factori ai socializării: familia, grupul de co-vârstnici, educația formală și mijloacele de informare în masă. Astfel:

- Familia - rămâne principalul factor de transmitere a normelor, valorilor și rolurilor comunității culturale din care provine individul. Rolul ei în construirea identității culturale rămâne fundamental. Situații deosebite sunt generate, și în acest caz, de tot mai numeroasele cazuri de familii mixte.
- Grupul de co-vârstnici - va permite nu numai un reper exterior familiei în cadrul socializării ci și, deseori, un prim contact cu reprezentanți ai altor culturi.

PETI brosura.indd 19 16.03.2010 17:43

- Educația formală - are rolul deosebit de important de a consolida bazele unei conviețuiri armonioase a diferitelor comunități culturale, fără a afecta negativ formarea și dezvoltarea identității copilului ca membru al unui anumit grup cultural. Cunoașterea reciprocă a diferitelor caracteristici culturale este un element necesar dar nu și suficient în acest sens. Astfel, procesul educațional trebuie să permită contactul și comunicarea (accentul e pus pe interacțiune), stimulând respectul reciproc și valorizarea pozitivă a diferențelor culturale.
- Mijloacele de informare în masă exercită o influență considerabilă asupra percepțiilor colective și asupra formării identităților lingvistice și culturale, ca și asupra formării, directe sau indirecte, a imaginii și a percepției grupurilor minoritare sau a celor legate de grupul majoritar.

APLICAȚIE

1. Identificați în curriculumul actual pentru educația timpurie și în documentele similare utilizate anterior adoptării acestuia elemente care ilustrează una dintre cele două perspective asupra socializării: paradigma condiționării și cea interacționistă.

2. Care dintre formulările de mai jos apreciați că ar trebui să fie considerate ca definind în modul cel mai adecvat misiunea instituțiilor de educație?

a. Reproducerea culturală a grupurilor etnice din societate, păstrarea tuturor fiind importantă: grădinița și școala trebuie să îi învețe pe copiii romi ce înseamnă să fii rom, pe cei maghiari ce înseamnă să fii maghar, pe români, ce înseamnă să fii român, etc.

b. Promovarea unei ideologii trans-etnice care să asigure coeziunea societății: grădinița și scoala trebuie să se focalizeze pe dezvoltarea conștiinței că suntem toți cetățeni ai României și că trebuie să conviețuim pe baza unor norme comune, indiferent de apartenențele etnice.

c. Dezvoltarea personală a fiecărui copil, fără a ține cont de apartenențele culturale specifice: fiecare copil este unic, deci școala și grădinița se vor focaliza asupra valorificării la maximum a potențialului fiecărui copil, ca individ, nu ca membru al diferitelor grupuri din societate.



Argumentați fiecare opțiune.

Identificați în cazul fiecărei opțiuni, avantaje și dezavantaje, din trei perspective:

- *perspectiva grupurilor minoritare;*
- *perspectiva majoritarilor;*
- *perspectiva interesului general al unei societăți ce respectă drepturile fiecărui cetățean.*

PETI brosura.indd 20 16.03.2010 17:43

M1.3. Cine sunt Romii?

Cadrele didactice din serviciile de educație timpurie se confruntă deseori cu dificultăți în comunicarea cu părinții romi, în identificarea nevoilor specifice ale copiilor romi și în găsirea de răspunsuri adecvate la aceste nevoi. Pentru a răspunde acestor provocări este utilă înțelegerea, atât a locului pe care îl ocupă astăzi romii în societatea românească, cât și a contextului istoric și socio-cultural ce l-a generat.

Una dintre sursele ce pot oferi detalii privind istoria romilor este colecția de fișe de istorie a romilor elaborată în cadrul proiectului *Educația pentru copiii romi în Europa* al Consiliului Europei[3] și tradusă în limba română de Centrul Național de Cultură al Romilor[4] și Institutul Intercultural Timișoara[5].

Câteva repere din istoria romilor...

1385	*Prima atestare a prezenței romilor pe teritoriul Țărilor Române: robi romi („40 de sălașe") sunt donați Mănăstirii Vodița de Dan Voievod.*
Perioada medievală	*Romii au statutul de robi, de trei categorii: robi domnești (aparțineau domnitorului), robi mănăstirești (aparțineau mănăstirilor) și robi boierești (aparțineau boierilor). Cei mai mulți erau meșteșugari și au ocupat un rol important în economia Țărilor Române, ce avea un caracter aproape exclusiv agricol.*
Secolul VIII	*Romii din Transilvania sunt ținta politicilor de asimilare forțată ale împărătesei Maria Tereza și ale fiului ei Iosif al doilea: se interzice portul tradițional și utilizarea limbii romani, căruțele și caii se confiscă pentru a se forța practicarea agriculturii, copiii sunt luați de la părinți și încredințați unor familii de țărani ne-romi. Este abolită robia în Transilvania și Bucovina. În Moldova și Țara Românească legislația devine și mai restrictivă: căsătoriile între romi și ne-romi sunt interzise, robii romi sunt tranzacționați individual ca și marfă, fără nici un drept.*
Secolul XIX	*Prin mai multe legi succesive, romii sunt dezrobiți, aplicându-se astfel una dintre revendicările revoluției de la 1848. Nu sunt luate însă măsuri care să faciliteze o integrare reală a romilor cu noul lor statut în societate. Un mare val de migrație spre vest, face ca un număr mare dintre robii eliberați să părăsească Țările Române.*
Perioada interbelică	*Se inițiază mișcarea de emancipare a romilor. Apar primele organizații ce urmăresc apărarea și promovarea drepturilor romilor. Se utilizează public termenul „rom".*
1940-1944	*Zeci de mii de romi sunt deportați în Transnistria și mulți își pierd viața acolo. Deportarea este precedată de un recensământ ce urmărea reperarea familiilor și comunităților de romi.*
Perioada regimului comunist	*Romii nu apar menționați în documente oficiale. Existența lor ca grup etnic nu este recunoscută. În anii 1970-1980 sunt inițiate politici de asimilare forțată care au condus la eliminarea aproape completă a comunităților tradiționale de romi nomazi sau semi-nomazi.*

3 www.coe.int/education/roma
4 www.romanikultura.ro
5 www.intercultural.ro

PETI brosura.indd 21 16.03.2010 17:43

După 1989	*Romii sunt recunoscuți ca minoritate națională și au reprezentare politică. Organizații ale romilor activează la nivel național dar și local pentru îmbunătățirea situației romilor, apărarea drepturilor romilor și combaterea discriminării. Îmbunătățirea situației romilor este inclusă ca o condiție pentru deschiderea negocierilor de aderare a României la UE. În 1998 începe procesul de elaborare a unei strategii naționale pentru îmbunătățirea situației romilor, finalizat în 2001 cu adoptarea de către guvern a unui document pe această temă. România se asociază altor țări din Europa Centrală și de Sud-Est cu număr mare de romi, în cadrul Deceniului pentru Incluziunea Romilor, angajându-se ca în perioada 2005-2015 să asigure echilibrarea situației romilor în raport cu restul populației în patru domenii: educație, sănătate, locuire și accesul la locuri de muncă.*

În decursul istoriei, comunităților tradiționale ale romilor le-a fost respectată, în general, autonomia în ceea ce privește organizarea internă. Această autonomie, precum și diferențele existente între structura socială a populației majoritare și cea a romilor au făcut ca modul de organizare a romilor din primele secole de la apariția lor în Țările Române să poată fi regăsit aproape neschimbat în trecutul apropiat la ultimele comunități nomade.

Nucleul comunității îl constituia familia, iar un grup de familii de romi, de obicei înrudite, forma o ceată. Ceata, formata de obicei din 30-40 de familii ce aveau aceeași ocupație și călătoreau împreună prin țară, reprezintă forma clasică a comunității de romi. O ceată făcea la rândul ei parte dintr-un "neam", un grup de comunități ce aveau în comun, nu atât legături de rudenie sau strămoși comuni, cât o ocupație comună.

Fiecare ceată avea un conducător, denumit jude în Moldova și Țara Românească și voievod în Transilvania. Acesta era ales pe viață de membrii comunității dintre bărbații cei mai puternici și mai înțelepți. Alegerea se făcea în cadrul unei adunări la care participa tot grupul și care se desfășura după un ritual bine stabilit. Judele, respectiv voievodul, se bucura de o mare autoritate în rândul membrilor comunității. Autonomia internă a cetei, confirmată de mai multe documente ale domnitorilor celor trei țări române, este ilustrată și de recunoașterea dreptului judelui sau voievodului de a administra justiția în problemele interne, simultan cu interzicerea amestecului funcționarilor statului.

Judecata era făcută în fața întregii comunități ținând cont de normele interne nescrise ale acesteia. Atât în procesul de judecată cât și în aplicarea sancțiunilor stabilite, comunitatea are un rol fundamental. De cele mai multe ori sancțiunile se bazează pe izolarea de comunitate a persoanei vinovate și a familiei sale[6].

În timp, alături de ceată, prin interacțiunea cu structurile statului sau cu alte grupuri, apar și alte forme de organizare, superioare ca importanță. Astfel, șefii unor grupuri mai mari de romi au fost desemnați de autoritățile statului sau de proprietarii de robi și aveau ca atribuție principală strângerea impozitelor.

De altfel chiar șefii cetelor aveau, alături de responsabilitățile interne, și datoria de a aduna taxele pe care membrii comunității trebuiau să le plătească statului, autorităților locale sau stăpânului feudal. În schimbul acestor servicii judele sau voievodul erau scutiți de orice fel de obligații fiscale. De asemenea, șefii cetelor de romi îndeplineau și rolul de interfață intre comunitate și autorități.

6 O formă de administrare a justiției în problemele interne ale comunității, specifică îndeosebi romilor căldărari, ce poate fi întâlnită și astăzi, este "kris-ul". Kris-ul, denumit în anumite zone "stabor", este constituit din adunarea capilor de familie aleșiînfuncție de reputația și respectabilitatea lor. Întrunirile acestuia sunt publice și sunt determinate de apariția unei probleme ce pune în pericol coeziunea internă a grupului, respectarea normelor sale și a tradițiilor, sau situația economica. Deciziile se iau prin consens, iar intervenția fiecărui membru în cadrul cris-ului este importantă pentru menținerea respectabilitățiișia statutului său în cadrul grupului.

PETI brosura.indd 22 16.03.2010 17:43

Pe lângă aceste comunități tradiționale, autoritățile au creat structuri ce reuneau mai multe grupuri cu aceeași ocupație dintr-o anumita regiune. Acestea erau conduse de vătafi, numiți de autorități. Vătafii erau romi care aveau în subordine șefii cetelor de romi și care erau răspunzători, pe de o parte, de rezolvarea diferendelor dintre cete sau dintre romi proveniți din cete diferite și, pe de altă parte, de încasarea impozitelor. Vătafii erau scutiți de dări și de orice alte obligații fata de stat. Începând din secolul al XVIII-lea, vătaful începe sa fie numit "bulibașa".

Deși relicve ale modului tradițional de organizare socială a romilor se mai păstrează și astăzi, în general, se poate afirma ca politicile de sedentarizare forțată și de asimilare promovate în decursul timpului de autorități, precum și procesul firesc de modernizare ce a afectat întreaga societate, inclusiv comunitățile de romi, au dus la dispariția aproape completă, sau cel puțin la scăderea semnificativa în importanță, a acestui mod de organizare.

M1.3.1. Neamuri de romi

În cultura tradițională a romilor, noțiunea de neam nu se referă la înrudirea de sânge, ci la gruparea după o serie de elemente comune: meseria tradițională, structurile de organizare socială, obiceiurile de familie și sărbătorile calendaristice.

Principalele neamuri de rromi din România sunt:

- **boldeni sau florari** – romi care, pe vremuri, se ocupau cu confecționarea florilor artificiale pentru coroane, coronițe, jerbe, iar astăzi vând flori și se ocupă cu negustoria în general;
- **cărămidari** – romi care, tradițional, se ocupau de confecționarea cărămizilor din lut nearse (chirpici), proveniți din ursari, vătrași și rudari;
- **fierari** – romi care, tradițional, se ocupau cu prelucrarea fierului, inclusiv cu feroneria și lăcătușeria, confecționau unelte din fier, legau căruțe în fier și potcoveau cai;
- **gabori** – romi unguri, vorbitori de limbă maghiară, așezați mai ales în Transilvania și Banat, care, tradițional, se ocupau cu tinichigeria, dar astăzi fac și comerț ambulant cu covoare, cuverturi, obiecte casnice;
- **romi turci** – romi de religie musulmană, vorbitori de limbă turcă, profund influențați de cultura turcă, așezați mai ales în Dobrogea;
- **spoitori** – romi care, pe vremuri, se ocupau cu spoitul sau cositorirea vaselor din metal, iar astăzi recuperează metale feroase și neferoase;
- **căldărari** – romi a căror meserie tradițională este prelucrarea aramei / cuprului, din care fac cazane, căldări, tăvi, ibrice;
- **lăutari** – romi muzicieni, mai ales instrumentiști, proveniți mai ales dintre ursari și vătrași;
- **lovari** – romi unguri, vorbitori de limbă maghiară, locuiesc mai ales în Transilvania și Banat, și se ocupau, în trecut, cu geambășia (negustoria de cai);
- **ursari** – romi care, pe vremuri, se ocupau cu „umblatul" cu ursul, apoi devenind fierari (prelucrează fierul), pieptănari (prelucrează osul și cornul și confecționează piepteni și alte obiecte din os și corn), ciurari (prelucrează pieile de animale și confecționează ciururi și site) sau lăutari;
- **romungre** – romi unguri, vorbitori de limbă maghiară, profund influențați de cultura maghiară, așezați mai ales în Transilvania;
- **rudari** – romi care, în majoritatea lor, și-au pierdut limba maternă și cultura rromani tradițională, sunt profund influențați de cultura românească și se ocupă cu prelucrarea lemnului, confecționând linguri, fuse, furci, albii, mobilier, împletituri din nuiele;

PETI brosura.indd 23 16.03.2010 17:43

- **argintari** – romi care, tradițional, se ocupă cu prelucrarea argintului și aurului și fac în special bijuterii și alte obiecte de podoabă;
- **vătrași** – romi asimilați, sedentarizați cu multă vreme în urmă, proveniți îndeosebi din rândul fierarilor care s-au instalat în „vatra satului", care nu mai vorbesc limba romani și sunt profund influențați de cultura românească.



APLICAȚIE

Ce neamuri de romi puteți identifica în comunitatea sau în regiunea dumneavoastră? Cum îi recunoașteți?

M1.3.2. Ocupații tradiționale ale romilor

Cea mai importantă ocupație tradițională a romilor este prelucrarea metalelor. Prelucrarea fierului cuprinde mai multe meserii, între care fierăritul, lăcătușeria și potcovăria. Fierarul confecționează unelte agricole, obiecte de uz casnic, elemente de fier pentru construcții și instalații. Lăcătușul face și repară lacăte, zăvoare, balamale, chei și diferite tipuri de încuietori de uși și de porți. Potcovarii potcovesc cai, boi și măgari.

Tinichigeria, în cadrul căreia se confecționează burlane, jgheaburi și acoperișuri, este meseria practicată mai ales de romii gabori.

De *prelucrarea aramei* se ocupă căldărarii. Aceștia confecționează și repară vase de aramă de uz gospodăresc (cazane de fiert țuica, căldări, tăvi, tigăi) sau de cult (cristelnițe pentru botez, căldărușa de Bobotează, pocalul bisericesc). Cea mai importantă tehnică de lucru este *alămirea țigănească*, procedeu vechi, transmis în cadrul familiei și ținut secret, care cuprinde marea măiestrie a ciocănirii aramei.

Cositorirea vaselor de aramă este o meserie aproape dispărută, de care s-au ocupat spoitorii.

Unul dintre meșteșugurile tradiționale ale romilor este și *prelucrarea metalelor prețioase*, aur și argint. Argintarii confecționează bijuterii, piese de harnașament (pinteni), piese de îmbrăcăminte (nasturi, butoni), obiecte de uz casnic (tacâmuri, castroane, tăvi, solnițe aurite, cupe de argint aurite, cești) și obiecte religioase (cădelnițe, sfeșnice, cristelnițe, candele, cruci). Se remarcă tehnica filigranului, tehnica modelării în relief prin ciocănire și arta încrustării cu pietre prețioase.

În cadrul *prelucrării lemnului*, ocupație a romilor rudari, s-au dezvoltat o serie de specializări: *rudăritul propriu-zis* practicat de *butnari*, cei care fac obiecte casnice din lemn (blide, căni, donițe, maiuri de bătut rufe) și de *covătari / albieri*, cei care fac albii și coveți; *lingurăritul* practicat de *lingurari*, cei care confecționează linguri, linguriță, cupe, linguroaie, polonice; *fusăritul* practicat de *fusari*, meșteri în confecționarea fuselor; *lădăritul* practicat de *lădari*, specializați în mobilier (mese, scaune, dulapuri), dar mai ales în lăzi de zestre, lăcrițe (cutii mici de lemn), hambare și tronuri (lăzi mari de ținut mălaiul sau alte cereale). O

PETI brosura.indd 24 16.03.2010 17:43

ramură distinctă este aceea a *corfarilor*, care împletesc corfe sau coșuri din nuiele de alun, de răchită sau de salcie.

Lăutaria este una dintre cele mai cunoscute meserii tradiționale rome. Această meserie se transmite din tată în fiu; se practică în grup, cu banda, în taraf, mai nou, cu formația; are drept ocazii nunțile, petrecerile, târgurile; nu presupune cunoașterea notelor muzicale, se învață „după ureche", cel puțin forma clasică / inițială a lăutăriei, astăzi, mulți lăutari având studii de specialitate; instrumentele folosite, în ordinea frecventei, sunt: vioara, (inclusiv un tip de vioară improvizată, de fapt o violă cu arcușul în semicerc sau cu șase coarde), lăuta, țambalul, acordeonul (preluat din muzica germană), basul (așa numesc lăutarii violoncelul și contrabasul), cobza, chitara, cimpoiul, fluierul din lemn de salcie, de plop tremurător sau de trestie, tamburina (folosită de ursari), clarinetul.

Muzica romani, vocală sau instrumentală, este parte a manifestărilor artistice ale comunității, ea putând avea caracter ritualic (cântecul de nuntă, bocetul etc.) sau neritualic (cântecul de dragoste, cântecul de leagăn etc.), în vreme ce muzica lăutărească face parte dintre ocupațiile tradiționale ale romilor, așadar aduce venit și aparține profesioniștilor interpreți, vocal sau instrumental, ai muzicii populare autohtone.

Între meseriile romilor pierdute sau aflate pe cale de dispariție se numără: *prelucrarea osului și a cornului*, prin care se realizau piepteni, nasturi, mânere de cuțit, mânere de pipă, capete de bâtă păstorească și cornuri de praf de pușcă; *prelucrarea pieilor de animale*, prin care se confecționau site și ciururi; *prelucrarea părului de animale*, prin care se făceau perii, bidinele și pensule; *cărămidăritul*, prin care se confecționau cărămizi din lut nearse; *geambășia* sau *negustoria de cai*, meserie practicată de către lovarii din Transilvania, despre care legendele spun că înțelegeau graiul cailor.



APLICAȚIE

Analizați evoluția lui Vasile Porojan din povestirea cu același nume de Vasile Alecsandri (http://ro.wikisource.org/wiki/Vasile_Porojan_%28Alecsandri%29), din perspectiva alegerii și practicării ocupației de brutar.

M1.3.3. Limba romani

Asemănările între limba romani și sanskrita au stat la baza dovedirii originii indiene a romilor. Limba romani este deci o limbă originară din nordul Indiei. Asupra ei și-au pus amprenta secolele de conviețuire cu populații vorbind limbi extrem de variate, cum ar fi persana, armeana, greaca, română, astfel încât s-au produs numeroase modificări atât la nivelul vocabularului cât și al gramaticii. Se poate spune însă că, în multe cazuri, influențele au fost reciproce, cuvinte de origine romani regăsindu-se în limbi europene.

Dată fiind evoluția istorică și structura socială a comunităților de romi, se poate vorbi la ora actuală atât de un proces de structurare a unei limbi romani unice, cât și de coexistența mai multor dialecte, majoritatea păstrând însă o baza comună. Evoluția diferențiată a acestor dialecte a fost determinată și de absența unei culturi scrise, până de curând limba romani fiind o limbă aproape eminamente orală.

PETI brosura.indd 25 16.03.2010 17:43

În România, la ora actuală, numărul vorbitorilor de romani este estimat la aproximativ jumătate din numărul total al romilor. Acest lucru se datorează politicilor de asimilare forțată la care au fost supuși romii, ca și asimilării naturale. Pierderea limbii romani nu este însă specifică doar pentru unele cazuri individuale de romi care au părăsit grupurile de origine și au fost asimilați de comunitățile învecinate. Există și cazuri de comunități întregi care și-au pierdut limba, păstrându-și însă conștiința de grup și stilul de viața.

Se poate constata, în ultimii ani, o tendință tot mai pronunțată de redescoperire a limbii romani de către romii care nu o mai vorbeau. Tipărirea în limba romani de cărți și manuale, precum și posibilitatea studierii în școli a limbii romani, contribuie, fără îndoială, la menținerea și dezvoltarea identității etnice a romilor.

Mai trebuie amintit și faptul că, dacă numeroși romi sunt bilingvi, vorbind romani și română sau maghiara și română, există în România și comunități trilingve, care vorbesc limba română, maghiară și romani.



APLICAȚIE

Ce limbă vorbesc grupurile de romi care fac parte din comunitatea dumneavoastră? Puteți identifica, în colectivul grădiniței, copiii romi care acasă vorbesc altă limbă/alte limbi? Există în grădiniță elemente care să țină cont de nevoile specifice ale acestor copii? Sunt valorificate competențele lingvistice ale acestor copii ca resursă pentru procesul de învățare?

M1.3.4. Apartenențe religioase ale romilor

Alături de limba, religia este un element al culturii considerat a avea un rol important în definirea identității de grup și în menținerea coeziunii acestuia. Ca și în cazul limbii însă, nici religia nu constituie un reper de unitate pentru romii din România. În cele mai multe cazuri, romii au adoptat religia populației alături de care au trăit. Aceasta face ca majoritatea romilor sa fie ortodocși, existând însă și familii sau chiar comunități întregi de religie catolică, reformată sau musulmană. Demnă de remarcat este creșterea recenta a numărului de romi aparținând confesiunilor neo-protestante și, în special, cultelor penticostal și baptist.



APLICAȚIE

*Realizați un **profil al comunității sau comunităților de romi** din localitățile unde lucrați.*

Pentru aceasta puteți avea în vedere următoarele:

- *Care este situația actuală a romilor din punct de vedere economic și social?*
- *Care sunt ocupațiile predominante?*
- *Cum au evoluat aceste ocupații în perioada recentă?*
- *În ce măsură se păstrează memoria sau practica unor ocupații tradiționale? Care sunt acestea?*

PETI brosura.indd 26 16.03.2010 17:43

APLICAȚIE

- *În ce măsură se regăsește memoria sau impactul unui stil de viață nomad?*
- *Care este gradul de utilizare a limbii romani? Dacă este cazul, ce dialect se vorbește? Există diferențe între generații în utilizarea limbii romani?*
- *Ce alte limbi sunt vorbite de romi?*
- *Care sunt apartenențele religioase ale romilor din comunitate? Au intervenit modificări în această privință în ultimii ani?*
- *Care este importanța acordată tradițiilor?*
- *Cum este structurată comunitatea? Cine sunt liderii formali și informali? Autoritatea acestora se bazează pe tradiție sau este una de tip modern?*
- *Dacă există mai multe grupuri distincte, care sunt relațiile dintre acestea?*



Cum puteți utiliza aceste informații din perspectiva:
- *relației cadru didactic-familie educației parentale;*
- *parteneriatului grădiniță-familie;*
- *valorificării diferențelor culturale în cadrul activităților de învățare*

M1.3.5. Familia în comunitățile tradiționale de romi

Familia ocupă un loc de primă importanță în organizarea comunităților tradiționale de romi, indiferent de perioada sau de ocupația specifica a grupului din care face parte. Totul gravitează în jurul familiei: relații sociale și economice, educație și transmiterea meșteșugurilor și tradițiilor, securitatea și protecția individului.

Orice individ există în primul rând ca membru al unei familii. Interacțiunile dintre indivizi sunt percepute ca fiind interacțiuni între familii. De aceea, un membru al familiei care dobândește prestigiu în cadrul comunității onorează întreaga familie. La fel, o greșeala făcută de un individ, potrivit tradiției romilor, se răsfrânge asupra întregii familii a acestuia.

Când se vorbește despre familie, se are în vedere în general familia lărgită, formată din mai multe cupluri înrudite și copiii lor, pe mai multe generații. De multe ori familia conjugală are o importanță relativ redusă. Structura familială asigură în mod tradițional solidaritatea tuturor membrilor ei. Astfel, persoanele în vârsta sunt îngrijite de urmașii lor, celibatarii, extrem de rari de altfel, rămân cu familia părinților, orfanii sunt și ei luați în grijă de rude. Apartenența la familie asigură deci securitatea socială și psihologică a individului. Este ușor de înțeles, în acest context, de ce excluderea din grup este percepută ca una dintre cele mai grave sancțiuni.

În opoziție cu importanța acordată familiei în viața indivizilor și a comunității, apare frecventa neglijare a aspectelor exterioare, administrative, legate de familie. Astfel, numeroase căsătorii ale romilor nu sunt înregistrate oficial, iar când înregistrarea este făcută, numele din acte are o importanță redusă, el fiind în multe cazuri dat la origine de autorități.

Există o divizare clară a rolurilor în cadrul familiei de romi între bărbat și femeie. Aceasta corespunde în mare situației specifice familiilor tradiționale din culturile de tip patriarhal: bărbatul este răspunzător

PETI brosura.indd 27 16.03.2010 17:43

pentru asigurarea veniturilor necesare traiului și pentru relațiile cu celelalte familii din comunitate în timp ce femeia se ocupă de creșterea și educarea copiilor mici și de prepararea hranei și confecționarea de îmbrăcăminte. Bărbatul este de asemenea șeful familiei și purtătorul și apărătorul prestigiului acesteia în exterior.

Vârsta la care se realizează căsătoriile este de multe ori foarte redusă: 17-18 ani pentru băieți și 13-15 ani pentru fete. Tradițiile specifice care marchează momentul căsătoriei sunt diferite de la un neam la altul și au fost, de asemenea, puternic influențate de populațiile alături de care au trăit. La unele neamuri căsătoria este făcută ca urmare a unei înțelegeri prealabile a familiilor celor doi tineri, în timp ce la altele acceptul familiei este obținut ulterior, tânărul trebuind să-și "fure" viitoarea soție din familia părinților ei.

Nașterea primului copil este considerată ca un eveniment crucial în viața familiei. Ea este urmată deseori de numeroase alte nașteri, orice nou născut fiind binevenit în familie. Acest lucru face ca în comunitățile de romi ponderea copiilor să fie în general foarte ridicată. Educația copiilor se face de către întreaga familie, copilul trăind în permanență înconjurat de părinți și rude, inclusiv copii mai mari în vârstă. Inițiativa și responsabilizarea copiilor, capacitatea lor de a se descurca singuri de la o vârsta cât mai fragedă, sunt apreciate favorabil de către familie și comunitate.



APLICAȚIE

Analizați impactul asupra copilului mic al practicilor culturale din familiile tradiționale de romi; Identificați asemănări și deosebiri față de cultura majoritarilor. Ce impact au aceste diferențe asupra conviețuirii minoritarilor cu majoritarii? Dar asupra dezvoltării copiilor?

PETI brosura.indd 28 16.03.2010 17:43

M1.4. Prejudecăți, rasism și discriminare la adresa romilor

M1.4.1. Stereotipuri, prejudecăți, discriminare

Conceptul de stereotip ar putea fi definit cel mai simplu ca «o reprezentare mentală a unui grup social și a membrilor acestuia». El reprezintă o listă de trăsături considerate caracteristice unui grup și membrilor acestuia, precum și așteptări comportamentale corespunzătoare: cum ne așteptăm să fie și să se comporte o persoană dacă știm despre ea doar că face parte din grupul respectiv.

Stereotipul este o imagine schematică a membrilor grupului la care se referă, imagine ce se activează în mod inconștient și automat în cazul contactului cu persoane din grupul respectiv. Există un stereotip atașat tuturor grupurilor cunoscute în interiorul societății. Stereotipurile au o existență independentă de voința unui individ și formează o parte a patrimoniului cultural comun, fiind definite la nivel social. Ca membri ai societății, suntem cu toții supuși influenței stereotipurilor. Aceasta nu înseamnă însă că fiecare membru al societății va interioriza în același fel stereotipul social.

Stereotipurile nu sunt însă simple « imagini în creier », ci structuri cognitive și afective obiectivate asupra grupurilor sociale, împărtășite de un număr important de membri ai societății și care apar și sunt difuzate într-un mediu politic și social specific, la un moment istoric dat. Ele sunt construite social și discursiv, prin intermediul comunicării cotidiene și, odată obiectivate, sunt considerate ca o realitate independentă și uneori prescriptivă.

Sunt stereotipurile bazate pe realitate, pe un „nucleu de adevăr”? Chiar dacă s-ar dovedi statistic că există o anumită corespondență între stereotipul unui grup și rezultatele unor măsurători „obiective” ale unor caracteristici ale grupului, este evident că aceasta nu poate constitui o bază pentru justificarea eventualelor inegalități sociale. Anumite caracteristici stereotipe pot fi într-adevăr regăsite mai frecvent în rândul membrilor unui grup social, fie ca rezultat al unor factori socio-istorici, fie ca efect al interiorizării, prin intermediul unor procese de învățare socială, a autostereotipului. Stereotipul este, deci, mai degrabă o imagine bazată pe generalizare abuzivă, suprasimplificare sau exagerare a caracteristicilor unui grup de oameni, fiind totodată încărcat de aspecte afective, emoționale.

Din perspectiva psihologiei relațiilor intergrupuri, prejudecata se referă la o atitudine față de membrii unui grup și presupune evaluarea membrilor acestuia pe baza imaginii stereotipe asupra grupului respectiv. Atunci când avem de-a face cu prejudecăți negative, ele implică de obicei respingerea membrilor grupului vizat, manifestarea unor sentimente negative față de aceștia, o antipatie bazată pe generalizare inflexibilă și eronată.

APLICAȚIE



Comentați următoarele definiții ale noțiunii de prejudecată:
***PREJUDECÁTĂ**, prejudecăți, s.f. Părere, idee preconcepută (și adesea eronată) pe care și-o face cineva asupra unui lucru, adoptată, de obicei, fără cunoașterea directă a faptelor (DEX - http://dexonline.ro/search.php?cuv=prejudecata)*
Prejudecata este părere fără judecată (Voltaire). Prejudecățile sunt hârburile vechilor adevăruri (Maxim Gorki). Prejudecată. O părere vagabondă fără nici un mijloc vizibil de întreținere (Ambroise Bierce). Prejudecata este o plută pe care mintea naufragiată se urcă și vâslește spre siguranță (Ben Hecht).

PETI brosura.indd 29 16.03.2010 17:43

Dacă stereotipurile sunt structuri cognitive, iar prejudecățile se situează în categoria atitudinilor, a judecăților sociale, discriminarea se referă la comportamente.
Putem defini discriminarea ca un comportament injust la adresa membrilor unui grup față de care există prejudecăți negative. Ca și relația dintre stereotipuri și prejudecăți, relația dintre prejudecăți și discriminare pare a fi mai complicată decât o simplă relație de cauzalitate liniară. Astfel, chiar dacă în numeroase situații discriminarea derivă din prejudecăți, relația nu este automată și general valabilă. Comportamentul este influențat, nu doar de convingerile personale, ci și de circumstanțele exterioare. Spre exemplu, o persoană poate avea prejudecăți puternice față de o anumită minoritate etnică, dar realizează că nu poate acționa conform acestor prejudecăți deoarece comportamentele discriminatorii nu sunt dezirabile social sau sunt interzise prin lege. De asemenea, cineva care nu este caracterizat printr-un nivel ridicat de prejudecăți poate avea comportamente discriminatorii prin aplicarea unei legi sau a unui regulament.

Conform unor cercetări recente, trei dimensiuni sunt considerate a avea un rol critic în formarea stereotipurilor și a prejudecăților:

- statutul relativ al grupului în societate;
- puterea relativă a grupului în societate;
- compatibilitatea scopurilor grupurilor respective.

Este importantă distincția operată între percepțiile privind statutul social al grupului și cele privind puterea grupului respectiv. Fiecare dintre aceste dimensiuni are implicații distincte asupra sentimentelor și atitudinilor generate. Statutul se referă la modul cum grupul este văzut și valorizat în contextul general al relațiilor intergrupuri, iar puterea este legată de capacitatea de a accesa și utiliza resurse politice, economice sau de altă natură din societate.

Pe baza analizei mai multor combinații posibile de valori ale acestor trei dimensiuni pot fi descrise cinci imagini generice pe care membrii unui grup le pot avea despre membrii unui alt grup, prezentate în tabelul următor:

Tip de relație	*Orientare comportamentală*	*Imaginea grupului vizat*
Compatibilitatea scopurilor statut egal putere egală	*Cooperare*	*Aliat*
Incompatibilitatea scopurilor statut egal putere egală	*Suspiciune sau atac*	*Inamic*
Incompatibilitatea scopurilor statutul celuilalt grup scăzut puterea celuilalt grup ridicată	*Protecție defensivă*	*Barbar*
Incompatibilitatea scopurilor statutul celuilalt grup scăzut puterea celuilalt grup scăzută	*Exploatare sau paternalism*	*Dependent*
Incompatibilitatea scopurilor statutul celuilalt grup ridicat puterea celuilalt grup ridicată	*Rezistență sau rebeliune*	*Imperialist*

PETI brosura.indd 30 16.03.2010 17:43

APLICAȚIE

1. *Listați în paralel principalele caracteristici ale stereotipurilor referitoare la romi în general, la alt grup etnic din România, la alegere, și la un grup social ce nu este definit pe criterii etnice (de exemplu, politicienii, artiștii, cadrele didactice). Analizați diferențele. Realizați o paralelă între caracteristicile asociate stereotipului și situația socio-economică a celor trei grupuri.*

2. *Selectați din presă un articol care menționează romii. Care sunt elementele stereotipului care se regăsesc în articol? Sunt aceste elemente asociate cu romii în general sau cu anumite subgrupuri?*



3. *Identificați în experiența personală situații în care s-au manifestat prejudecăți la adresa romilor.*

4. *Identificați pentru diferite categorii de romi poziționarea în schema de mai sus și exemplificați tipul de argumentație folosit pentru justificarea poziției respective.*

M1.4.2. Discriminare şi rasism la adresa romilor

Romii sunt, fără îndoială, o minoritate cu statut particular, nu doar în România, ci la nivel european. De sute de ani, ei au fost situați din mai multe puncte de vedere la limita inferioară a societății și au constituit ținta constantă a unor prejudecăți și obiectul unor puternice stereotipuri negative. Mai mult, romii au reprezentat, și reprezintă chiar în prezent în multe țări, inclusiv la noi, imaginea tipică a diferenței culturale. În decursul istoriei, diferite state europene, între care și România, au elaborat și pus în practică politici de excludere, de reprimare sau chiar de anihilare a romilor, ca identitate culturală, ca grup etnic sau ca mod de viață.

Consecințele secolelor de robie se pot citi și astăzi în modelul mental colectiv moștenit de majoritari, care apasă asupra conștiinței individuale a acestora, blocându-le uneori întreaga viață accesul la cunoașterea și înțelegerea romilor. Din punct de vedere cultural și social, romii au continuat să fie considerați o "subcultură" parazitară, un grup social exclus. Mentalul colectiv a construit, pe baza unor puternice prejudecăți, un stereotip negativ care a condus la proliferarea manifestărilor rasiste, culminând cu deportarea romilor în Transnistria în perioada celui de-al doilea război mondial.

Definitoriu pentru cultura dominantă în ceea ce privește mentalitatea față de romi este stereotipul, în majoritatea cazurilor negativ, conducând la stigmatizarea identității rome, la internalizarea acestui stigmat și la negarea, de multe ori, de către unii romi, a apartenenței la etnia romilor.
Istoria stereotipurilor referitoare la romi prezente în cultura românească poate începe cu termenul folosit de majoritari pentru a desemna romii: „țigan". În limba romani, cuvântul „țigan" nu există. Termenul provine din limba greacă medie, din „athinganos", sau „athinganoi", unde însemna „păgân", „de neatins" și „impur". Cuvântul a fost folosit pentru prima dată în 1068, la o mânăstire din Georgia, în Imperiul Bizan-

PETI brosura.indd 31 16.03.2010 17:43

tin, de către un călugăr, în explicația sa despre erezia athinganoilor, despre care spunea că sunt nomazi, cititori în stele și vrăjitori și sfătuia creștinii ortodocși să se ferească de acești eretici. În spațiul țărilor române, acest termen desemna inițial starea socială de rob, nicidecum etnia. Iată deja două înțelesuri ale cuvântului „țigan": mai întâi erezie și apoi stare din afara sistemului ierarhiei societății. Robul / țiganul nu făcea parte din structura socială, era în afara acesteia, era un simplu obiect de schimb. Mai târziu, cuvântul „țigan" a rămas, în mentalul colectiv românesc și în limba română, cu un sens profund peiorativ.

Reprezentările despre romi, bazate în mare măsură pe prejudecăți și stereotipuri, au o mare importanță, pentru că determină atitudini și comportamente. De cele mai multe ori, în contextul unei moșteniri mentale negative și al absenței din programe și manuale școlare a informațiilor despre romi, clișeele de gândire și de limbaj sunt singura sursă de cunoaștere care îi leagă pe romi de mediul social înconjurător. Romii par a fi o realitate familiară tuturor: aproape orice majoritar întrebat are o opinie, deseori categorică și negativă, despre aceștia.

De-a lungul secolelor, un întreg set de imagini a fost construit și dezvoltat, cristalizând stereotipurile colective și formând un rezervor de reprezentări transferate din memoria colectivă în cea individuală. Fie că promovează respingerea sau asimilarea, aceste reprezentări se constituie ca un fundal de argumente și justificări ale acțiunilor discriminatorii. În fapt, romii nu sunt niciodată definiți așa cum sunt, ci mai degrabă sunt percepuți așa cum ar trebui să fie pentru a justifica politicile și comportamentele celorlalți față de ei. Procesul de heteroidentificare a romilor trebuie să corespundă orizontului de așteptare colectiv, eminamente negativ, de aceea orice deviere spre pozitiv este resimțită ca fiind o excepție de la regulă. Deseori în discursurile majoritarilor apare mitul prietenului rom din copilărie, prototip al binelui, excepție de la norma „țiganului" rău, evocat de aceia care își încep discursul cu stereotipul „Eu nu sunt rasist, dar țiganii ăștia..." și îl continuă cu la fel de stereotipul „am avut un prieten țigan / un vecin în copilărie / în tinerețe, un om deosebit, dacă ar fi toți țiganii ca el, ce bine ar fi!"

Efectele secolelor de robie se regăsesc și în prezent pe plan psihologic în tendințe de auto-stigmatizare, exprimate prin formule de tipul „ce să fac, de-aia nu știu carte, că sunt țigan" sau „doar suntem țigani, ce să facem?", asociate cu o stimă de sine scăzută și cu percepția stării actuale de excludere și inferioritate ca fiind o stare naturală, imposibil de schimbat.



APLICAȚIE

Analizați povestirea "Vasile Porojan" de Vasile Alecsandri (http://ro.wikisource.org/wiki/Vasile_Porojan_%28Alecsandri%29), și identificați 3 elemente care descriu stima de sine scăzută a romilor și acceptarea unui statut social marginal.

Datorită statutului social marginal, apartenența la etnia romilor nu generează prestigiu, nu oferă un capital social și simbolic pozitiv, deci nu oferă individului un statut ridicat în societate și o stare de confort psihologic. De aceea, este ușor de înțeles că membrii grupului își caută canale de fugă spre realizarea de sine în alte grupuri, iar pentru a fi acceptați acolo, le copiază cât mai fidel modelele.

Studiul unei părți semnificative a folclorului românesc, în special a proverbelor, snoavelor și basmelor, demonstrează o gândire stereotipă, plină de prejudecăți, marcată de ironie și dispreț la adresa romilor. Romii sunt văzuți, de cele mai multe ori, ca ilustrând cele mai negative caracteristici umane.

PETI brosura.indd 32 16.03.2010 17:43

Iată câteva mărturii despre romi în folclorul românesc, semnalate de Delia Grigore[7], antropolog și lider al unei organizații a romilor:

„Țiganul e rudă cu dracul, de aceea e așa tare de rabdă la ger și focul nu-l pârlește, nu are urât și frică, în miez de noapte dormind pe sub corturi; Pe ce pune mâna țiganul, se spurcă. Așa că dacă e lucru de mâncare, să-l lepezi, dacă e vreun vas sau altceva, ori să-l arzi în foc, ori să-l speli în patruzeci de ape și să-l aghezmuiești cu apă de la Bobotează; Cu țiganul nu e bine să mănânci dintr-o strachină, ori să bei dintr-un pahar, că te spurci; Dacă va intra vreun țigan în vreo biserică, trebuie târnosită de-al doilea; Dacă ar ciupi vreun țigan vreo femeie romăncă, să taie și să lepede carnea ciupită de țigan, căci carnea aia e spurcată; Dacă ar fi apucat vreun țigan vreo femeie romăncă numai de cămașă, să taie și să lepede peticul acela, căci e spurcat; Cu țiganul nu e pomană, orice i-ai da, ceea ce îi dai, îi dai că n-ai ce dracu te face, că te scoate din minte afară cu cerutul; La țigan nu e bine să dai ceva de pomană, că-ți fură cioara puii de la cloșcă; Când moare țiganul, Dumnezeu îi ia mirul ăl mare și botezul, și-l bagă de-a dreptul în iad ; Din țigan nu se poate face popă, căci și-a mâncat biserica, mânca-i-ar crapăt, doar numai dacă i-o lua nouă piei după trupul lui și o mai trăi se face popă la creștini. Biserica țiganilor a fost de zid și a românilor de caș, ușile de slănină de porc, lacătul un purcel fript. Țiganii au râvnit la biserica românilor și au cerut să schimbe. Românul a vrut să schimbe cu condiția ca să le fie țiganii robi cât o fi lumea. Țiganii au vrut și de aia au fost robi la români. Țiganii, lacomi ai dracului, s-au năpustit pe biserică și în trei zile au și mâncat-o, mânca-i-ar pământul; Cu țiganul nu e păcat: poți să-i faci orice-i vrea, căci toți țiganii din lume nu fac cât un creștin al lui Dumnezeu ; La cimitir, țiganii trebuie îngropați de bașca, ca să nu se amestece oasele lor cu ale românilor.”

„Moș Adam a avut mai multe fete cu una decât băieți. Băieții s-au însurat și au luat fiecare câte o fată și a mai rămas una stingheră. Ea a mers la tată-său și l-a întrebat: Da` eu ce să fac, tată? Moș Adam i-a răspuns: De, fata taicăi, eu n-am nici o putere, dacă a vrut Dumnezeu așa cu tine, umblă și tu, de colo până colo, printre celelalte. Ea așa a făcut și a început a umbla din bărbat în bărbat, ca fleoarțele din ziua de azi. […] După câteva vreme, surorile ei n-au mai suferit-o și au luat-o la goană dintre ele. Ea atunci s-a dus la marginea mărilor, și-a făcut un bordei acolo, și se ținea cu un Faraon, care ieșea din apă în toate nopțile la ea. Ea a făcut cu Faraonul mai mulți copii, toți negri și urâți, în chipul dracului. Din ăști copii se trag țiganii din ziua de azi. De aia le și zice lumea «Faraoni».”

„Toate neamurile de țigani, care umblă din loc în loc pe cai și pe măgari, care șed pe sub corturi și sunt urâți ca face-ți-ai cruce, sunt blestemați de un sfânt. Și uite cum e povestea. Țiganii ăștia aveau și ei mai demult o cetate unde ședeau și erau bogați. Odată, ce-i vine lui Dumnezeu, trimite la ei un sfânt, să vadă el cum o mai duc, cum mai trăiesc.”

" Țiganii, auzind că vine la ei un sfânt și socotind în mintea lor că sfântul, dacă i-o vedea pârliți, caliciți și săraci, o să le dea avere, i-au ieșit înainte schimonosiți ca toți dracii: mânjiți cu cărbuni pe ochi, zdrențăroși, călare pe măgari care pe deșelate, care cu șeile fără oblânci și fără scări, care încălecați pe măgari de-a îndăratelea, cu fața spre coada măgarilor, cu copiii băgați prin desagi și în feluri de feluri de chipuri cum nici dracului nu i-ar fi dat în gând. Bietul sfânt, când a văzut așa neam de oameni, opăciți și slutiți în chipul dracului și înțelegând șiretenia țiganilor, ca un sfânt ce era, îi blestemă: „Fiilor, să fiți blestemați și de mine și de D-zeu sfântul din cer, să rămâneți neam de neamul vostru cum sunteți acum, nici mai bine, nici mai rău, cum adică ați tras singuri, nesiliți de cineva. Și așa au rămas și rămași or fi, până în pânzele albe, bătu-i-ar Dumnezeu de seci!"

7 Suport de curs pentru cadre didactice privind istoria și cultura romilor în perspectivă interculturală, Institutul Intercultural Timișoara, 2007

PETI brosura.indd 33 16.03.2010 17:43

Proverbe care menționează „țiganii”:

„Țiganul nu-i om; Țiganul când a ajuns împărat, întâi pe tatăl său l-a spânzurat; Dacă ar face toate muștele miere, ar mânca și țiganii cu lingura; Nici răchita pom de bute, / Nici țiganul om de frunte; Nici salcia nu-i ca pomul / Nici țiganul nu-i ca omul; Țiganul tot țigan și-n ziua de Paște; Știe țiganul / Ce e șofranul? / Îl vede pe tarabă / Și crede că-i otravă; Țiganul până nu fură nu se ține om; Țiganul când a ajuns la mal, acolo s-a înecat; Dracul a mai văzut țigan popă și nuntă miercurea; Noroc și bani și moartea în țigani; A cere ca un țigan; A cere ca la ușa cortului; A se certa ca țiganii; A se certa ca la ușa cortului.”

Din aceste motive, cazul romilor este o excelentă ilustrare a teoriei psihosociologice a țapului ispășitor. Conform acestei teorii, în special în perioadele de criză, frustrarea acumulată de grupul majoritar este transformată în agresivitate față de un grup minoritar care este făcut responsabil de dificultățile pe care le traversează ansamblul societății.

În cazul romilor avem de-a face cu atitudini negative și comportamente discriminatorii de factură **rasistă**. Existența rasismului la adresa romilor în societatea românească a fost puternic negată până recent, dar este tot mai deschis recunoscută public. Această tendință de negare este de înțeles întrucât ea vine în contradicție cu o caracteristică importantă a auto-stereotipului românilor ca popor tolerant și deschis.

Manifestările rasismului sunt însă de mai multe categorii. Mai întâi, trebuie menționat **rasismul clasic** cu adânci rădăcini istorice în cazul romilor. El se traduce prin manifestarea explicită a unei atitudini negative și a unor comportamente discriminatorii față de romi în general. Rasiștii expliciți mențin despre propria persoană o imagine pozitivă și își justifică atitudinile și comportamentele prin atribuirea unor caracteristici ce pun romii în situație de inferioritate față de celelalte grupuri din societate. Aceste caracteristici s-ar regăsi la toți romii, cu eventuale variații de intensitate, ar fi inseparabil asociate cu identitatea de rom și ar fi fixe, imposibil de modificat. Astfel de persoane cred în transmiterea pe cale genetică a unor tendințe comportamentale, sunt sceptici în privința eficienței oricăror măsuri, de ordin educativ, socio-economic etc., vizând îmbunătățirea situației romilor. Motto-ul celor din această categorie ar putea fi „așa sunt ei, n-ai ce le face, nu vor fi niciodată ca noi”. Se cuvine a menționa, de asemenea, că foarte puțini rasiști se autodefinesc ca atare, dar marea majoritate a celor din această categorie nu au dificultăți în a-și exprima public punctele de vedere.

APLICAȚIE



Gândiți-vă la unul dintre părinții sau bunicii copiilor romi cu care lucrați. Nu ezitați să selectați în gând o persoană cu care nu aveți relații bune. Închideți ochii și imaginați-vă copilăria acestei persoane. Cum trăia, cum erau relațiile cu membrii familiei, cu persoane din afara comunității? Cum au fost anii de școală? Imaginați-vă aceeași persoană în tinerețe, după părăsirea școlii, vizualizați persoana respectivă în momente importante ale vieții, ce a simțit în diferite situații? Care sunt în prezent relațiile persoanei respective cu diferite categorii de adulți și cu copiii? Ce mesaje transmite intenționat sau inconștient copilului, pe baza propriei experiențe de viață? Încheiați exercițiul de imaginație. Reflectați la ce ați simțit când v-ați pus în locul persoanei alese. Reflectați la ce puteți face pentru a o susține să transmită copilului mesaje pozitive și la modul în care puteți îmbunătăți comunicarea cu persoana în cauză și cu părinții romi în general.

PETI brosura.indd 34 16.03.2010 17:43

Un mare număr de persoane manifestă însă un **rasism camuflat**. Este vorba despre o situație în care apare un decalaj sau chiar o contradicție între nivelul discursului și cel al comportamentelor. Astfel, aceste persoane au un discurs în care afirmă că tratează pe toată lumea la fel, că diferențele de comportament se datorează doar unor elemente circumstanțiale sau aplicării unor criterii obiective, independente de persoana lor și fără legătură cu apartenența etnică. Se întâmplă însă că aceste criterii obiective aplicate rezultă în defavorizarea în mod sistematic a romilor. Motto-ul acestei categorii ar putea fi: „Eu nu fac diferențe între romi și neromi, pentru mine toți sunt la fel, dar toți trebuie să respecte legea/regulamentele/regulile sociale/etc.".

Cel de-al treilea mod de manifestare a rasismului este **rasismul aversiv**, o formă mult mai subtilă, mai dificil de identificat, atât la ceilalți cât și în propriul comportament, și, implicit, mult mai dificil de combătut. Este vorba despre persoane care se consideră tolerante, fără tendințe rasiste, care pot chiar exprima opinii de respingere și condamnare a rasismului. Aceste persoane comit în mod inconștient și neintenționat acte de discriminare, nu atât prin dezavantajarea romilor cât prin favorizarea ne-romilor, evitarea involuntară a contactului cu romii, sau prin atitudini față de romi ce îi situează pe aceștia în poziție de inferioritate. Motto-ul ce ar corespunde cel mai bine acestei manifestări este: „și ei (romii) sunt oameni...".



REFLECTAȚI

Care credeți că sunt principalele motive pentru care romii sunt discriminați? Ce măsuri credeți că ar fi cele mai eficiente în grădiniță pentru a contribui la combaterea discriminării?

M1.4.3. Consecințele psihologice ale discriminării romilor

Existența la nivel social a unor tendințe de discriminare a membrilor unui grup social defavorizat cum este cazul romilor are mai multe tipuri de consecințe: sociale, legate de perpetuarea unor raporturi de inegalitate între grupuri, economice dar și psihologice.

O consecință psihologică foarte distructivă este interiorizarea imaginii negative a romilor și adoptarea unor comportamente negative, anti-sociale, în acord cu previziunile acestor stereotipuri. Se generează astfel un cerc vicios extrem de greu de depășit, indivizii marcați de acest proces fiind afectați în profunzime din punct de vedere psihologic.

Conform teoriei psihosociologice a identității sociale, orice individ are tendința de a căuta o identitate socială pozitivă. Dacă grupul sau de apartenența nu oferă o identitate socială satisfăcătoare, sunt adoptate mai multe tipuri de strategii identitare, fie colective, fie individuale.

Astfel, o strategie individuală frecvent utilizată în cazul romilor este aceea de părăsire a grupului, de refuz al identității rome și de asimilare în restul populației. Dintre strategiile colective, putem menționa:

- **creativitatea socială**, care se referă la tendința de identificare a unor criterii de comparație cu celelalte grupuri care să pună romii în situație avantajoasă („romii au un simț practic foarte dezvoltat, sunt descurcăreți etc."; „romii sunt cei mai buni muzicieni")

PETI brosura.indd 35 16.03.2010 17:43

- **redefinirea caracteristicilor**, adică reevaluarea unor caracteristici stereotipe dintr-o perspectivă care să le confere valoare pozitivă („romii sunt boemi, știu să trăiască viața cu adevărat, sunt mai fericiți chiar dacă nu au condiții materiale, sunt mai liberi”)
- **competiția socială**, adică angajarea într-un proces care să ducă la modificarea raporturilor intergrupuri la nivelul societății prin formularea și susținerea unor revendicări publice în acest sens.

Această ultimă strategie este extrem de relevantă în cazul romilor. După cum se știe, în contextul unei mari diversități sociale și culturale, asistăm de mai multă vreme la un proces ce vizează coagularea unei identități culturale comune a romilor, la nivel național, european și internațional. Putem vorbi astăzi de existența unei mișcări a romilor, cu mai multe generații, și cu un mesaj din ce în ce mai clar articulat, atât către romi, cât și către restul societății. Un aspect esențial al acestui mesaj, ce tinde să devină parte a identității promovate de mișcarea romilor este tocmai combaterea discriminării.

Într-adevăr, inițiatorii mișcării romilor de la începutul anilor 1990, organizațiile neguvernamentale create de aceștia și noile organizații ale romilor constituite mai recent au fost la originea afirmării publice a existenței discriminării și rasismului la adresa romilor în România. Mesajul lor nu ar fi putut însă găsi un ecou real în discursul public și în reacția instituțiilor statului, dacă nu ar fi existat o constantă și susținută presiune din partea organizațiilor, instituțiilor internaționale și a unor organizații neguvernamentale internaționale, active în domeniul protecției drepturilor omului și minorităților. Aceasta a compensat în mare măsură unul dintre dezavantajele semnificative ale romilor față de alte minorități naționale: inexistența unui stat înrudit protector.

Este semnificativ faptul că, la presiunea conjugată a organizațiilor rome și a organismelor internaționale, discursul promovat la nivel oficial a fost modificat. Deși încă mai persistă reacții de respingere a unor rapoarte ce scot în evidență persistența situațiilor negative în această privință, se acceptă astăzi oficial că există discriminare de tip rasial la adresa romilor și, mai mult, se transmite explicit un mesaj ce afirmă că poziția autorităților publice ale statului român este aceea de combatere a discriminării.

Acest lucru este cel mai bine ilustrat prin adoptarea unei legislații antidiscriminare și prin apariția și activitatea Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării. Multe dintre sancțiunile aplicate au la origine discriminări la adresa romilor.

APLICAȚIE



1. *Identificați din experiența proprie persoane și situații care să ilustreze fiecare dintre tipurile de reacții la discriminare descrise mai sus.*

2. *Care credeți că sunt efectele psihologice ale discriminării asupra copilului în perioada copilăriei timpurii? Dar efectele strategiilor de reacție la discriminare?*

PETI brosura.indd 36 16.03.2010 17:43

M1.4.4. Combaterea discriminării romilor

Discriminarea reprezintă unul dintre puținele aspecte comune diferitelor situații în care se găsesc romii și comunitățile de romi. Multă vreme nerecunoscută, în special în sfera instituțională, ideea că romii au fost și sunt și în prezent frecvent victime ale discriminărilor și ale unor adânc înrădăcinate prejudecăți de tip rasist este tot mai mult acceptată și discutată, ea regăsindu-se în prezent în mai multe documente oficiale și fiind luată în considerare în politicile publice.

Teoriile sociologice și psihosociologice arată faptul că nu se poate vorbi de o reală eficiență în combaterea discriminării în absența unui cadru instituțional adecvat și în absența unui mesaj public clar exprimat de către instituțiile publice în sensul combaterii discriminării.

Din punct de vedere juridic, la nivelul legislației internaționale, discriminare pe baze rasiale este considerată „orice deosebire, excludere, restricție sau preferință întemeiată pe rasă, culoare, ascendență sau origine națională sau etnică, care are ca scop sau efect de a distruge sau compromite recunoașterea, folosința sau exercitarea în condiții de egalitate, a drepturilor omului și a libertăților fundamentale în domeniul politic, economic, social și cultural sau în orice alt domeniu al vieții publice" (*Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială*[8]). Prin urmare, se consideră aici a fi discriminare rasială și ceea ce este cunoscut de publicul larg sub denumirea de discriminare etnică.

Discriminarea poate fi de trei tipuri:

1. **Discriminarea directă** apare în situația în care o persoană este tratată mai puțin favorabil decât alta, dacă ar putea fi tratată într-o manieră similară. Spre exemplu, un caz de discriminare directă este cel al refuzului înscrierii copiilor romi la o anumită grădiniță.
2. În cazul **discriminării indirecte**, o prevedere, un criteriu sau o practică aparent neutră dezavantajează anumite persoane. Un exemplu este impunerea purtării de către copii a unor uniforme scumpe sau obligativitatea achiziționării de către părinți a unor materiale educative cu costuri ridicate, ceea ce are drept consecință concentrarea copiilor proveniți din medii defavorizate în grădinițe care nu au astfel de solicitări.

3. **Discriminarea structurală** se referă la slaba reprezentare a unor categorii de persoane în anumite domenii. Spre exemplu, conform datelor statistice actuale, procentul de cadre didactice de etnie romă este încă la niveluri foarte scăzute în serviciile de educație timpurie. O proporție și mai redusă de romi se regăsește în cazul managerilor serviciilor de educație timpurie sau al formatorilor de cadre didactice din acest sector.

Existența unei legislații nondiscriminatorii, a unei legislații antidiscriminare și a unor instituții cu atribuții în combaterea discriminării sunt elemente importante, dar nicidecum suficiente pentru asigurarea reducerii discriminării romilor. Toate acestea au, dincolo de rolul lor funcțional direct, consecințe psihologice semnificative.

Rămân însă aspecte de ordin psihosociologic ce fac dificil transferul dezideratelor afișate spre nivelul comportamentelor cotidiene. Printre cele mai importante se situează manifestările subtile ale rasismului, rasismul camuflat și rasismul aversiv. La acestea se adaugă interiorizarea și acceptarea discriminării ca un fapt natural. Sunt numeroase situațiile în care, deși pentru un observator extern este evident vorba de discriminare, atât romii discriminați, cât și discriminatorii, acceptă situația ca fiind normală și nu conștientizează discriminarea. Acest fenomen se manifestă încă și mai acut în cazul copiilor romi care, frecvent, sunt învățați de mici să trăiască situații de discriminare ca pe ceva firesc.

8 Adoptată de Adunarea Generală a ONU în 1965. România a aderat la Convenție în 1970

PETI brosura.indd 37 16.03.2010 17:43

De aceea, un element esențial în tentativele de combatere a discriminării este legat de stimularea conștientizării discriminării, atât de către cei care o produc, cât și de către victime.

APLICAȚIE

Identificați în situația descrisă mai jos elementele care ilustrează discriminarea directă, indirectă și structurală și reflectați asupra modalităților de colaborare între grădiniță și alte instituții pentru rezolvarea situației și pentru prevenirea pe viitor a unor situații de acest tip:

Mihăiță și Adelina, de 4 și 5 ani, sunt cei mai mici din cei cinci copii ai unei familii de romi, care locuiește într-un sat de câmpie.
Tatăl, mama și frații mai mari muncesc cu ziua, pe unde apucă, pentru a câștiga o bucată de pâine. Pe cei doi copii mai mici, mama i-a înscris la grădiniță, în ciuda protestelor tatălui, care susține că nu au nevoie de grădiniță sau de școală, că, oricum, a observat-o el pe doamna educatoare că se uită urât la copiii lor, că n-au bani să le cumpere îmbrăcăminte și cele necesare pentru grădiniță, că, oricum, la primăvară ei vor pleca în Italia, la muncă.

Grădinița e departe de casa lor și în sezonul rece drumul până acolo e un chin, dar mama vrea ca măcar cei doi copii mai mici să învețe carte, să nu-i mai înșele vânzătorul de la magazin cum a înșelat-o pe ea, că n-a știut să citească prețurile. În fiecare dimineață, înainte de a pleca la muncă, mama îi face Adelinei două codițe subțirele, în care împletește bănuți colorați, aurii și argintii, o îmbracă în singura fustiță nouă, înflorată, pe care i-a făcut-o special pentru grădiniță și apoi i-l dă în grijă pe Mihăiță, îndemnându-i să meargă pe marginea drumului, să nu-i calce vreo mașină.
Într-una din zile, ghetuțele, și așa rupte, ale lui Mihăiță au rămas fără talpă și n-a mai putut merge la grădiniță. Adelina, deși se temea de câinele acela mare și negru care păzește la o poartă și se repede la copii, a plecat singură, gândindu-se la cornul pe care doamna i-l dă în fiecare zi, deși nu-i prea place la grădiniță, deoarece unii copii râd de ea cum e îmbrăcată, alții o trag de hăinuțe și vor să-i ia bănuții de la codițe, dar mai ales pentru că nu prea înțelege ce vorbesc copiii și doamna educatoare. Uneori se simte străină, nimic din ce o înconjoară nu i se pare familiar, îi place doar faptul că și-a făcut o prietenă, o fetiță ca și ea, cu care se joacă în spatele sălii de clasă, acolo unde le-a așezat doamna. La ora de desen ea stă cuminte cu mâinile la spate, pentru că nu are culori. Prietena ei, care avea două culori, i-a dat-o într-o zi pe cea verde, iar Adelina a plâns de bucurie în acea zi..
Cu gândul la gustarea de la ora 10, fetița plecă singură, mai mult cu lacrimi în ochi, spre grădiniță. Mihăiță a rămas la rândul lui plângând după surioara lui. La grădiniță, când doamna educatoare le-a împărțit gustarea, Adelina a strecurat-o cu grijă în buzunarul hăinuței, păstrând-o pentru frățiorul ei. Doamna educatoare n-a observat.
În zilele următoare, Adelina a lipsit de la grădiniță, dar a venit Mihăiță. Ghetuțele largi ale surioarei îi jucau în picioarele înghețate.



Măsurile pozitive, deși reprezintă soluții ce trebuie bine adaptate la context și conjunctură, pot contribui în mare măsură la conștientizarea discriminării și, desigur, la echilibrarea raporturilor între romi și restul societății. Acestea se referă la facilități adresate în mod specific grupurilor defavorizate, și au, în general, un caracter temporar, până când se ajunge la o situație echilibrată în societate a grupului vizat. În domeniul educației s-au obținut rezultatele cele mai bune prin măsuri pozitive, asigurându-se, de exemplu,

PETI brosura.indd 38 16.03.2010 17:43

creșterea numărului de tineri romi care finalizează studii liceale și universitare. Aceasta face ca în prezent să existe o generație de tineri romi cu un nivel mult mai ridicat de educație, din care unii aleg să se implice activ în organizații și instituții care desfășoară activități în vederea îmbunătățirii situației comunităților defavorizate de romi.

Alte modalități concrete ce pot contribui la îmbunătățirea situației ar putea fi reprezentate de:

- oferirea de exemple pozitive de romi (auto-identificați, deci care își asumă identitatea romă) cu reușită profesională și socială. Aceste exemple, pe de o parte, pot contrazice stereotipurile majoritarilor, dovedind că prejudecățile rasiste sunt nejustificate și, pe de altă parte, pot reprezenta modele pentru copiii romi care au nevoie de încrederea că pot depăși presiunea limitativă a celor din jur, menținându-și și afirmându-și identitatea romă;
- sprijinirea unor contacte directe între copii romi și neromi care:
  - să pună copiii romi în situația de a experimenta atitudini pozitive ale celorlalți;
  - să permită celorlalți să depășească stereotipurile și prejudecățile vehiculate la nivelul societății.

APLICAȚIE

1. Comentați rezultatele unor cercetări sociologice recente realizate în România pe eșantioane reprezentative, cu privire la atitudinile și opiniile populației legate de romi:

„40% dintre cei chestionați sunt de acord cu ideea că romii ar trebui forțați să trăiască separat de restul societății, având în vedere faptul că nu pot să se integreze, 78% consideră că majoritatea romilor încalcă legea, 51% susțin ideea că populația locală ar trebui să poată alege dacă să permită sau nu unor familii de romi să se instaleze în localitatea lor, iar 46% cred că Statul ar trebui să ia măsuri pentru a stopa creșterea numărului romilor. De asemenea, 65% dintre respondenți nu sunt de acord cu acordarea de către Stat a unor ajutoare financiare și administrative suplimentare pentru romi".

Vi se par surprinzătoare aceste rezultate? Reflectați asupra atitudinilor dintre părinții romi și ne-romi ai copiilor din grădinița unde lucrați. Dacă opiniile eșantionului național s-ar regăsi proporțional în cele ale părinților ne-romi, ce consecințe ar avea acest lucru asupra relațiilor dintre părinții și dintre copiii romi și ne-romi?

2. Identificați exemple de proceduri și practici din activitatea serviciilor de educație timpurie care în anumite cazuri, pot genera situații de discriminare indirectă.



3. De mai mulți ani funcționează în România diferite „măsuri pozitive", menite să compenseze efectele discriminărilor și să faciliteze atingerea unei situații de egalitate reală (nu doar potențială) între romi și restul societății (cel mai cunoscut exemplu este cel al locurilor rezervate pentru tineri romi în învățământul superior). Formulați și analizați argumente pro și contra măsurilor pozitive vizând educația romilor.

PETI brosura.indd 39 16.03.2010 17:43

M1.5. Pentru o perspectivă interculturală asupra societății

Promovarea unei perspective interculturale în educație trebuie să aibă ca referință o anumită viziune asupra societății. Recunoașterea existenței diversității culturale în societate și în sistemul educativ este desigur un pas important, dar modul în care sistemul educativ ar trebui să răspundă provocărilor diversității trebuie definit în raport cu un set de principii fundamentale, care este preferabil să fie explicitate, pentru a asigura cu adevărat dezvoltarea globală a tuturor copiilor și respectarea drepturilor acestora.

Se vorbește de *educație în context multicultural*, de *educație interculturală*, dar și de *educație multiculturală*, de *multiculturalism* sau de *interculturalitate*. Considerăm utilă precizarea sensului acordat termenilor „multicultural" / „intercultural", pentru a se evita neînțelegerile sau dezbateri sterile și superficiale. Ambele noțiuni pot fi utilizate, fie în sens descriptiv, fie în sens normativ.

Astfel, „multicultural" este utilizat în sens descriptiv atunci când se evidențiază caracteristicile diversității culturale dintr-o societate dată, spre exemplu recunoscându-se apartenența culturală, etnică, religioasă, lingvistică, a membrilor societății respective.

În sens normativ, „multicultural" este utilizat de cei care susțin importanța păstrării diversității culturale și a susținerii dezvoltării identităților specifice a diferitelor grupuri culturale, inclusiv prin recunoașterea oficială a acestei diversități și prin posibilitatea afirmării ei în spațiul public. Acest sens al termenului „multicultural" este promovat de adepții *multiculturalismului* și se manifestă în practică în modalități ce merg de la recunoașterea simbolică în legislație a anumitor comunități etnoculturale sau la posibilitatea utilizării mai multor limbi în spațiul public și în diferite instituții, inclusiv școli, până la înființarea de instituții separate ale diferitelor comunități, conferirea statutului de limbă oficială pentru mai multe limbi, respectiv asocierea unor drepturi specifice (în general lingvistice și culturale) cu un anumit teritoriu. **Accentul este pus**, în aceste cazuri, **pe simpla coexistență a diferitelor grupuri**, fără a se acorda importanță contactelor și schimburilor culturale.

Termenul „intercultural" este utilizat în sens descriptiv atunci când se pune în evidență caracterul inevitabil al contactelor dintre persoane aparținând diferitelor grupuri etnoculturale și al interferențelor asociate interacțiunilor dintre grupuri. De asemenea, „intercultural" este utilizat în sens descriptiv în sintagme de genul: „comunicare interculturală", „dialog intercultural", „conflict intercultural", având deci sensul „între persoane cu apartenențe culturale diferite".

Sensul normativ al termenului „intercultural" apare în sintagme de genul „abordare interculturală" sau „perspectivă interculturală", dar și în „societate interculturală" și, mai recent „interculturalism". Aceasta înseamnă, de fapt, promovarea unei anumite viziuni asupra societății și relațiilor între grupurile ce se afirmă cu identități etnoculturale specifice. Este vorba despre acordarea unei importanțe egale atât posibilităților oferite fiecărui grup cultural de a-și menține, dezvolta și afirma public propria identitate culturală, cât și **comunicării, contactelor și schimburilor culturale**, ce presupun cunoașterea, înțelegerea și respectarea reciprocă a persoanelor cu apartenențe culturale diferite.

Astfel, o perspectivă interculturală asupra societății:

- presupune luarea în considerare a dimensiunii culturale a relațiilor sociale;
- afirmă importanța asigurării unui echilibru între promovarea identităților culturale specifice și a respectului pentru diversitatea culturală, respectiv comunicării interculturale, acordând importanță deosebită dar egală ambelor elemente și susținând ideea că prin promovarea contactelor și comunicării interculturale nu se amenință dezvoltarea identităților culturale specifice;

PETI brosura.indd 40 16.03.2010 17:43

- susține depășirea stereotipurilor și prejudecăților între grupuri, respectiv combaterea discriminării, marginalizării și izolării unor grupuri dezavantajate.

O astfel de viziune a societății depășește deci recunoașterea diversității și coexistența în izolare a diferitelor grupuri culturale, fiind asociată cu un set de valori și opțiuni fundamentale, precum și cu un ansamblu de responsabilități, atât din partea grupurilor minoritare, cât și a majorității. Acestea ar trebui să fie deci reperele unei perspective interculturale în educație. Modalitățile concrete de punere în practică vor fi analizate în modulul 2, la nivelul relației pedagogice, și în modulul 3, la nivelul managementului serviciilor de educație timpurie.

PETI brosura.indd 41 16.03.2010 17:43

Proiectul pentru Educație Timpurie Incluzivă

M1.6. De la concepte și autoreflecție, spre practică

Conținutul acestui modul este structurat în sensul facilitării clarificării unor concepte-cheie pentru educația incluzivă și interculturală, precum și pentru facilitarea completării cunoștințelor cadrelor didactice și a unei înțelegeri mai nuanțate cu privire la situația romilor și la provocările ce se regăsesc la nivelul sistemului de educație pentru asigurarea unor servicii de educație timpurie de calitate, adaptate și incluzive.

Atât pentru cadrele didactice, cât și pentru managerii serviciilor de educație timpurie, acest modul propune, de asemenea, o reflecție privind practica proprie și instrumente care să faciliteze analiza unor aspecte-cheie ale comunităților pe care le deservesc, punând astfel bazele pentru angajarea într-un demers care să vizeze integrarea, atât în activitățile didactice, cât și în ansamblul gestionării serviciilor de educație timpurie și în relația cu părinții și comunitatea locală, a unor practici incluzive și interculturale. Informațiile prezentate și activitățile practice sugerate în acest modul nu își propun însă oferirea unui răspuns la întrebarea „ce și cum trebuie făcut?”. Acesta este scopul următoarelor două module, la parcurgerea cărora va fi necesară conexiunea cu noțiunile deja discutate.

Tematica abordată nu a evitat abordarea unor aspecte controversate. Conținutul acestui modul permite, însă, nu doar o autoanaliză a propriei raportări la problematica romilor și încurajarea identificării unor aspecte ce pot fi îmbunătățite în practica profesională proprie, ci și formularea de argumente pertinente care să contrazică unele afirmații vehiculate frecvent și care se opun principiilor unei educații timpurii incluzive și interculturale.

Considerăm că toate informațiile prezentate au un rol deosebit de important pentru cei care lucrează în serviciile de educație timpurie. În perioada copilăriei mici, familia joacă un rol primordial și, tocmai din acest motiv, cunoașterea și înțelegerea spațiului cultural și social al familiei din care provine copilul este o premisă de bază în construirea unui parcurs educațional care să sprijine autentic dezvoltarea și învățarea copilului. Practicile parentale influențează decisiv și pe termen lung sănătatea, dezvoltarea și învățarea la copilul de până la 7 ani, tocmai datorită specificului acestei perioade. Promovarea educației centrate pe copil, precum și a dezvoltării globale a copilului, nu se pot realiza fără cunoașterea îndeaproape a mediului socio-cultural în care se dezvoltă și a nevoilor/problemelor specifice ale acestuia, mai ales când acestea au un impact foarte puternic asupra succesului social, școlar și profesional al viitorului adult.

De aceea, conștientizarea diferențelor culturale existente între mediile de socializare ale copilului și adoptarea de practici care, pe de o parte, să permită respectarea diversității, pe de alta, să favorizeze promovarea unor practici educaționale care să sprijine dreptul copilului la un start bun în viață și la școală, reprezintă o responsabilitate și o probă a profesionalismului cadrelor didactice.

Sugerăm, în final, utilizarea cunoștințelor și a reflecțiilor din cuprinsul modulului pentru următoarea aplicație:

PETI brosura.indd 42 16.03.2010 17:43

APLICAȚIE

Comentați următoarele afirmații controversate, la fiecare afirmație comparând argumentele pro și contra:

- *Nu este posibilă educația interculturală la o vârstă timpurie.*
- *Este preferabilă promovarea unei abordări neutre din punct de vedere etnocultural, insistându-se pe aspectele comune, pe elementele prin care copiii se aseamănă.*
- *Este preferabilă formarea unor grupe doar din copii romi.*
- *Nu este necesară cunoașterea unor aspecte cultural-istorice specifice privind romii pentru a putea asigura o educație timpurie de calitate copiilor romi.*
- *Nu este posibilă și/sau relevantă cunoașterea unor elemente culturale privind romii, având în vedere diversitatea internă a comunităților de romi.*
- *Romii nu își recunosc public apartenența etnică.*
- *Diferențele sunt în măsură covârșitoare de natură socio-economică, nu culturale, și, întrucât ele se regăsesc la nivelul societății, nu este corect să se pretindă sistemului educativ compensarea lor.*
- *Responsabilitatea pentru participarea redusă la educație revine romilor; serviciile de educație timpurie nu pot fi făcute responsabile pentru aceasta.*

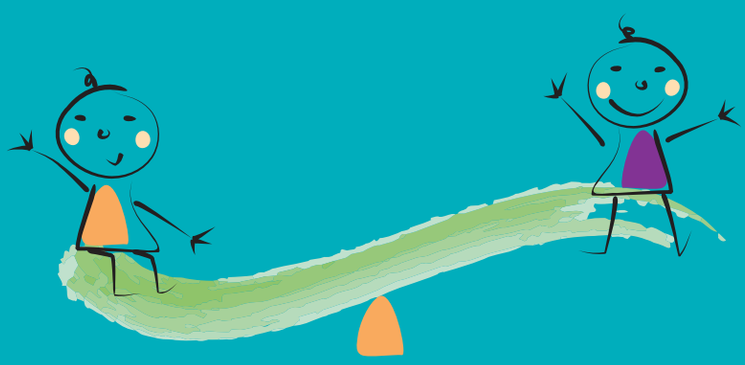


Desigur, toate afirmațiile de mai sus, sunt incompatibile cu principiile unei societăți interculturale.

PETI brosura.indd 43 16.03.2010 17:43



PETI brosura.indd 44 16.03.2010 17:43



MODULUL 2

Practici educaționale în serviciile de educație timpurie pentru o educație interculturală

PETI brosura.indd 45 16.03.2010 17:43

Proiectul pentru Educație Timpurie Incluzivă

M2.1. Abordarea incluzivă și interculturală în curriculumul educației timpurii

Curriculumul național definește patru finalități ale educației timpurii:

- *Dezvoltarea liberă, integrală și armonioasă a personalității copilului, în funcție de ritmul propriu și de trebuințele sale, sprijinind formarea autonomă și creativă a acestuia;*
- *Dezvoltarea capacității de a interacționa cu alți copii, cu adulții și cu mediul pentru a dobândi cunoștințe, deprinderi, atitudini și conduite noi. Încurajarea explorărilor, exercițiilor, încercărilor și experimentărilor, ca experiențe autonome de învățare;*
- *Descoperirea, de către fiecare copil, a propriei identități, a autonomiei și dezvoltarea unei imagini de sine pozitive;*
- *Sprijinirea copilului în achiziționarea de cunoștințe, capacități, deprinderi și atitudini necesare acestuia la intrarea în școală și pe tot parcursul vieții*[9].

Același curriculum, în cadrul prezentării concepției globale asupra dezvoltării copilului, la **domeniul *Dezvoltarea socio-emoțională***, vizează, pe de o parte, debutul vieții sociale a copilului, capacitatea lui de a stabili și menține interacțiuni cu adulți și copii și, pe de altă parte, capacitatea copiilor de a-și percepe și exprima emoțiile, de a înțelege și de a răspunde emoțiilor celorlalți, precum și dezvoltarea conceptului de sine, crucial pentru acest domeniu. În strânsă corelație cu conceptul de sine se dezvoltă imaginea despre sine a copilului, care influențează decisiv procesul de învățare. Între aspectele avute în vedere se numără și „acceptarea și respectarea diversității”[10].

Din această perspectivă, întregul proces educativ din serviciile de educație timpurie va avea în vedere, alături de alte aspecte, și:

- formarea la fiecare copil a unei **imagini de sine pozitive**, care să includă dimensiunea **apartenenței etnoculturale**;
- dezvoltarea la toți copiii a unei **atitudini pozitive** față de cei cu apartenențe etnoculturale diferite și față de diversitate în general;
- **susținerea suplimentară** a copiilor care au nevoi speciale în acest domeniu, datorită apartenenței la **grupuri defavorizate** din punct de vedere social sau cultural.

Aceste aspecte, ce decurg din aplicarea principiilor generale ale unei educații incluzive, dobândesc însă nuanțe specifice în privința copiilor romi. Așa cum este descris în primul modul al acestui ghid, în cazul romilor se regăsesc frecvent efectele negative, uneori conjugate, generate de:

- decalajele socio-economice, ce uneori ajung până la situații de excluziune socială;
- diferențele culturale manifestate, spre exemplu, prin vorbirea limbii romani, ca limbă maternă, sau prin repere culturale diferite în mediul familial;
- atitudinile negative față de romi, prejudecățile, stereotipurile negative și, reciproc, reacțiile negative din partea romilor, ce merg de la lipsa de încredere până la ostilitate sau evitarea interacțiunilor directe.

De aceea, pe lângă elemente generale privind integrarea unei perspective incluzive și interculturale în activitățile educative, vom prezenta în continuare și sugestii care să faciliteze găsirea de către cadrele didactice a unor răspunsuri adecvate în gestionarea problematicii specifice vizând îmbunătățirea accesului copiilor romi la o educație timpurie de calitate.

9 Curriculum pentru educația timpurie a copiilor de la 3 la 6/7 ani. București, Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului, UMPIP, 2008, p. 7.
10 Idem, p. 15.

PETI brosura.indd 46 16.03.2010 17:43

M2.2. Principii și recomandări privind diversitatea etnoculturală în educația timpurie

Experiențele de promovare a unei abordări interculturale și incluzive în educație arată că **simpla dorință de a obține rezultate pozitive pentru toți copiii**, atunci când la nivelul grupei există diferențe culturale sau din punct de vedere socio-economic, **nu este suficientă**. Pentru a oferi șanse reale de dezvoltare echilibrată tuturor copiilor, într-un astfel de context, este necesară aplicarea unor **metode adecvate și o abordare coerentă**. Mai mult, s-a putut constata că, în absența acestora, bunele intenții pot chiar genera efecte negative.

Fiind vorba despre o problematică sensibilă și complexă, la o vârstă la care rolul cadrului didactic devine deosebit de important pentru dezvoltarea copilului, dar la care copilul începe să primească influențe variate, atât din mediul familial, cât și din afara acestuia, o simplă atitudine moralistă din partea cadrului didactic nu duce decât la reacții superficiale.

Un factor pozitiv extrem de important este faptul că abordarea metodologică propusă de reforma educației timpurii, focalizată pe dezvoltarea globală a copilului și pe metodele interactive ce stimulează învățarea prin joc, explorare, descoperire, este total compatibilă cu abordarea incluzivă și interculturală și facilitează implementarea acesteia. La fel de important, în acest sens, este și accentul pus în noua viziune asupra educației timpurii pe stabilirea și menținerea unei relații de bună comunicare și de colaborare cu părinții.

Analizăm în continuare câteva prejudecăți privind abordarea dimensiunii interculturale în educație, pe baza cadrului conceptual prezentat în primul modul al acestui ghid, formulând la fiecare atât contraargumente, cât și recomandări practice pentru cadrele didactice.

M2.2.1. Ignorarea diferențelor culturale nu este o soluție.

A ne raporta față de toți copiii la fel nu înseamnă în mod necesar a oferi un „tratament” egal și echitabil. Promovarea ideii că fiecare copil este unic, așa cum se subliniază în toate documentele de politică educațională recente din domeniul educației timpurii, constituie un argument puternic în acest sens. Din perspectiva cadrului didactic, a considera unic fiecare copil înseamnă a lua în considerare toate particularitățile acestuia privind mediul socio-cultural, istoricul său, ritmul de dezvoltare și nevoile specifice atât cele personale, cât și cele ale familiei sale, cu scopul de a-i oferi copilului cele mai adecvate oportunități de învățare și dezvoltare. Atunci când avem de-a face cu diferențe evidente, și îndeosebi într-un caz cum este cel al romilor, în care diferențele culturale sunt deseori combinate cu o poziție dezavantajată din punct de vedere socio-economic și cu atitudini negative frecvente, practicile nediferențiate vor accentua inegalitățile socio-economice, iar la nivel etnocultural vor genera o presiune spre asimilare, spre respingerea apartenenței la etnia romilor sau frustrări ce se pot manifesta uneori prin autoizolare sau chiar prin agresivitate.

Este esențial, de aceea, ca activitățile educative să scoată în evidență în mod echilibrat faptul că între copii există **atât asemănări cât și diferențe**.

Trei aspecte trebuie luate în considerare în legătură cu pregătirea copiilor de vârstă timpurie pentru combaterea prejudecăților și a discriminării prin familiarizarea lor cu diferențele și asemănările între oameni:

Deși uneori acest lucru nu este vizibil, copiii nu ignoră diferențele, inclusiv cele privind culoarea pielii. Chiar dacă nu o fac explicit, copiii își pun întrebări legate de motivele pentru care oamenii sunt diferiți. Atunci când însă pun întrebări, evitarea răspunsurilor este o decizie greșită, ce nu este benefică pentru relațiile și atitudinile reciproce în grupă, iar la nivel personal poate inhiba întrebări ulterioare. O modalitate de a explica diferențele de culoare a pielii este arătarea de fotografii cu persoane din diferite țări, cu nuanțe diferite ale pielii, concomitent cu sublinierea faptului că diferențele pot proveni de la strămoși, pot fi datorate concentrației unor pigmenți din piele, dar și expunerii la soare.

PETI brosura.indd 47 16.03.2010 17:43

Discutarea diferențelor nu determină accentuarea prejudecăților. Trebuie însă precizat că a fi conștient de existența diferențelor nu este echivalent cu respingerea, evitarea sau ridiculizarea celor care sunt diferiți. Așa cum am arătat în modulul 1, adulții importanți în viața copiilor, dar și, tot mai mult, televizorul, alte surse media sau alți copii cu care interacționează au un rol determinant în procesul de socializare și tot ei sunt cei de la care copiii învață prejudecățile. Dimpotrivă, discutarea diferențelor poate genera întrebări suplimentare, ce permit depășirea prejudecăților și reduc efectul stereotipurilor ce se învață începând cu vârsta timpurie.

Nu este suficientă sublinierea asemănărilor între oameni. Un mesaj al cadrului didactic ce ignoră diferențele și evidențiază doar asemănările riscă să aibă un impact superficial și limitat deoarece nu răspunde întrebărilor pe care copiii și le pun cu privire la diferențele pe care le observă. Mai mult, dacă mesajul este „și ei sunt la fel ca noi", copiii pot înțelege că persoanele diferite sunt acceptabile doar prin prisma asemănărilor. Este importantă atenționarea asupra aspectelor comune și asemănătoare, simultan cu explicarea faptului că, deseori, lucrurile comune se manifestă diferit în diferite momente, în diferite locuri și la diferite persoane.

RECOMANDARE

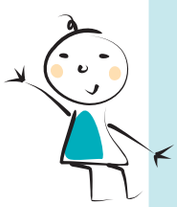
Etape privind evidențierea asemănărilor și diferențelor

1. Este preferabil să pregătiți discutarea cu copiii a diferențelor și asemănărilor între oameni prin atragerea atenției asupra unor asemănări și diferențe între obiecte, făcând apel la diferite simțuri.

2. Se poate apoi trece la evidențierea și discutarea diferențelor și asemănărilor între oameni, cu referire la diferite caracteristici fizice, de vârstă, sex, comportamente, activități, etc. Acest lucru se poate face, spre exemplu, printr-un joc.

   Magnetul: Se pornește de la proprietățile unui magnet, de a atrage obiecte din metal, ce au compoziție asemănătoare. Copiii stau pe scăunele, în cerc. Unul dintre copii stă în mijloc. El trebuie să aleagă un coleg sau o colegă descriind un element caracteristic, spre exemplu, Alina poartă ochelari. Alina devine astfel magnetul. Toți copiii care au caracteristica menționată (poartă ochelari) trebuie să se așeze în apropierea ei, iar cei care nu o au se vor muta pe alte scăunele. Pe parcursul mutării, copilul din centru se așează, astfel că un alt copil va rămâne fără scăunel în centru. El va fi cel care va desemna următorul magnet. Păstrați timp suficient la sfârșit pentru o discuție despre asemănări și diferențe.

3. Următorul pas este găsirea de oportunități adecvate pentru abordarea diferențelor etnice și culturale, evitând însă perpetuarea stereotipurilor. Este importantă referirea la diversitatea vizibilă pentru copii la nivelul comunității locale, dar și la nivel mai larg, prin referire la desene animate, prin discutarea unor fotografii din diferite părți ale lumii, etc. Nu este oportună referirea directă la diversitatea din interiorul grupei. Abordarea diferențelor etnice și culturale poate fi combinată cu ilustrarea de asemănări în alte privințe și cu sublinierea diferențelor interne care există în toate grupurile, pentru a contracara tendințele spre conturarea unor stereotipuri și pe perceperea unor antagonisme între grupuri.



4. O metodă foarte eficientă pentru a aborda și mai în profunzime această temă este utilizarea unor activități la Centrul „Casa păpușii". Astfel, pot fi selectate păpuși cu aspect diferit pentru care se pot construi povești specifice, ilustrând astfel asemănări și diferențe ce apar în viața reală. Procesul trebuie să permită copiilor, nu doar să asculte, ci și să pună întrebări și să contribuie la conturarea poveștii.

PETI brosura.indd 48 16.03.2010 17:43

M2.2.2. Impunerea din exterior a unei apartenențe etno-culturale este inacceptabilă

Afirmarea apartenenței la o anumită etnie este o decizie personală ce trebuie respectată. Așa cum s-a arătat în modulul 1, există o mare diversitate în interiorul comunităților de romi, din punctul de vedere al limbii vorbite, al opțiunilor religioase, al raportării la tradiții, etc. Unele familii preferă identificarea în primul rând cu subgrupul de romi din care fac parte, altele nici nu mai păstrează memoria apartenenței la o comunitate tradițională. Există, de asemenea, familii de origine romă care în context intra-comunitar se consideră romi, dar în relația cu instituțiile educaționale se declară de altă etnie. Acest lucru este justificabil prin diferiți factori de natură psihologică, istorică și socială, așa cum este arătat în modulul 1. Există, de asemenea, familii care este posibil să aibă origine romă, dar care se consideră români, maghiari sau turci, ca urmare a unui proces de asimilare în aceste grupuri etnice. Trebuie avută în vedere și prezența a numeroase cazuri de familii mixte în care doar unul dintre părinți este de etnie romă.

Cadrele didactice au datoria de a respecta decizia, fie explicită, fie implicită, a părinților în privința asumării identității etnice și de a se abține de la etichetarea copiilor, chiar și atunci când știu foarte bine că aceștia aparțin etniei romilor. Aceasta nu înseamnă însă a nu face tot posibilul pentru a crea un cadru în care atât copiii, cât și familiile acestora să se simtă treptat în largul lor și să ajungă să-și afirme explicit apartenența la etnia romilor. Acest lucru se poate obține prin demersul general de asigurare a unei atmosfere deschise, care reflectă și valorizează diversitatea etnoculturală, precum și prin anumite „strategii de detour", cum sunt cele ilustrate de activitățile de mai jos.

APLICAȚIE

1. ***Poveste tradițională romă***

   Lecturarea unei povești tradiționale rome poate fi o metodă prin care copiii romi să dobândească încredere că asumarea apartenenței la etnia romilor este privită în mod pozitiv. Dacă în poveste sunt inserate elemente ce țin de tradițiile comunității locale de romi, în măsura în care acestea sunt păstrate, este posibilă situația în care copii romi să completeze sau să comenteze aceste informații din experiența proprie, ceea ce îi poate conduce spre o identitate pozitivă. Desigur, aceasta presupune o anumită documentare prealabilă, ce poate fi realizată cu sprijinul unor părinți sau al unor organizații locale ale romilor.

2. ***Limbile vorbite în satul/cartierul/orașul nostru***

   O altă activitate ce evită etichetarea și heteroindentificarea copiilor romi, dar le oferă, îndeosebi celor proveniți din comunități unde se vorbește limba romani, un cadru de afirmare în context pozitiv este discuția despre limbile vorbite în comunitatea locală. Copiii pot primi sarcina de a întreba membrii familiei, vecini, etc., ce limbi sunt vorbite în localitatea lor. Astfel ei pot conștientiza aspecte generale privind diversitatea lingvistică. Dacă printre limbile vorbite este și limba romani, aceasta va fi pusă la același nivel, recunoscută și valorizată, acest lucru putând constitui un reper pentru asumarea unei identități pozitive a copiilor romi, indiferent dacă limba romani este sau nu vorbită în familiile lor.



PETI brosura.indd 49 16.03.2010 17:43

M2.2.3. Apartenențele etnoculturale diferite nu presupun în mod necesar diferențe perceptibile

Sunt numeroase situațiile în care comunități de romi trăiesc alături de comunități de etnici români, maghiari, etc., își afirmă public apartenența etnică sau sunt identificați ca și romi de restul membrilor comunității locale și, cu toate acestea, în viața de zi cu zi, nu sunt vizibile diferențe semnificative. Uneori limba maternă a romilor nu este limba romani, iar tradițiile fie au devenit tradiții comune, datorită interferențelor acumulate în urma unei îndelungate conviețuiri, fie, în special în mediul urban, nu mai au specific local datorită influenței modernității.

Un caz deosebit de problematic este însă cel al comunităților de romi în situație de marginalizare, când nu au nici o identitate culturală clar conturată, dar nici nu sunt acceptați de restul societății ca membri egali.

Un alt tip de situație este cel în care, datorită adoptării în ultimele decenii a unei religii creștine neoprotestante, membrii comunității de romi se distanțează în mod voit de anumite tradiții sau practici culturale ce contravin preceptelor religioase asumate. Uneori limba romani continuă să fie vorbită în comunitate și chiar utilizată în serviciile religioase, dar elementele vieții comunitare sunt date în prezent de cadrul religios și nu de moștenirea trecutului.

Încercările de a promova, într-un asemenea context, tradiții ale romilor sau limba romani riscă să nu fie percepute pozitiv de către romi, generând uneori reacții de respingere față de instituțiile de educație formală.

APLICAȚIE

Reflectarea diversității în întâlnirea de dimineață

Obișnuirea copiilor cu ideea diversității trebuie să reprezinte o prioritate pentru cadrele didactice, indiferent de profilul copiilor cu care lucrează. Cu atât mai mult în situația prezenței în grupă a unor copii proveniți din familii în care ambii părinți sau unul dintre părinți provine dintr-un mediu cultural diferit, fie aparține unei minorități naționale, fie vine din altă țară, respectiv în situațiile frecvente în care familiile copiilor au apartenențe religioase diferite. Întâlnirea de dimineață poate reprezenta un moment propice în care copiii să intervină relatând diferite aspecte caracteristice apartenenței lor etnoculturale, într-un mod care să genereze atitudini pozitive. Astfel, ei pot descrie cum au sărbătorit diferite evenimente, interacțiunile cu membri ai comunității lor, personalități de care au aflat sau locuri despre care li s-a povestit și care ilustrează apartenențe culturale specifice. Și în aceste situații cadrele didactice trebuie să evite etichetările. Mai multe detalii privind modul în care întâlnirea de dimineață poate contribui la crearea unui mediu incluziv și intercultural sunt prezentate în ultima secțiune a acestui modul.



PETI brosura.indd 50 16.03.2010 17:43

M2.2.4. Apartenențele etnoculturale comune nu presupun în mod necesar omogeneitate

Dacă între beneficiarii serviciilor de educație timpurie se numără mai multe familii ce își afirmă apartenența la etnia romilor, nu înseamnă că au caracteristici culturale identice sau asemănătoare. Marea diversitatea a comunităților de romi, descrisă succint în modulul 1 și amintită mai sus, se poate reflecta și la nivel local. Putem astfel identifica în principal două tipuri de situații:

Situații întâlnite îndeosebi în mediul urban, în care în aceeași zonă pot locui romi care vorbesc dialecte diferite ale limbii romani și romi cu altă limbă maternă, romi proveniți din diferite neamuri tradiționale, cu diferite apartenențe religioase, cu influențe diferite ale tradițiilor în viața de zi cu zi, cu diferite poziționări din punct de vedere socio-economic, etc.
Situații în care într-o comunitate conviețuiesc, alături de alte etnii, grupuri distincte de romi, cu caracteristici culturale și socio-economice diferite.

APLICAȚIE

***Un exemplu din mediul urban este cel al cartierului Fratelia din Timișoara**. Aici conviețuiesc, alături de etnici români, sârbi, maghiari, etc., și două grupuri distincte de romi. Unul este grupul romilor gabori, ce au o puternică ancorare în tradiții specifice, vorbesc un dialect al limbii romani provenit din Transilvania, cu puternice influențe maghiare, respectă portul tradițional și au în general o comunitate închisă. Meseriile predominante practicate sunt comerțul cu produse textile și tinichigeria. Celălalt grup este constituit din romi veniți în urmă cu mai multe decenii din sudul Banatului, din mediul rural, unde se ocupau cu creșterea și comercializarea cailor, meserie acum abandonată. Unii membri ai comunității se ocupă cu recuperarea metalelor și a altor materiale, dar există și familii de lăutari. Ei vorbesc limba romani, într-o formă apropiată de dialectul predominant în sudul Carpaților. Majoritatea membrilor acestui grup sunt în prezent afiliați la o biserică penticostală a romilor, unde serviciul religios se oficiază în limba romani. Între cele două grupuri există foarte puține relații și se poate observa chiar o reținere în comunicare. Cu toate acestea, problemele legate de educația copiilor sunt asemănătoare.*

***Un exemplu din mediul rural este cel al comunităților de romi din Comloșu Mare, jud. Timiș.** Este vorba despre două comunități cu caracteristici distincte. Prima vorbește limba romani și locuiește într-un cartier situat la marginea localității, fiind confruntată cu mari probleme sociale. Cealaltă este constituită din familii ce locuiesc dispersate împreună cu etnici români, nu vorbesc limba romani și au o situație economică mai bună. În această comunitate s-a păstrat practicarea lăutăriei, de aici provenind renumiți violoniști, care însă cântă folclor românesc. Și în acest caz, relațiile dintre cele două comunități nu sunt foarte bune, dar copiii din prima comunitate sunt cei care au probleme mai frecvente legate de educație.*



A vorbi de romi în general în astfel de situații, făcând apel la repere de tip general împrumutate din cărți, poate fi, evident, o greșeală. Se pot astfel amplifica anumite tensiuni intra-comunitare, se pot genera frustrări ce au în final consecințe negative asupra copiilor și asupra atitudinii lor și a familiilor lor față de serviciile de educație timpurie.

PETI brosura.indd 51 16.03.2010 17:43

APLICAȚIE

Harta comunității locale



O metodă prin care copiii să devină conștienți de diversitatea comunității locale, limitând riscurile descrise mai sus, este cea a construirii, în cursul mai multor săptămâni, a unei hărți a comunității. Aceasta trebuie să fie suficient de mare pentru a permite lipirea de desene ale copiilor care să ilustreze diferite locuri semnificative. Nu este importantă insistarea pe aspectele culturale sau cu specific etnic, ci includerea de aspecte diverse, pe baza propunerilor copiilor. Cu siguranță însă vor apărea și elemente ce reflectă viața de zi cu zi sau evenimentele importante ale fiecăreia dintre comunitățile prezente.

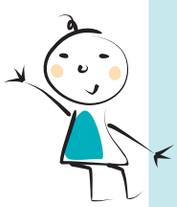
M2.2.5. Diferențele culturale nu sunt toate acceptabile

Atunci când anumite practici culturale tradiționale contravin principiilor fundamentale privind drepturile omului și egalitatea în drepturi a tuturor, ele trebuie combătute chiar dacă sunt revendicate de familii în numele specificului cultural.

Un exemplu este legat de tratamentul diferit pe care îl au în unele comunități tradiționale băieții și fetele. Astfel, dacă băieții sunt frecvent încurajați de la cea mai mică vârstă spre inițiativă și autonomie, fetelor li se impun o mulțime de restricții și li se induc mesaje conform cărora trebuie să învețe un rol social inferior, caracterizat prin supunere și servirea membrilor de sex masculin ai familiei. Uneori în astfel de comunități, dacă familia are resurse materiale modeste, poate merge până la decizia de a nu înscrie decât băieții în serviciile de educație timpurie.

RECOMANDARE

Apelul la un mediator rom



De aproximativ un deceniu, inițial în cadrul unor proiecte ale unor organizații neguvernamentale, iar ulterior ca parte a sistemului de educație, în localitățile cu un număr mare de romi și cu probleme deosebite privind participarea la educație a copiilor romi, au fost angajați membri ai comunității în calitate de mediatori școlari, cu misiunea de a facilita colaborarea și comunicarea dintre instituțiile de educație și părinții romi. În cazuri cum sunt cele descrise mai sus, solicitarea intervenției unui mediator rom este o soluție eficientă, având cel puțin două avantaje. În primul rând, prin faptul că mediatorul cunoaște cadrul cultural de referință al familiilor în cauză, poate formula mesajul în modul cel mai adecvat pentru a-l face înțeles și acceptat. În al doilea rând, un mesaj vizând, spre exemplu, încurajarea înscrierii la serviciile de educație timpurie a fetelor, venit din partea unui rom, are șanse mai mari succes decât dacă ar fi transmis de un cadru didactic. Desigur, prezența unui mediator are și alte beneficii pentru educația copiilor romi. În cazul în care nu există un mediator angajat în localitatea dumneavoastră sau nu este disponibil un mediator din cadrul centrelor județene de resurse pentru educație incluzivă, puteți face apel, fie la o organizație a romilor, fie la un alt părinte sau la un lider informal al comunității de romi care vă împărtășește poziția și care recunoaște importanța educației timpurii pentru copiii romi.

PETI brosura.indd 52 16.03.2010 17:43

M2. 3. Repere pentru o educație timpurie incluzivă și interculturală a copiilor romi

Ce presupune în mod concret un demers de introducere în educația timpurie a unei abordări incluzive și interculturale, focalizate pe problematica specifică a copiilor romi?

Desigur, sunt elemente de ordin general, dar și aspecte ce decurg din situația romilor și raporturile dintre romi și restul societății, descrise în modulul 1. Astfel, în general, o abordare incluzivă și interculturală în educație presupune o abordare globală, o reflectare a diversității sociale, lingvistice și culturale în:

- activitățile de învățare de toate tipurile;
- mediul educațional;
- relațiile cu familiile și comunitatea.

Acestea dobândesc însă aspecte specifice atunci când între copiii din grădiniță sunt și copii romi. Mai mult, în numeroase situații, prezența copiilor romi necesită focalizarea suplimentară a eforturilor pe trei elemente ce sunt asociate cu statutul social al majorității comunităților de romi, caracterizat simultan printr-un dezavantaj socio-economic, diferențe culturale și respingere de către ceilalți:

1. dezvoltarea stimei de sine a copiilor romi, ca demers opus influențelor explicite sau implicite ale mediului social;
2. dezvoltarea unei identități sociale pozitive a copiilor romi, a sentimentului că aparțin unui grup etnic valorizat pozitiv,
3. dezvoltarea de atitudini pozitive între copiii romi și ne-romi, contracarându-se astfel, între altele, mesajele pe care copiii ne-romi le primesc deseori din mediul lor social, mesaje care prescriu evitarea contactului cu romii sau respingerea interacțiunilor cu aceștia. Aceasta presupune inclusiv capacitatea cadrelor didactice de a interveni prompt și de a gestiona în mod adecvat situațiile conflictuale cu bază interculturală.

Analizăm în continuare mai în detaliu fiecare dintre elementele menționate mai sus, semnalând aspecte care considerăm că trebuie să se afle în atenția cadrelor didactice, însoțite de o serie de recomandări practice.

M2.3.1. O perspectivă integrată, nu activități interculturale punctuale

În dorința de a contribui la atingerea obiectivelor menționate în debutul acestui modul, unele cadre didactice optează pentru introducerea de activități suplimentare, cu tematică interculturală. Deseori, se includ „dansuri țigănești” în programul serbărilor sau se realizează o activitate privind „cultura romilor”. Astfel de acțiuni punctuale riscă însă generarea de efecte negative nedorite, nefăcând decât să întărească stereotipurile. De asemenea, mesajul lor pozitiv, de respectare a specificului cultural și de promovare a unor atitudini interetnice pozitive, riscă să fie compromis prin faptul că este izolat și nu este reconfirmat prin alte mijloace, în alte momente ale activităților cotidiene de învățare.

De aceea, soluția care corespunde cu principiile educației incluzive și interculturale, și cea care generează, de altfel, și impactul pozitiv cel mai pronunțat și mai de durată, este integrarea unei abordări incluzive și interculturale în cotidianul activităților de învățare.

PETI brosura.indd 53 16.03.2010 17:43

Proiectul pentru Educație Timpurie Incluzivă

Practicile incluzive și interculturale trebuie să se regăsească pe tot parcursul zilei, în toate tipurile de activități, în mod constant. Acest demers este facilitat în mod deosebit de metodele interactive a căror utilizare este recomandată în contextul reformei educației timpurii, precum și de structurarea activităților pe centre de învățare, pe teme, prin utilizarea, de exemplu, a metodei proiectului.

REFLECTAȚI

Analizați comparativ avantajele și dezavantajele abordărilor punctuală, respectiv integrată

	Pentru copiii romi		Pentru relațiile dintre copii în grupă		Pentru cadrul didactic	
Abordarea punctuală Activități interculturale izolate, cu ocazii speciale	Avantaje	Dezavantaje	Avantaje	Dezavantaje	Avantaje	Dezavantaje
Abordarea integrată Activitatea cotidiană a grupei reflectă diversitatea culturală	Avantaje	Dezavantaje	Avantaje	Dezavantaje	Avantaje	Dezavantaje



M2.3.2. Reflectarea diversității în mediul educațional

Noul curriculum pentru educația timpurie precizează explicit că mediul educațional trebuie să permită dezvoltarea liberă a copilului și să pună în evidență dimensiunea interculturală și pe cea a incluziunii sociale. Pentru aceasta trebuie avute în vedere diferite elemente ale cadrului în care se desfășoară activitățile în serviciile de educație timpurie, inclusiv:

- mediul fizic, decorarea sălilor și a spațiilor comune ale grădiniței;
- dotarea centrelor cu materiale și jucării;
- metodele de lucru utilizate, divizarea pe grupuri a copiilor;
- împărțirea copiilor în grupe și evitarea segregării.

Desigur, în toate aceste elemente este importantă reflectarea diversității în general, dar, în mod deosebit, reflectarea diversității ce se regăsește concret la nivelul comunității locale. Nu este vorba doar despre diversitatea etnică, deși aceasta este, incontestabil, foarte importantă, dar și de aspecte lingvistice, religioase, de gen, de mediu social, etc..

Modul în care sunt reflectate aceste aspecte ale diversității trebuie făcut în așa fel încât să nu contribuie la reproducerea stereotipurilor, ci să ajute copiii să se situeze corect în mediul socio-cultural local, să le asigure suport pentru dezvoltarea stimei de sine și a unei imagini pozitive a propriului grup etnocultural și a familiei, precum și să dezvolte abilitățile și sensibilitatea interculturală a copiilor.

PETI brosura.indd 54 16.03.2010 17:43

RECOMANDARE

Listă de verificare privind reflectarea diversității în mediul educațional:

Lucrările copiilor sunt afișate în diferite locuri în grădiniță, cu numele copilului scris în mod vizibil	
Există un echilibru în poziția aleasă pentru lucrările copiilor în funcție de apartenența etnică	
Pozițiile lucrărilor copiilor afișate variază, astfel încât toți copii să aibă perioade cu lucrările lor în locurile cele mai vizibile	
Printre decorațiunile utilizate apar cuvinte în diferite limbi vorbite de copii	
Fotografiile utilizate în decorarea spațiilor reflectă în mod echilibrat fetele și băieții, precum și etniile prezente	
Dotarea centrelor de învățare este făcută cu atenție la reflectarea diversității de exemplu, păpușile reprezintă ambele sexe, diferite vârste, diferite culori ale pielii, diferite medii sociale, diferite stiluri vestimentare și diferite meserii	
Împărțirea copiilor în grupe și repartizarea în săli (dacă serviciul are mai multe grupe paralele de același nivel) se face cu evitarea oricăror forme de segregare	
Împărțirea copiilor pe grupuri se face în așa fel încât în fiecare grup să se reflecte, în măsura posibilităților, diversitatea etnică, lingvistică, socială și de gen	
.....	
.....	



Puteți completa această listă și cu alte elemente specifice mediului socio-cultural în care funcționează serviciul de educație timpurie.

M2.3.3. Dezvoltarea unei identități pozitive şi a stimei de sine la copiii romi

Succesul și reușitele în viață nu depind doar de nivelul cunoștințelor. De cele mai multe ori, încrederea în sine crește șansele de reușită, în timp ce un sentiment de inferioritate, îndoielile cu privire la propriile capacități și lipsa încrederii în sine pot reduce semnificativ aceste șanse.

Numeroase cercetări au confirmat importanța dezvoltării unei imagini de sine pozitive la copii pentru ca aceștia să aibă rezultate bune atât în învățare cât și în relațiile sociale. Acest lucru este însă o adevărată

PETI brosura.indd 55 16.03.2010 17:43

provocare în special în cazul copiilor din grupuri care au imagine pronunțat negativă, cum este cazul romilor. Un experiment celebru realizat de soții Clark în 1939, solicita unor copii de origine afro-americană să aleagă păpușa preferată dintre o păpușă cu pielea albă și una neagră, asemănătoare cu a lor. Un procent foarte mare de copii afro-americani au declarat că preferă să se joace cu păpușa albă și că aceasta este cea mai frumoasă. Făcând o analogie cu situația multor copii romi, putem concluziona că unul dintre obiectivele educației timpurii ar trebui să fie acela de a dezvolta stima de sine, în special la copiii romi proveniți din medii defavorizate.

Cercetările pedagogice au arătat că atitudinile cadrelor didactice, așteptările lor cu privire la reușita copiilor influențează în mod direct rezultatele obținute. Mai mult, cercetările din domeniul psihologiei sociale arată că persoanele care aparțin unui grup despre care există stereotipuri negative, au performanțe mai reduse atunci când se identifică cu respectivul grup dezavantajat, indiferent de capacitățile lor reale. Acest fenomen se numește „capcana stereotipului" și este important să se țină cont de el în managementul activităților și interacțiunilor în cadrul grupurilor.

Procesul de socializare a copiilor romi se realizează în cele mai multe cazuri într-un mediu care le transmite mesajul că ei nu sunt la fel de buni ca și colegii lor și că posibilitățile lor sunt și vor fi întotdeauna limitate.

Pornind de la imaginea pe care mulți copii romi o au în familie, de la modelele pe care le reprezintă familia și membrii comunității lor, aceștia vor avea tendința să creadă că le este sortit să rămână într-o poziție inferioară în societate. Acest tip de raționament poate sta la baza deciziei de ne-frecventare regulată a instituțiilor educative și chiar de abandonare definitivă a acestora.

Uneori aceste așteptări negative sunt, din nefericire, întărite de educatori (cel mai adesea în mod involuntar și inconștient), precum și de către colegi. Nici mass-media și nici societatea, în general, nu oferă oportunități ridicate copiilor romi pentru ca ei să aibă încredere că vor absolvi învățământul obligatoriu sau liceul și o facultate.

Pe lângă aceste bariere mentale există, desigur, și limite generate de resursele materiale reduse ale familiilor sau, în anumite cazuri, în comunitățile tradiționale, în special în cazul fetelor, limitarea generată de prescripțiile culturale. Toate aceste aspecte cresc tendința copiilor romi de a nu avea încredere în grădiniță/școală, de a nu întrevedea posibilități de succes în aceste medii și de a considera că nimic nu poate fi făcut pentru schimbarea statutului lor social.
Cele mai multe activități din mediul educațional se centrează pe dezvoltarea de cunoștințe și abilități specifice curriculumului de la diferite niveluri. Acordarea unei atenții speciale încrederii în sine a copiilor are efecte pozitive atât asupra motivației de a dobândi noi cunoștințe cât și asupra capacității de a folosi aceste noi cunoștințe în viitor. În cazul grupelor mixte, această abordare are un impact pozitiv atât asupra copiilor romi, cât și asupra celorlalți colegi, stimulând relațiile pozitive dintre aceștia.

Întărirea pozitivă este un model folositor care poate fi preluat ca referință în acest domeniu. Este vorba de o abordare prin care se pun în valoare calitățile, micile progrese. Se centrează pe explorarea și descoperirea momentelor de excelență și deschiderea de a vedea noi potențialități și posibilități.

O abordare comună a problemelor și provocărilor se bazează pe identificarea și analiza a ceea ce este greșit și încercarea de a găsi soluții. Din perspectiva întăririi pozitive, există un model mai puternic de schimbare: în loc să se formuleze întrebări pentru identificarea și analiza problemei, se formulează întrebări pentru a identifica ce merge bine, ce este pozitiv, cum să se dezvolte aceste aspecte și care sunt rezultatele dorite.

PETI brosura.indd 56 16.03.2010 17:43

Această abordare poate fi folositoare atât pentru dezvoltarea unei imagini de sine pozitive a copiilor romi, cât și pentru dezvoltarea de relații pozitive între colegi.

RECOMANDARE

1. **Creați o atmosferă pozitivă, încurajând cooperarea și sentimentul apartenenței comune la grup.** Sentimentul apartenenței la grup, solidaritatea și percepția disponibilității susținerii reciproce contribuie la creșterea încrederii în propriile forțe și reduce teama de eșec în realizarea sarcinilor. Pentru stimularea sentimentului de comunitate a grupei pot fi utilizate elemente de identitate a grupei, activități interactive de grup, jocuri sau activități sportive structurate în așa fel încât să promoveze coeziunea grupului.

2. **Asigurați-vă că toți copiii se simt speciali și apreciați.** Acesta este unul dintre elementele cu cel mai puternic impact asupra stimei de sine. Se poate face simplu, prin formularea de aprecieri pozitive cu orice ocazie, fără a compara copiii între ei, fără a crea ierarhii în grupă. Pot fi concepute activități prin care fiecare copil să fie pus în situația de a se simți special.

3. **Stimulați copiii să-și dezvolte o gândire autonomă, să ia decizii și să găsească soluții la probleme.** Aceasta va evita poziționarea lor într-o stare de dependență și de apatie care nu ar face decât să confirme o imagine de sine inferioară. Dacă o sarcină este percepută ca fiind prea dificilă sau dacă apar probleme în grup, în loc să vă grăbiți să oferiți soluții sau să decideți ce considerați potrivit, este preferabil să formulați întrebări și să oferiți alternative.

4. **Evitați judecarea și evaluarea negativă a performanțelor și optați pentru formulări pozitive.** Dacă o sarcină nu este realizată, în loc să spuneți „data viitoare să te străduiești mai mult”, puteți opta să concluzionați „va trebui să găsim o metodă mai bună prin care să înveți să faci asta”.

5. **Subliniați punctele tari ale fiecărui copil și evidențiați reușitele.** Copiii pot avea performanțe diferite la diferite tipuri de activități. Utilizând întărirea pozitivă, oricărui copil i se poate găsi un element la care are rezultate bune și trebuie apreciat public pentru aceasta. Utilizați aprecierile pozitive, accentuând reușitele.

6. **Oferiți ocazii pentru întrajutorare.** Prin exemplele oferite de adulții din jurul său, copiii învață să ceară sau să ofere ajutorul. Generând situații în care toți copiii să aibă oportunitatea să ajute un coleg și să fie ajutat, se stimulează stima de sine și se încurajează și comportamentul pro-social.

7. **Conectați activitățile educative cu elemente culturale familiare copiilor.** În mod deosebit, includerea unor legături cu cultura romilor va avea un efect pozitiv asupra stimei de sine a copiilor romi, dar totodată va facilita și învățarea (este mai ușor să înveți pornind de la ceva familiar) și va dezvolta atitudini pozitive ale celorlalți copii.

8. **Stimulați exprimarea așteptărilor, formularea de scopuri individuale și reflectarea asupra progreselor.** În numeroase cazuri, copiii romi sunt „învățați” de mediul social imediat că este bine să aibă așteptări mai reduse. Vârsta timpurie este un moment crucial pentru a stimula copiii să îndrăznească, să vrea mai mult și să conștientizeze că pot face progrese. Uneori, un astfel de demers poate genera inițial respingere, dar nu uitați că, cel mai probabil, o asemenea reacție este cauzată de frică și lipsă de încredere. Evident, este important să-i sprijiniți pe copii să nici nu ceară prea mult de la ei pe termen scurt și să înțeleagă că pentru anumite reușite oricine are nevoie de timp și perseverență.

9. **Încurajați copiii să se raporteze la modele pozitive.** Este utilă implicarea unor adulți romi care pot reprezenta modele de succes cu care să se identifice copiii romi, de exemplu tineri romi care își asumă apartenența la etnia romilor și care, eventual, vorbesc limba romani.



PETI brosura.indd 57 16.03.2010 17:43

Proiectul pentru Educație Timpurie Incluzivă

M2.3.4. Sensibilizarea lingvistică

Conștientizarea diversității și deschiderea spre relații pozitive cu persoane ce au apartenențe etnoculturale diferite pot porni de la conștientizarea faptului că oamenii vorbesc limbi diferite, sau uneori, diferite dialecte sau variante ale unei limbi.

Un astfel de demers este desigur facilitat, dar nu este condiționat, de faptul că în familiile copiilor din grupă se vorbesc diferite limbi. Desigur, aceasta este o modalitate excelentă de a face vizibilă și apreciată limba romani, ceea ce are efecte pozitive asupra stimei de sine a copiilor romi și asupra atitudinilor celorlalți copii față de copiii romi.

Cu toate acestea, nu trebuie ignorat nici faptul că, deseori, datorită conviețuirii cu anumite comunități minoritare din România sau datorită migrației temporare în alte țări europene, copiii romi sau membrii familiilor acestora pot vorbi și alte limbi decât limba română sau limba romani.

APLICAȚIE

- *La grupa pregătitoare, în cadrul activităților în care se utilizează **literele alfabetului**, se pot găsi pentru a ilustra fiecare literă cuvinte ce încep cu litera respectivă atât în limba de studiu, cât și în alte limbi vorbite de copii. Spre exemplu, se pot selecta cuvinte ce încep cu litera respectivă atât în limba română, cât și în limba romani, în cazul prezenței unor copii care vorbesc limba romani în grupă.*

- *În **jocurile** copiilor se poate integra utilizarea unor cuvinte în limba romani sau în alte limbi vorbite de copii romi, ca și cuvinte-cheie, formule magice, etc. În acest caz, copiii romi vor fi puși în situația de a explica aceste cuvinte și de a-i învăța pe ceilalți copii pronunția corectă, ceea ce le crește încrederea și stima de sine.*

- ***Floarea limbilor**: este un desen în formă de floare, fiecare petală reprezentând o limbă vorbită în grupă sau în familiile copiilor. Pe fiecare petală se pun apoi fotografiile copiilor care cunosc limba respectivă. În cazul în care unii copii ne-romi învață de la colegii lor cuvinte în limba romani, se poate adăuga și fotografia acestora pe petalele respective.*



- ***Numărătoarea**: În perioada în care copiii învață numărătoarea până la zece, este utilă stimularea simultană a deschiderii interculturale prin învățarea unor cântece care conțin cifrele și în alte limbi decât limba de studiu. Desigur, includerea numărătorii în limba romani este importantă în cazul în care sunt copii romi care vorbesc limba romani în grupă.*

PETI brosura.indd 58 16.03.2010 17:43

M2.3.5. Dezvoltarea de atitudini pozitive între copiii romi şi ne-romi

Cercetările în domeniul relațiilor inter-grupuri demonstrează că este ușor să generăm opoziție și ostilitate între membrii unor grupuri diferite, dar este mai greu să transformăm astfel de relații în relații pozitive și să construim atitudini reciproce pozitive. Se spune frecvent că atitudinile negative la adresa anumitor grupuri sunt generate de necunoașterea acestora, de lipsa contactului direct cu membrii grupului respectiv. Se presupune astfel că interacțiunea și cunoașterea reciprocă între membrii grupului va genera atitudini pozitive. Studiile în domeniu au arătat însă că simpla punere în interacțiune a unor persoane din grupuri diferite poate genera relații interpersonale pozitive, fără însă a determina în mod necesar generalizarea atitudinilor pozitive la ansamblul grupului: *Vasile e prietenul meu, el e un băiat bun, dar e o excepție, ceilalți* [membri ai grupului vizat] sunt…. [conform caracteristicilor stereotipului]. Contactul generează așadar atitudini pozitive doar în anumite condiții:

- dacă membrii grupurilor în interacțiune au statut egal;
- dacă cei în cauză se află într-o relație de interdependență pozitivă, adică au nevoie unul de celălalt pentru a obține un rezultat dorit de ambele grupuri; altfel spus, cooperează pentru atingerea unui scop comun;
- dacă interacțiunea are loc într-un mediu social și/sau instituțional ce susține colaborarea și relațiile pozitive.

O altă abordare ce permite promovarea de atitudini pozitive este cea focalizată pe stimularea conștientizării faptului că, dincolo de apartenențele la grupuri diferite, cei în cauză au și o identitate comună, supra-ordonată: spre exemplu, copiii provin din familii cu apartenențe etnice și culturale diferite, dar fac parte toți din aceeași grupă.

Pentru a obține atitudini reciproce pozitive între copii, este, deci, importantă stimularea coeziunii la nivelul grupei, fără a nega sau ignora diferențele. De asemenea, ținând cont de cele de mai sus, este posibilă crearea de situații în care copii romi și ne-romi să coopereze pentru atingerea unui scop comun, de pe poziții cu importanță și responsabilități egale, într-un climat pozitiv, favorabil cooperării și bunei înțelegeri. Astfel de situații pot corespunde unor sarcini legate de activitățile de învățare, spre exemplu, la Centrul de Științe sau la cel de Construcții, dar pot fi legate și de implicarea copiilor în pregătirea în comun a unui eveniment special la care să fie invitați părinți.

Momente deosebit de importante pentru întărirea coeziunii interne a grupului sunt și vizitele în afara grădiniței, excursiile și mai ales parteneriatele cu alte grădinițe, din aceeași localitate, din țară sau din alte țări. Dacă sunt bine organizate, acestea pot desigur lărgi semnificativ orizontul copiilor, contribuind la deschiderea spre diversitate și la dobândirea de abilități practice de comunicare interculturală, favorizând totodată și relații pozitive între copiii cu apartenențe etnoculturale diferite din cadrul grupei cu care lucrați.

Crearea unui climat pozitiv, favorabil cooperării și într-ajutorării, care să promoveze egalitatea și respectul reciproc, se poate încuraja și prin activități bazate pe citirea unor texte cu mesaj adecvat, urmate de o discuție.

PETI brosura.indd 59 16.03.2010 17:43

APLICAȚIE

Broscuța Ajkuk

Povestea broscuței Ajkuk este o poveste simplă cu personaje din lumea animalelor, ilustrată cu desene inspirate din cultura arabă, cu texte simple, disponibile în limbile română, romani, maghiară și bulgară.
Materialul poate fi utilizat în formă tipărită sau descărcat de la www.edu.ro/index.php/articles/c430/
Cadrul didactic prezintă imaginile cu diferitele secvențe ale poveștii (fie ca o serie de diapozitive proiectate, fie sub formă tipărită). Copiii sunt solicitați să descrie imaginile și să reconstituie povestea. Cadrul didactic citește dialogurile. Se face o paralelă între situația din poveste și relațiile dintre copiii din grupă. Se formulează concluzii privind toleranța, solidaritatea, respectarea diferențelor și complementaritatea între membrii grupului.



M2.3.6. Comunicarea cu părinții romi

Cadrele didactice care lucrează cu copii romi au deseori nevoie de eforturi suplimentare pentru a stabili o relație de comunicare eficientă și de colaborare cu părinții romi. Pentru asumarea în mod adecvat a responsabilităților în această privință sunt utile:

- conștientizarea propriei perspective asupra culturii și etnicității și reflectarea asupra modului în care această perspectivă afectează relațiile cu copiii de diferite etnii;
- identificarea la propria persoană a stereotipurilor și prejudecăților la adresa romilor;
- cunoașterea unor elemente concrete ale practicilor culturale din comunitatea respectivă.

Există tipuri variate de diferențe culturale ce se pot regăsi în interacțiunile dintre părinții romi și cadrele didactice: perspectiva asupra familiei, rolul membrilor familiei extinse, modul cum se iau deciziile în familie, rolul persoanelor în vârstă, influența liderilor tradiționali, percepția asupra timpului, etc. Evident, dacă în interacțiune fiecare interlocutor se referă implicit la propriul cadru de referință, influențat de apartenența culturală, există mari riscuri de neînțelegeri și comunicare neeficientă. La acestea trebuie adăugat faptul că, deseori, pe baza unor experiențe personale negative, asociate cu prejudecăți sau cazuri de discriminare trăite, părinții romi pot avea anumite rezerve față de instituțiile sistemului educațional în general sau pot evita să comunice anumite lucruri de teamă că nu vor putea să se exprime corespunzător sau că vor fi puși în situația de a reacționa la cuvinte și concepte pe care nu le stăpânesc. Există însă și probleme în comunicare generate de situația inversă, în care cadrul didactic presupune, în mod eronat, că părinții romi au anumite caracteristici personale, anumite preferințe sau un nivel redus de educație.

De aceea, într-un astfel de proces de comunicare este importantă o atitudine deschisă, cu mai multă atenție acordată construirii unei relații de încredere reciprocă, cu clarificări suplimentare și solicitare de feedback explicit mai frecvent decât într-o situație obișnuită în care ambii interlocutori au același cadru cultural de referință. În acest sens, autocontrolul (pentru a evita evaluările și deciziile bazate pe stereotipuri și prejudecăți) și empatia (pentru a înțelege cât mai corect punctul de vedere al interlocutorului) sunt calități pe care cadrele didactice le pot dezvolta și care pot favoriza în mod semnificativ dezvoltarea de relații pozitive cu părinții romi.

PETI brosura.indd 60 16.03.2010 17:43

APLICAȚIE

Joc de rol

Împreună cu o colegă, imaginați-vă două situații concrete de comunicare între un cadru didactic și părinți romi din comunitățile cu care lucrați. Având ca referință anumite caracteristici culturale reale ale membrilor acestor comunități, simulați un dialog în care jucați, pe rând, rolul unei mame de etnie romă, respectiv al unui cadru didactic din serviciile de educație timpurie. Dacă este posibil, înregistrați dialogul cu o cameră video. Reflectați asupra acestor interacțiuni, pe baza următoarele întrebări:

- *a reacționat adecvat cadrul didactic în situațiile respective? (indiferent de situație, reflecția trebuie făcută pornind de la această întrebare, nu de la cum considerați că ar fi trebuit să se comporte interlocutorul)*
- *a fost interacțiunea echilibrată și bazată pe respect reciproc?*
- *au fost găsite strategii pentru evitarea blocajelor datorate diferențelor culturale?*
- *ce alternative la reacția avută de cadrul didactic pot fi imaginate?*
- *în ce măsură au intervenit sau nu în dialog elemente legate de stereotipuri, prejudecăți, discriminare și ce perspectivă (implicită) asupra culturii au avut interlocutorii (esențialistă sau constructivist-interacționistă)?*



Cunoașterea familiilor copiilor romi

Alegerea de către cadrele didactice a celor mai adecvate strategii de construire a unei relații de comunicare eficientă, bazate pe încredere și respect reciproc, depinde în mare măsură de cunoașterea situației familiilor copiilor romi. Vizitele la domiciliu pot reprezenta o bună modalitate de a cunoaște diferite aspecte care să ajute la înțelegerea mediului familial al copiilor romi. Acestea trebuie însă organizate cu multă grijă, mai ales în cazul comunităților tradiționale de romi sau în cazul comunităților cu un nivel economic foarte scăzut. În astfel de cazuri poate fi preferabilă o vizită a cadrului didactic în comunitate pentru a cunoaște familiile mai multor copii romi, care să includă o discuție la care să participe eventual și lideri ai comunității, mediatori școlari, sau asistenți sociali. Astfel se pot evita eventualele rețineri ale părinților romi și se poate obține o cunoaștere chiar mai largă a comunității, utilă pentru adaptarea activităților didactice la nevoile copiilor romi. Mai mult, o astfel de întâlnire în comunitate poate stimula și interesul pentru grădiniță al altor părinți romi, care nu și-au înscris copiii la grădiniță.

APLICAȚIE

Identificați trei blocaje culturale și trei blocaje socio-economice care împiedică aducerea la grădiniță a copiilor dintr-o familie defavorizată de romi. Pentru fiecare dintre aspectele identificate, propuneți câte o soluție care să conducă la o comunicare eficientă cu familiile, în sensul frecventării regulate a grădiniței de către toți copiii.



Blocaje culturale	Soluții posibile
1	1
2	2
3	3

PETI brosura.indd 61 16.03.2010 17:43

APLICAȚIE

Blocaje socio-economice	Soluții posibile
1	1
2	2
3	3



Care dintre soluții ați avut ocazia să le utilizați în relațiile cu părinții romi? Care au dat cele mai bune rezultate? De ce?

Alegerea canalelor și modalităților de comunicare

O comunicare eficientă cu părinții romi presupune deseori nu doar luarea în considerare a unor caracteristici generale ale comunității din care aceștia fac parte ci și o abordare diferențiată, bazată pe cunoașterea situației specifice a fiecărei familii. Așadar, atât conținutul comunicării, cât și canalele de comunicare utilizate vor fi selectate în așa fel încât să țină cont de nevoile și posibilitățile interlocutorilor.

APLICAȚIE

Analizați tabelul de mai jos și identificați pentru diferitele nevoi de comunicare și situații specifice ale părinților romi cele mai adecvate canale și modalități de comunicare. Adăugați alte elemente în tabel pe baza propriei experiențe de comunicare cu părinții romi.

Scopuri ale comunicării	Situații specifice ale părinților romi	Canale și modalități de comunicare
Comunicarea către părinți a normelor, a regulamentului, a cerințelor din partea grădiniței Comunicarea către părinți a informațiilor privind conținutul și obiectivele activităților de învățare și a progreselor copilului Exprimarea opiniilor părinților romi, semnalarea unor probleme, sau adresarea de întrebări pentru cadrele didactice Anunțuri privind evenimente, schimbări în program, etc.	Părinți care sunt frecvent plecați din localitate Părinți care nu știu să scrie și să citească Părinți care nu vorbesc bine limba de studiu a grădiniței Părinți cu program de lucru foarte încărcat și cu nivel ridicat de educație Părinți cu mult timp liber dar cu nivel de educație scăzut Părinți sosiți de curând în localitate	Comunicare verbală (cuvinte simple și exprimare clară) Comunicare scrisă (bilete tipărite, „cutie poștală” pentru părinți, afișe cu text la avizier) Comunicare electronică (email, sms) Comunicare prin afișe ce conțin imagini combinate cu texte simple Invitarea la grupă pentru observarea copiilor Transmiterea de informații prin intermediul unui părinte rom cu nivel de educație mai ridicat sau prin mediatorul școlar
....	....	....



PETI brosura.indd 62 16.03.2010 17:43

Întâlnirile cu părinții

Întâlnirile cu părinții sunt deseori principalul tip de interacțiune a cadrelor didactice cu părinții, în afara momentelor de sosire și plecare a copilului de la grădiniță. Este o realitate faptul că frecvent prezența părinților romi este semnificativ mai redusă decât a celorlalți părinți. A constata acest fapt nu rezolvă însă problema. O atitudine constructivă trebuie să plece de la înțelegerea motivației unui asemenea comportament și să se focalizeze pe găsirea de strategii creative și adaptate care să îmbunătățească participarea, nu doar din punct de vedere cantitativ, ci, desigur, și din perspectiva calității și utilității participării.

În acest scop, întâlnirile nu trebuie să fie axate pe prezentarea de materiale sau transmiterea de cerințe. Părinții preferă să se simtă participanți activi, mai degrabă decât simpli auditori. Modalitățile de comunicare, de structurare a întâlnirilor și de participare activă trebuie însă concepute astfel încât să fie relevante pentru toți părinții. Ele vor avea eficiență și vor fi receptate pozitiv de părinții romi dacă se va reuși în primul rând depășirea temerilor (deseori justificate de experiențe anterioare) că vor fi puși într-o situație în care nu vor ști să ofere răspunsurile așteptate sau se vor simți în inferioritate față de ceilalți părinți.

Părinții trebuie să se simtă parteneri în luarea deciziilor privind propriii copii, de aceea întâlnirile cu aceștia trebuie să fie un **prilej de consultare** în privința fie a unor activități ce se pot desfășura împreună cu ei și cu copiii acestora, fie a unor decizii de îmbunătățire a unor aspecte ce sunt deficitare, fie de a discuta propuneri, inițiative ale acestora.



APLICAȚIE

Concepeți o modalitate de organizare a unei întâlniri cu părinții care să asigure o participare activă a părinților romi și să contribuie la apropierea și îmbunătățirea comunicării acestora cu ceilalți părinți și cu cadrele didactice.

M2.3.7. Gestionarea conflictelor de natură interculturală

Așa cum este menționat mai sus în legătură cu nevoia dezvoltării competențelor de comunicare interculturală ale cadrelor didactice, diferențele culturale pot genera dificultăți și chiar blocaje, neînțelegeri și conflicte. Astfel de conflicte pot însă apărea nu doar între părinții romi și cadrele didactice, ci și între copii sau chiar între părinții romi și cei ne-romi.

Desigur, crearea unei atmosfere generale de respect și deschidere interculturală contribuie la diminuarea riscurilor de apariție a unor astfel de conflicte însă conflictele trebuie acceptate ca un element firesc al relațiilor sociale, cu potențial de a stimula îmbunătățirea situației. De aceea, pentru gestionarea constructivă a situațiilor conflictuale cu substrat intercultural este esențială prevederea unor mecanisme și strategii de reacție, precum și dezvoltarea de abilități specifice.

Cadrul didactic are responsabilitatea principală de a gestiona situațiile conflictuale între copii și cele care implică părinții copiilor din grupa de care este responsabil. Înainte de a decide propunerea unei soluții, un element important este analiza conflictului pe două niveluri:

PETI brosura.indd 63 16.03.2010 17:43

- nivel comportamental: Ce s-a întâmplat? Ce a declanșat conflictul? Ce reacții au avut cei implicați?
- nivel emoțional: Ce au simțit cei implicați? Cum au fost gestionate emoțiile de cei implicați?

Se pot apoi analiza nevoile ce stau în spatele comportamentelor ce au declanșat conflictul și al reacțiilor observate. Soluția propusă trebuie astfel să fie satisfăcătoare pentru ambele părți, atât din punct de vedere al efectelor sale vizibile, cât și la nivel emoțional. Este esențial să existe o reacție promptă la fiecare situație conflictuală ce apare între copii.

Sugerăm două mecanisme ce pot ajuta în acest sens:

Regulamentul. Existența unor prevederi referitoare la modul de comportare și de adresare între copii în regulamentul grupei, afișate la loc vizibil, într-un format accesibil copiilor în funcție de nivelul de vârstă, eventual cu desene ilustrative și comunicate tuturor copiilor și părinților. Aceste reguli, dezvoltate împreună cu copiii, pot constitui referința pentru gestionarea situațiilor conflictuale. În momentul în care un incident se manifestă, cadrul didactic amintește regula sau regulile relevante și le cere copiilor să se conformeze, tocmai pentru că au fost de comun acord în formularea lor.

Abordarea restaurativă. Se referă la modul în care se formulează soluția conflictului. Un simplu discurs moralizator sau pedepsirea celui vinovat nu au deseori efectul dorit. Astfel, dacă se constată că unul sau mai mulți dintre copiii implicați au avut un comportament necorespunzător, în locul administrării unei pedepse, abordarea restaurativă propune ca cel în cauză să facă ceva concret pentru a repara răul făcut. Aceasta are ca efect, pe de o parte, asumarea explicită a responsabilității și conștientizarea consecințelor comportamentelor necorespunzătoare, și, pe de altă parte, satisfacerea mai corectă a nevoilor, în primul rând de natură emoțională, ale copilului afectat.

RECOMANDARE



Pe baza informațiilor de mai sus, elaborați:

- un plan intern de gestionare a situațiilor conflictuale de tip intercultural în grădiniță. El poate fi structurat sub forma unei scheme logice în care să fie precizate reacțiile la diferite tipuri de situații.
- un set de reguli publice, care să fie comunicate părinților, menite să ducă la reducerea riscurilor de conflicte interculturale.

PETI brosura.indd 64 16.03.2010 17:43

M2.4. Abordarea incluzivă și interculturală în activitatea cotidiană a grădiniței

În toate activitățile desfășurate în grădiniță este necesară introducerea unei abordări incluzive și interculturale. Aceasta se poate face în două moduri:

1. **prin conținuturi**, spre exemplu, prin includerea în diferite activități de învățare a unor elemente asociate culturii romilor sau a unor teme ce se referă la diversitatea culturală în general sau la relații și atitudini între persoane cu apartenențe culturale diferite;
2. **prin strategiile utilizate**, prin **modul de structurare a interacțiunilor între copii**, prin **rolurile și sarcinile** atribuite copiilor, prin **caracteristicile materialelor didactice** utilizate, precum și prin **metodele de evaluare**, cadrul didactic poate încuraja cooperarea, dezvoltarea de atitudini reciproce pozitive între copii și/sau dezvoltarea stimei de sine a copiilor romi.

În continuare prezentăm sugestii privind modalități concrete ce pot contribui la adoptarea unei abordări interculturale în diferite momente ale activităților curente din grădiniță, în diferite tipuri de activități de învățare și în procesul de evaluare.

M2.4.1. Activități de dezvoltare personală: rutine şi tranziții

Sosirea și plecarea de la grădiniță

La fel ca pentru toți copiii, sosirea la grădiniță și despărțirea de membrii familiei care i-au însoțit, este și pentru copiii romi un moment sensibil în care personalul grădiniței are un rol important, putând facilita această despărțire și asigura confortul emoțional care să permită copilului să se integreze în mediul fizic și social al grădiniței.

Cu atât mai mult însă, în cazul copiilor romi, care pot percepe o distanță și mai mare între mediul familial și cel al grădiniței, atitudinea încurajatoare și atenția din partea cadrului didactic și a celorlalte categorii de personal sunt esențiale și pot genera o raportare pozitivă a copilului la propria persoană, la colegi și la grădiniță în general. Nu trebuie uitat nici faptul că sosirea și plecarea sunt momente în care personalul grădiniței interacționează simultan cu copilul și cu un membru al familiei acestuia. Gestionarea adecvată a acestor momente poate contribui la construirea unei relații deschise și pozitive cu familiile copiilor.

Momentul salutului, la sosire și la plecare, presupune trei tipuri de comunicare:

- *comunicare verbală:* cuvintele folosite;
  sugestie: dacă în familia copilului de vorbește limba romani, puteți saluta copilul și în limba de studiu și în limba romani;
- *comunicare para-verbală:* tonul vocii, modul de rostire a cuvintelor;
  sugestie: în funcție de situație, poate fi utilă adaptarea la starea psihologică a copilului, la emoțiile pe care le puteți percepe pe fața acestuia; este cu siguranță inutilă menținerea unei atitudini permanent pozitive, dar artificiale;
- *comunicare non-verbală:* gesturile și poziția corpului în procesul de comunicare;
  sugestie: copiii sesizează și comportamentele dumneavoastră inconștiente și involuntare și le pot interpreta în moduri diferite; în cazul copiilor romi poate fi necesară o atenție suplimentară la conștientizarea comportamentelor nonverbale și utilizarea unor gesturi care să genereze încredere și deschidere.

PETI brosura.indd 65 16.03.2010 17:43

Fiecare dintre aceste niveluri ale comunicării are importanță, dar este importantă și coerența acestora. Astfel, dacă la un nivel se transmite, voluntar sau involuntar, un mesaj ce îl contrazice pe cel de la celelalte niveluri (în special la nivelul comunicării non-verbale, al cărei impact este cel mai puternic în transmiterea mesajului), acesta riscă să compromită întregul proces de comunicare și să submineze încrederea interlocutorului.

Întâlnirea de dimineață

Principalele scopuri ale întâlnirii de dimineață, total compatibile cu scopurile educației incluzive și interculturale, sunt de a:

- construi sentimentul apartenenței comune la grup;
- încuraja împărtășirea, ascultarea, incluziunea și participarea;
- oferi modele de comportament și de a dezvolta abilități de cooperare.

Ea răspunde atât nevoilor sociale cât și celor de învățare ale copiilor. Copiii învață lucruri despre ei și despre colegi, se generează o atmosferă prietenoasă, favorabilă exprimării emoționale și dezvoltării creativității tuturor copiilor și se pot oferi oportunități egale de participare, subliniindu-se astfel că toți copiii sunt importanți prin aprecierea egală a fiecărei contribuții. Întâlnirea de dimineață nu dezvoltă la copii doar abilitățile de comunicare, ci și capacitatea de sinteză și de luare a deciziilor, pregătind totodată activitățile de învățare prevăzute pentru ziua respectivă.

Salutul pe care și-l adresează reciproc copiii este din nou un moment în care se poate ține cont de diversitatea culturală a grupei și în care se poate valoriza în mod particular și apartenența etnoculturală a copiilor romi, de exemplu, prin utilizarea limbii romani. Odată obișnuiți cu această rutină, copiii vor fi încurajați să propună chiar ei diferite formule de salut, unele putând fi sugerate de frații mai mari și inspirate din practicile culturale ale comunității locale. Orice propunere a copiilor, chiar dacă surprinde sau pare năstrușnică, trebuie apreciată, ceea ce stimulează încredere și dorința de participare și pe viitor.

Și momentul în care copiii își **împărtășesc** unii altora impresii, opinii și păreri poate fi valorificat pentru încurajarea și stimularea copiilor romi și, în general, a celor care se tem că ceea ce ar avea ei de spus nu este suficient de interesant pentru colegi.

De evitat:

- formularea de aprecieri (nu doar în mod direct, ci și prin comportamentele paraverbale și nonverbale) din care să rezulte că ceea ce prezintă unii copii este mai important sau mai puțin important; toate contribuțiile sunt importante; nu uitați că ceea ce contează este percepția copiilor, nu intenția cadrului didactic; este deci la fel de important cum spuneți, ca și ceea ce spuneți;
- acordarea de concesii unor copii (spre exemplu cu intenția de a ține cont de situația lor defavorizată), având ca rezultat percepția unei poziții de inferioritate a copiilor respectivi;
- aprecierea pozitivă artificială și nejustificată a unei contribuții poate genera efecte contrare celor dorite atât asupra copilului în cauză, cât și asupra modului în care este văzut acesta de către colegi; este, de aceea, important să se identifice aspectele cu adevărat pozitive din contribuțiile fiecărui copil și acest lucru este întotdeauna posibil.

Modul de gestionare a **activității de grup** permite, de asemenea, aplicarea principiilor descrise în secțiunea anterioară cu privire la stimularea unor atitudini pozitive între copii.

Noutățile zilei pot include desigur și menționarea unor sărbători sau evenimente importante pentru comunitatea de romi locală, precum și menționarea în 8 aprilie a Zilei Internaționale a Romilor.

PETI brosura.indd 66 16.03.2010 17:43

Modul de organizare a copiilor în **momentul gustării sau al servirii mesei** este posibil să contribuie, de asemenea, la creșterea coeziunii grupului și la stabilirea de interacțiuni pozitive între copiii romi și ne-romi. Situațiile în care copiii romi preferă să stea împreună doar cu colegi de etnie romă trebuie tratate cu tact și răbdare, dar, treptat, se va încuraja constituirea de grupuri mixte și comunicarea între copii de etnii diferite. Este important însă ca această strategie să nu fie explicită, ci discretă, altfel existând riscul unor efecte negative nedorite, copiii romi putându-se întreba „ce anume nu e în regulă cu noi". Aceasta este cel mai riscant în cazurile în care există și rețineri din partea familiilor în asumarea apartenenței la etnia romilor.

Activități de tranziție

Și în activitățile de tranziție pot fi utilizate cuvinte în limba romani sau se poate face o legătură, acolo unde este oportun, cu gesturi tipice asociate meseriilor tradiționale ale comunității de romi sau cu obiecte utilizate în mod frecvent de acestea. De asemenea, o posibilă activitate de tranziție constă în a solicita pe rând fiecărui copil să mimeze o situație care îi este familiară de acasă sau din comunitate. Astfel, fiecare copil ajunge să fie în centrul atenției, ceea ce contribuie la creșterea stimei de sine și totodată la construirea unei identități sociale pozitive și pentru copiii romi.

M2.4.2. Activități pe domenii experiențiale

Pentru fiecare dintre cele 6 teme din curriculum (*Cine sunt/suntem? Când, cum și de ce se întâmplă? Cum este, a fost și va fi pe Pământ? Cum planificăm/organizăm o activitate? Cu ce și cum exprimăm ceea ce simțim? Ce și cum vreau să fiu?*) se pot concepe activități care vizează, alături de atingerea unor obiective prevăzute în curriculum, și obiective ce țin de dimensiunea incluzivă și interculturală:

- dezvoltarea unei identități individuale și socio-culturale pozitive a copiilor romi;
- relații și atitudini pozitive între elevii romi și ne-romi
- motivarea și susținerea suplimentară a copiilor romi pentru obținerea de rezultate pozitive în învățare

Aceste activități se pot derula în cadrul tuturor centrelor:

- prin teme al căror conținut poate integra referiri la diversitate, la cultura romilor sau la relațiile între persoane de diferite etnii,

- prin divizarea echilibrată pe grupuri a copiilor și prin utilizarea unor metode care:
  - să favorizeze interacțiunile,
  - să stimuleze apropierea și cooperarea între copii romi și ne-romi
  - să pună copiii romi în situația de a experimenta succesul și de a fi apreciați.

O serie de activități au fost deja descrise sau sugerate în secțiunile anterioare. Prezentăm în continuare alte exemple ilustrative.

Centrul *Biblioteca*

- Povești cu elemente culturale preluate din comunitatea romilor sau cu personaje pozitive romi;
- Materiale scrise bilingv în română și romani sau alte limbi relevante în plan local;
- Ilustrații care să reflecte aspecte familiare copiilor romi.

PETI brosura.indd 67 16.03.2010 17:43

Centrul *Științe*

- includerea de obiecte, imagini ale animalelor sau plantelor legate de viața din prezent sau din trecutul recent a comunităților de romi;
- studierea unor procese asociate meseriilor tradiționale ale romilor;
- dobândirea deprinderilor matematice fundamentale prin compararea, măsurarea, desenarea unor obiecte specifice legate de viața cotidiană a familiilor de romi.

Centru *Arte*

- realizarea de desene, picturi, colaje care să prezinte viața copiilor și a familiilor acestora sau evenimente importante ale comunității;
- atenție acordată păstrării și expunerii echilibrate a produselor realizate de copii romi și ne-romi;
- încurajarea realizării în comun de desene, colaje, modelaje, etc., de către copii romi și ne-romi, generând situații de interdependență pozitivă;
- jocul cu instrumente muzicale specifice și reflectarea diversității grupei în fondul muzical folosit, utilizând de exemplu piese clasice inspirate din folclorul romilor, românilor, etc.

Centrul *Colțul căsuței*

- includerea de păpuși de ambele sexe, cu diferite culori ale pielii, cu diferite tipuri de îmbrăcăminte, precum și de jucării ce reprezintă obiecte care se regăsesc în casele, gospodăriile sau în ocupațiile familiilor de romi; obiecte de vestimentație specifice românilor și romilor;
- jocul „De-a gătitul" în care să se reflecte diversitatea practicilor culinare din familiile copiilor;
- jocuri simbolice în care se simulează câte un eveniment important din viața familiei sau a comunității de romi.

Centrul *Construcții*

- realizarea de construcții comune prin cooperare între copii romi și ne-romi;
- copiilor de vârstă mai mare li se poate propune să construiască din cuburi o machetă a cartierului sau satului sau a altor locuri care le sunt cunoscute copiilor, de exemplu, ca urmare a migrației în străinătate.

Centrul *Apă și nisip*

- este un mediu care stimulează prin natura sa apropierea și interacțiunile de pe poziții egale a copiilor, lucru ce poate fi subliniat pentru a contribui la dezvoltarea atitudinilor pozitive reciproce;
- realizarea de modelări ale formelor de relief familiare copiilor romi și ne-romi, aflate în localitatea lor sau cunoscute din călătorii.

Invitarea unui tânăr sau adult de etnie romă

Tematica: Poate fi aleasă practic orice tematică relevantă pentru obiectivele programei. Nu este necesară focalizarea pe o temă de genul „romii" sau „tradițiile romilor", ci se pot alege teme legate de orice domeniu experiențial, cu condiția ca persoana invitată (femeie sau bărbat) să le poată vorbi copiilor din experiența proprie pe tema respectivă.

Astfel, pe lângă învățarea unor aspecte noi legate de domeniul experiențial vizat, copiii romi vor avea ocazia să se raporteze la un model pozitiv, să-și consolideze o imagine favorabilă a grupului din care fac

PETI brosura.indd 68 16.03.2010 17:43

parte sau, dacă este cazul, vor găsi argumente pentru asumarea apartenenței la etnia romilor. Mai mult, o asemenea experiență va determina și la copii ne-romi conturarea unei imagini mai nuanțate și mai realiste asupra romilor, precum și atitudini pozitive față de romi în general, prevenindu-se astfel preluarea din mediul social a prejudecăților negative la adresa romilor.

Etape:

1. **Pregătirea întâlnirii**

   Pentru ca experiența să aducă beneficii maxime din punctul de vedere al învățării, este necesară o activitate dedicată pregătirii întâlnirii cu invitatul. În cadrul acesteia se poate utiliza o metodă interactivă dintre cele recomandate în ghidul *Noi repere ale educației timpurii în grădiniță*[11] pentru a pune în evidență ce știu copiii despre tema ce va fi abordată și ce ar dori să afle. Pe această bază se vor stabili întrebările care să fie adresate invitatului, vor fi definite rolurile pe durata vizitei (cine conduce invitatul în sală, cine pune întrebările, diferite tipuri de observatori, etc.) și vor fi formulate reguli de bază pentru o bună desfășurare a întâlnirii.

2. **Invitatul vine la grădiniță**

   Niciodată discuția nu va decurge exact cum a fost planificată, dar este important ca ea să fie pregătită, așa încât invitatul să aibă ocazia de a povesti copiilor despre tema stabilită și de a răspunde întrebărilor acestora. Cu siguranță vor apărea și întrebări neprevăzute pe listă și este important să se permită adresarea acestora, evitându-se totuși devierea de la tema stabilită. Este probabil, de asemenea, ca invitatul să introducă în răspunsuri și alte aspecte de natură personală, ceea ce va face discuția mai interesantă pentru copii.

   Cadrul didactic va interveni cât mai puțin posibil, doar în cazul în care este necesar să solicite explicații pe înțelesul copiilor la unele dintre detaliile date de invitat și eventual dacă există riscul devierii de la tema generală stabilită.

3. **Ce am învățat?**

   Procesul nu se încheie odată cu plecarea invitatului. Este importantă succedarea vizitei de o discuție cu privire la ce s-a învățat din această experiență. Pentru aceasta se poate utiliza și metoda *Pălăriilor gânditoare*[12]. Astfel, încă din faza de pregătire se va stabili un grup de 6 copii cu roluri diferite în observarea modului în care decurge întâlnirea cu invitatul:

   - pălăria albă (gândire obiectivă) va urmări faptele și informațiile privind tema studiată pe care copiii le-au învățat de la invitat;
   - pălăria roșie (gândire sentimentală) va reține sentimentele exprimate atât de invitat, cât și de copii pe durata vizitei;
   - pălăria neagră (gândire negativă) va reține elementele ce nu ajung să fie abordate în discuția cu invitatul sau întrebări rămase fără răspuns;
   - pălăria galbenă (gândire optimistă) va evidenția aspectele pozitive ale interacțiunii, așa cum sunt ele percepute de către copii;
   - pălăria verde (gândire creativă) va urmări să identifice o soluție creativă la o problemă asociată temei studiate, prezentată de invitat sau rezultată din discuția cu acesta;
   - pălăria albastră (controlează procesul de gândire) va urmări modul în care s-a respectat sau nu planul inițial și rolurile stabilite în faza de planificare.

Fiecare pălărie va prezenta pe rând ce a observat din punctul de vedere care i-a fost atribuit. Ceilalți copii pot completa sau comenta, exprimându-și propriile opinii. Această metodă are avantajul unei perspective complexe, ce nu rămâne focalizată exclusiv asupra aspectelor cognitive, ci le include și pe cele emoționale și relaționale.

Nu uitați!

Orice activitate pe domenii experiențiale, indiferent de tipul de conținut abordat are calitatea de activi-

11 Cristiana Boca (coord.), Jenica Batiste, Vasile Flueraș, Liliana Grigore, Doina Olga Ștefănescu. Noi repere ale educației timpurii în grădiniță, Modul pentru educatori - 3. București: Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului, UMPIP, 2009 – Proiectul pentru Reforma Educației Timpurii, pp. 13-19.

12 Ibidem, pp. 17-18.

PETI brosura.indd 69 16.03.2010 17:43

tate cu caracter incluziv și intercultural, atât timp cât:

- sarcinile solicită participarea tuturor copiilor la activitate și ține cont de nevoile specifice individuale ale acestora;
- activitatea valorifică experiențele anterioare ale fiecărui copil;
- metodele alese încurajează cooperarea, sprijinul reciproc al copiilor;
- feedback-ul acordat copiilor pe parcursul activității contribuie la stimularea participării viitoare, recunoașterea progreselor sau semnalarea aspectelor care necesită mai mult efort pentru a fi îmbunătățite;
- copiii sunt apreciați individual prin raportare la propriile progrese, stimulându-se încrederea în sine;
- se recunoaște contribuția fiecărui copil la realizarea activității.

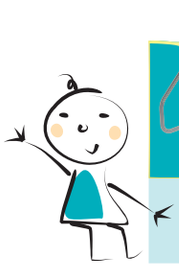
M2.4.3. Activități integrate

Activitățile integrate oferă oportunități deosebite pentru atingerea obiectivelor unei educații timpurii incluzive și interculturale. Desigur, este extrem de importantă modalitatea în care se structurează activitatea și în care se face legătura cu aspectele specifice ale culturii romilor. O activitate focalizată pe tema „cultura romilor" riscă însă reproducerea unor stereotipuri și posibil chiar generarea unei reacții negative din partea copiilor și părinților romi, dar și a părinților ne-romi, în ciuda bunelor intenții ale cadrului didactic. Este, de aceea, preferabilă **integrarea unor elemente culturale specifice romilor în teme generale, de interes pentru toți copiii.**

Posterul personal
(Activitatea se poate derula pe parcursul a mai multe săptămâni, în două etape)

Etapa 1: Despre mine

Descriere
Fiecare copil primește o foaie mare de hârtie pe care îi este scris numele, precum și acces împreună cu colegii la instrumente de desenat, la reviste vechi și la foarfece pentru decupat și pastă de lipit. Sarcina este să decupeze din revistă și să lipească pe posterul personal, completând cu desene proprii unde consideră necesar, în așa fel încât posterul să conțină în final aspecte cu care copilul se identifică, care îi plac sau de care se simte apropiat. Posterele vor fi apoi afișate în așa fel încât să fie văzute, fiecare copil având ocazia de a explica verbal conținutul, nu neapărat toți în aceeași zi. După un timp, copiii pot opta să modifice unele dintre elementele afișate, explicând colegilor motivele și ce anume reprezintă noul conținut.



REFLECTAȚI

Identificați cu ce domenii de dezvoltare este conectată această activitate.

PETI brosura.indd 70 16.03.2010 17:43

Etapa 2: Viața de zi cu zi cu familia mea

Descriere
Pe grupuri de 4-5 copii, fiecare grup primește o foaie mare conform desenului alăturat. În decursul mai multor săptămâni fiecare copil va completa cu desene sau imagini relevante fiecare căsuță.
La fiecare căsuță conținutul poate fi conectat cu anumite domenii experiențiale, oferind în același timp copiilor ocazia să facă referire la propria apartenență culturală, să conștientizeze asemănări și diferențe.





REFLECTAȚI

Identificați ce riscuri poate presupune utilizarea practică a acestei activități atunci când între copiii din grupă există diferențe semnificative de nivel socio-economic. Cum le puteți gestiona în acord cu principiile educației incluzive?

PETI brosura.indd 71 16.03.2010 17:43

Proiectul pentru Educație Timpurie Incluzivă

APLICAȚIE

Basmul

1. Argument

Basmele reprezintă un instrument excelent pentru a-i ajuta pe copii să asimileze o serie de noțiuni fundamentale, în cadrul unor activități motivante și interesante și care le stimulează în același timp creativitatea. Acest modul îndeamnă cadrele didactice care lucrează cu grupe mixte, din care fac parte și copii romi să reflecteze asupra posibilității de a utiliza basmele în scopul favorizării dezvoltării stimei de sine și a unei identități pozitive la copii romi, precum și a unei atitudini de respect și de cooperare din partea celorlalți copii.

Basmele au, fără îndoială, o dimensiune fundamentală, care afectează sensibilitatea profundă a oricărei ființe umane. Ele au o structură, dar și conținuturi și mesaje care se situează dincolo de specificitățile culturale, ceea ce poate fi demonstrat de patrimoniul cultural al oricărei societăți. Mai mult, relatând parcursuri inițiatice ale unor eroi care încearcă să-și împlinească destinul fabulos, trecând prin capcanele întinse de personaje mitice precum vrăjitori, monștri, balauri, tot felul de demoni, fiind ajutați de zâne, vrăjitori, alți mijlocitori, care le dau puteri magice, basmele spun foarte mult și într-un mod extraordinar de viu și despre culturile care le vehiculează și în care sunt înrădăcinate.

Basmele au jucat un rol social important în societățile tradiționale. Ele au fost transmise în mod oral de la o generație la alta, prin intermediul șezătorilor, care reuneau familia în jurul unui povestitor, căruia auditoriul îi "sorbea" vorbele. În prezent, în societatea post-industrială și în cultura noastră, basmele aparțin tot mai puțin grupurilor. Momentul special alocat poveștilor, înainte de culcare, tinde să dispară. Basmele au devenit fie instrumente de studiu pentru folcloriști, etnologi, antropologi, lingviști, psihanaliști, fie forme "reduse", forme "simple" ale unei specii literare infantilizate și aseptizate.

Această dimensiune orală a comunicării prin intermediul basmului nu mai există decât în câteva situații privilegiate, legate de relația părinte (părinți) – copil (copii) sau în cadrul anumitor comunități pentru care oralitatea și viața în grup încă reprezintă caracteristici identitare fundamentale. Acesta este cazul anumitor comunități de romi, a căror viață este întotdeauna puternic influențată de tradiții, unele rămânând din acest motiv semi-izolate în raport cu societatea. În multe alte comunități în schimb, datorită influenței modernității și ca urmare a contactelor cu populația majoritară, tradiția basmelor specifice, precum și "ritualul" care transformă basmul în patrimoniu comun al grupului au dispărut. Cu siguranță că prezența unei tradiții vii în ceea ce privește basmul poate și trebuie să fie exploatată în scopuri pedagogice, atunci când acest lucru este posibil. Această tradiție poate reprezenta un element important pe care cadrele didactice îl pot utiliza în vederea valorizării culturii romilor. Studiile realizate de specialiști au facilitat culegerea unui număr important de basme vehiculate în



PETI brosura.indd 72 16.03.2010 17:43

APLICAȚIE

cadrul diferitelor comunități de romi și o serie de volume au fost deja publicate în acest sens. Deși rămân încă foarte puțin cunoscute, atât marelui public cât și cadrelor didactice, aceste basme pot fi integrate cu ușurință în activitățile educative.

Dar chiar și în cazurile în care nu sunt disponibile nici tradiții, nici texte, activitățile recomandate prin acest modul permit utilizarea basmului în scopul dezvoltării unei identități pozitive a copiilor romi și pentru a facilita o mai bună cunoaștere a comunității lor de către ceilalți copii. Acest lucru este posibil prin intermediul unei activități de scriere a unui basm al cărui erou și celelalte personaje, precum și contextul pot fi legate de această comunitate.

Punerea în scenă a unei basm specific comunității romilor și/sau a altuia, care promovează, în general, atitudini de respect față de diversitatea culturală și de deschidere spre comunicare, permite atât copiilor romi cât și celorlalți să lucreze împreună și să-și dezvolte creativitatea.

2. Obiective

2.1. Generale	2.2. Specifice
cunoașterea diferitelor elemente legate de basm; dezvoltarea abilităților de comunicare și de cooperare între copii; dezvoltarea încrederii de sine și a respectului pentru propria identitate culturală și pentru identitatea culturală a celorlalți.	1. analiza comparativă a diferitelor basme, din punctul de vedere al structurii lor; 2. identificarea, în cadrul unui basm, a aspectelor specifice unei comunități culturale (îndeosebi aspecte specifice culturii romilor); 3. exprimarea orală sensibilă față de opinia celorlalți; 4. formularea ideilor principale ale basmului; 5. exprimarea non-verbală în cadrul unei scenete; 6. cooperarea și lucrul în echipă în vederea conceperii unei scenete; 7. afirmarea propriei apartenențe culturale; 8. manifestarea unui comportament și a unui limbaj respectuos față de alte culturi.

3. Planificarea activităților



Această activitate tematică trebuie să se desfășoare pe o perioadă mai amplă, timp de mai multe luni, în funcție de vârsta la care se realizează. Ea se realizează într-o perspectivă transdisciplinară și urmărește transmiterea mai multor tipuri de cunoștințe și dezvoltarea la copii a unei diversități de competențe.
Anumite activități pot să se deruleze în paralel (punctele 4.3 și 4.4) sau pot fi programate în mod succesiv.

PETI brosura.indd 73 16.03.2010 17:43

APLICAȚIE

4. Descrierea activităților

4.1. Prezentarea temei și planificarea etapelor care urmează împreună cu copiii
Prezentarea scopului final al acestei activități pentru copii: crearea unui basm inspirat din cultura romilor și regizarea sa pentru a fi jucat cu ocazia unei serbări.

Discutarea etapelor ce vor urma: înțelegerea structurii unui basm, cunoașterea unor aspecte din cultura romilor, realizarea unui basm, realizarea unui scenariu și organizarea spectacolului.

4.2. Înțelegerea structurii unui basm
Lectura de către cadrul didactic sau de către părinți invitați a unor basme tradiționale și clasice (inclusiv basme ale romilor): basmele care vor fi citite pot fi propuse de către copii. Identificarea elementelor constante care se regăsesc în basme și a unor tipuri de structuri de acțiuni.

4.3. Cunoașterea unor elemente din cultura romilor
Invitarea în clasă a unei persoane din comunitatea de romi, pentru a răspunde la întrebările copiilor și/sau pentru a povesti un basm rom.

4.4. Realizarea unui basm
Determinarea eroilor, a personajelor, a locurilor, a situațiilor etc..
Discuții în vederea definirii fiecărei etape de acțiune.
Copiii desenează cele mai importante momente ale basmului.

4.5. Regizarea basmului
Elaborarea scenariului, repartizarea rolurilor și organizarea echipei, punerea în scenă. Realizarea scenografiei și a costumelor cu implicarea copiilor și părinților.

4.6. Organizarea spectacolului
Planificarea activităților și repartizarea sarcinilor.
Realizarea afișelor și a invitațiilor, eventual contactarea mass-mediei locale.
Desfășurarea spectacolului.



5. Evaluare și continuare

Reflecții pe baza a ceea ce au învățat copiii prin intermediul activităților realizate.
Identificarea punctelor forte și a celor slabe, precum și a posibilităților de dezvoltare, continuare și difuzare a acestor rezultate.

PETI brosura.indd 74 16.03.2010 17:43

APLICAȚIE

Note, comentarii, propuneri, sugestii:

Copiii trebuie implicați cât mai mult posibil în luarea deciziilor din cadrul activităților. Luarea acestor decizii implică respectarea anumitor reguli, pe care copiii trebuie să le stabilească de la început. Cadrul didactic se va strădui să nu intervină în mod normativ, ci să joace rolul de mediator al comunicării între copii.
În cazul unei grupe mixte (copii romi și non-romi), este important să se mențină echilibrul luărilor de cuvânt și să se valorizeze intervențiile romilor, aptitudinile lor și cunoștințele pe care le au despre propria cultură, ca și contribuție la activitatea realizată. Complementaritatea competențelor trebuie gestionată îndeosebi la nivelul activităților în grup. Participarea părinților și a altor membri ai comunității este, de asemenea, foarte importantă. În acest sens, o reuniune cu părinții înainte de începerea activităților poate fi foarte utilă. Regizarea unui basm și organizarea spectacolului pot fi realizate cu costuri foarte mici, făcând apel la creativitatea copiilor și utilizând materiale ușor de găsit. Dacă este posibil, pentru grupele mari, pregătitoare, anumite părți ale activității tematice pot să implice utilizarea calculatorului, contribuind astfel la inițierea în informatică a copiilor.



M2.4.4. Jocuri şi activități didactice alese

Rolul cadrului didactic în legătură cu acest tip de activități se referă în principal la
- asigurarea unui mediu educațional propice;
- gestionarea promptă a eventualelor situații problematice care pot apărea.

După cum se menționează în *Curriculumul pentru educația timpurie a copilului între 3-6/7 ani*, „reușita desfășurării jocurilor și a activităților didactice alese depinde în mare măsură de modul în care este organizat și conceput mediul educațional. Acesta trebuie să stimuleze copilul, să-l ajute să se orienteze, să-l invite la acțiune.”[13] Desigur, dacă mediul educațional este structurat, conform recomandărilor din secțiunea a doua a prezentului modul, în așa fel încât să reflecte diversitatea culturală și să ofere copiilor oportunități de a înțelege prin joc implicațiile asemănărilor și diferențelor între oameni, efectele asupra copiilor vor fi în sensul acceptării diversității, al promovării respectului și cooperării. Astfel, copiii vor continua să beneficieze și în timpul rezervat activităților alese de procesele demarate în cadrul activităților didactice pe domenii experiențiale.

Aceste tipuri de activități permit copiilor libertatea alegerii acelor activități sau de a se juca ceea ce ei doresc din ceea ce li se pune la dispoziție. Rolul cadrului didactic este acela de a întări și în cadrul acestor activități acele tipuri de comportamente care au fost încurajate și în timpul celorlalte tipuri de activități. Într-un mediu cu un puternic caracter intercultural, **jocul liber** al copiilor va reflecta și va consolida achizițiile acumulate în urma activităților gestionate de cadrul didactic, inclusiv în privința deprinderilor și atitudinilor legate de relațiile interculturale.

Tocmai datorită valențelor sale de barometru al dezvoltării copilului sub toate aspectele (fiind universul în care copilul se manifestă „necenzurat”, jocul liber constituie spațiul cel mai propice pentru a observa

13 Curriculum pentru educația timpurie a copiilor de la 3 la 6/7 ani, Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului, UMPIP, 2008, p. 19.

PETI brosura.indd 75 16.03.2010 17:43

modul în care copiii romi și ne-romi au receptat și interiorizat comportamente de respect reciproc, ajutorare, prietenie.

Nu este însă exclusă apariția în perioada jocurilor și a activităților alese de către copii a unor conflicte, unele putând avea cauze sau legături asociate apartenenței etnoculturale a copiilor. În astfel de situații, este esențială intervenția promptă, fermă și echilibrată a cadrului didactic, conform recomandărilor din secțiunea a doua a acestui modul.

Tot în cadrul acestor activități, **copiii pot fi încurajați să se învețe reciproc jocuri**. Învățarea reciprocă este, în general, cea mai eficientă din punctul de vedere ale rezultatelor învățării, mai ales când se realizează la dorința ambelor părți, dar și mai eficientă este când este vorba despre joc. Copiii învață ușor, repede și dezvoltă relații de prietenie în cadrul jocurilor, pentru că este modul lor natural de a se exprima. De aceea, pentru a încuraja un mediu intercultural în sala grupei, copiilor romi și ne-romi trebuie să le acordăm timp să se joace împreună și să învețe unii de la alții.

M2.4.5. Evaluarea

Așa cum este menționat în ghidul *Noi repere ale educației timpurii în grădiniță*[14] , **observarea** este metoda de bază cea mai adecvată pentru evaluarea copilului în perioada copilăriei mici. Desigur, evaluarea se va focaliza asupra progreselor realizate în diferite domenii de dezvoltare de către fiecare copil, dar ea nu poate fi pertinentă decât dacă este situată în contextul socio-cultural din care provine copilul. A lua în considerare acest context socio-cultural în cazul familiilor de romi înseamnă că se va analiza situația concretă a familiei copilului și nu se vor face presupuneri bazate pe simplul fapt al apartenenței la etnia romilor și chiar bazate pe cunoașterea caracteristicilor comunității de romi locale. Se vor avea astfel în vedere diferite aspecte ale mediului familial, inclusiv tipul de comunitate – tradițională sau modernă, limba, sau limbile vorbite în familie, situația socio-economică și nivelul educațional al părinților, angajarea sau nu a familiei în procese de migrație temporară, la nivel național sau internațional, poziția familiei în raport cu comunitatea, numărul de copii din familie, etc. Această punere în context nu trebuie focalizată exclusiv pe identificarea dificultăților și a barierelor, reale sau potențiale, ce pot afecta procesul de învățare, ci trebuie să aibă și obiective pozitive, de identificare a resurselor ce pot susține, la nivelul familiei sau al comunității, dezvoltarea copilului și procesele de învățare vizate de grădiniță.

Copilul nu trebuie să perceapă evaluarea ca furnizoare de mesaje negative, centrate pe nereușitele copilului, care ar putea să-l demotiveze sau să-i submineze încrederea în sine. Așa cum s-a arătat în secțiunea a doua a acestui modul, încă de la vârsta timpurie se poate manifesta capcana stereotipului, care în situație de evaluare poate împinge involuntar copilul să aibă rezultate inferioare dacă are conștiința apartenenței la un grup ce are, conform stereotipului, performanțe inferioare.

Evaluarea în perioada copilăriei timpurii vizează, în general, stimularea încrederii în sine și crearea unei imagini pozitive de sine. De aceea, fiecare progres realizat de copil este celebrat împreună cu acesta, iar singurul criteriu de referință este performanța sa anterioară!
Orice copil are dreptul să fie susținut în învățare, fie că e un proces mai lent sau unul mai rapid. Dar niciun copil nu va dori să învețe atât timp cât nimic nu-l încurajează că poate și că este apreciat pentru efortul pe care îl face!

Un cunoscut specialist în problematica romilor, Jean-Pierre Liégeois, profesor la Sorbona, ilustrează riscurile utilizării unor proceduri de evaluare necorespunzătoare cu un caz întâlnit în Finlanda. În cadrul

14 Cristiana Boca (coord.), Jenica Batiste, Vasile Flueraș, Liliana Grigore, Doina Olga Ștefănescu. Noi repere ale educației timpurii în grădiniță. Modul pentru educatori - 3. București: Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului, UMPIP, 2009 – Proiectul pentru Reforma Educației Timpurii, p. 60.

PETI brosura.indd 76 16.03.2010 17:43

unei evaluări era inclusă și solicitarea copiilor de a recunoaște animale, pe baza unor siluete desenate pe cartonașe. Un copil de etnie romă căruia i s-a arătat un cartonaș cu silueta unui cal a răspuns însă că nu știe ce animal reprezintă. Reacția evaluatoarei a fost de a depuncta copilul la testul respectiv. Educatoarea, care cunoștea însă mediul socio-cultural al copilului, a insistat cu întrebări suplimentare. Copilul a reacționat, spre surprinderea evaluatoarei, spunând că silueta animalului seamănă cu a unui cal dar cu siguranță nu poate fi unul real: „dacă ar avea coama de o anumită formă, ar putea fi un cal din rasa X, dacă ar avea coada într-un anumit fel ar fi din rasa Y, însă la silueta arătată nimic nu se potrivește". Astfel, provenit dintr-o familie a cărei ocupație tradițională era creșterea cailor, copilul știa o mulțime de detalii care îi permiteau să concluzioneze că silueta arătată nu putea fi a unui cal real.

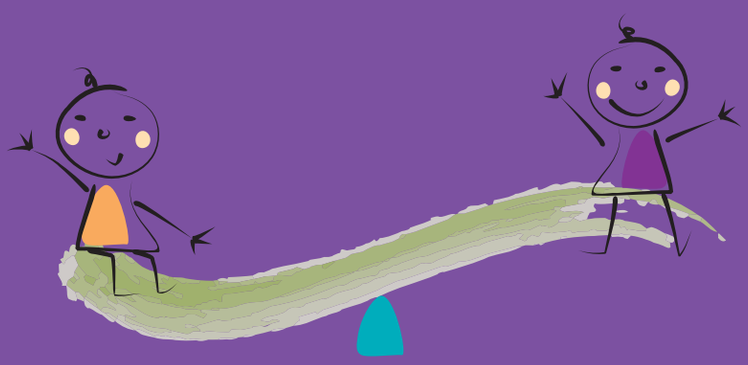
Astfel de practici nu își au desigur locul în contextul actual al educației timpurii, în care evaluarea este concepută ca un proces, nu ca un moment de testare, în care cadrele didactice observă în mod sistematic copilul în diferite situații/contexte și utilizează în sens formativ concluziile formulate.

O atenție suplimentară este necesară în privința modului de comunicare către părinții romi a rezultatelor evaluării progreselor copilului, folosind un limbaj adaptat și clar, accentuând reușitele și succesele, subliniind, ori de câte ori este cazul, rolul pozitiv al mediului familial.

PETI brosura.indd 77 16.03.2010 17:43



PETI brosura.indd 78 16.03.2010 17:43



MODULUL 3

Managementul diversității în serviciile de educație timpurie

PETI brosura.indd 79 16.03.2010 17:43

Proiectul pentru Educație Timpurie Incluzivă

M3.1. Managementul diversității și dezvoltarea organizațională a instituțiilor de educație timpurie

Acest modul se adresează în mod direct managerilor instituțiilor de educație timpurie, dar și tuturor celor care lucrează în serviciile de educație timpurie. El are în vedere susținerea dezvoltării capacității organizaționale a serviciilor de educație timpurie de a integra o perspectivă incluzivă și interculturală în ansamblul activităților desfășurate.

Acest demers pleacă de la recunoașterea importanței și pertinenței unei abordări globale a serviciilor de educație timpurie, cuprinzând activitățile realizate la diferite niveluri. Așa cum este recomandat în modulul 2, este fundamentală includerea unei perspective interculturale în activitățile educaționale și în relațiile cadrelor didactice cu copiii și familiile acestora. Experiențele în această direcție realizate în ultimii zece ani în România și în alte țări europene au arătat că un asemenea demers nu are succes pe termen mediu și lung și, în general, nu are efectul scontat decât dacă este încadrat într-un proces de dezvoltare instituțională și dacă este asumat de către întreg colectivul de cadre didactice, având susținerea conducerii serviciilor respective. De aceea, conținutul acestui modul poate fi de interes pentru toate cadrele didactice din serviciile de educație timpurie care doresc să se angajeze activ în acest proces de dezvoltare instituțională.

Este cunoscut că **proiectul de dezvoltare instituțională al grădiniței** include două componente principale: **componenta strategică** și **cea operațională**.[15] Realizarea unui mediu incluziv în cadrul grădiniței, în special atunci când ea deservește o comunitate multiculturală, presupune ca ambele componente să vizeze ținte precise de integrare a unei abordări incluzive interculturale. Aceste ținte trebuie să se regăsească în toate aspectele managementului proiectului instituțional. Beneficiarul principal al grădiniței este copilul, iar scopul general al activității este dezvoltarea globală a fiecărui copil și pregătirea fiecăruia pentru școală și viață. Așadar, atât componentele strategice cât și cele operaționale nu pot viza decât modalitățile cele mai adecvate prin care să se atingă simultan obiectivele ce țin de calitatea procesului educațional, în general, și pe cele care se focalizează pe asigurarea respectării nevoilor specifice ale copiilor proveniți din medii socio-culturale defavorizate și asigurarea, astfel, a unui acces echitabil la o educație de calitate pentru toți copiii.

Totodată, pentru a fi cu adevărat cuprinzător, un demers de integrare a unei abordări incluzive și interculturale va trebui să aibă în vedere în egală măsură **mediul instituțional intern**, dar și r**elația serviciilor de educație timpurie cu mediul extern, cu comunitatea locală în ansamblul său**, inclusiv cu grupurile aflate în situație defavorizată și cu cele minoritare, care au caracteristici culturale specifice.

După cum rezultă din conținutul Modulului 1 al prezentului ghid, romii se situează la convergența acestor două criterii și, dată fiind anvergura decalajului educațional, complexitatea situației actuale și profunda ei ancorare istorică, este indispensabilă acordarea unei atenții particulare acestei minorități. Așadar, este necesară focalizarea atât pe asigurarea unui **mediu incluziv și intercultural**, care să favorizeze o dezvoltare echilibrată a tuturor copiilor, să promoveze respectul pentru diversitatea culturală, combaterea prejudecăților și discriminării, cât și pe **construirea și menținerea unei relații pozitive cu familiile și comunitățile externe**, în vederea creșterii participării copiilor romi la educația timpurie, reducerii și prevenirii abandonului și susținerii copiilor romi în obținerea unor rezultate educaționale situate la același nivel ca și în cazul celorlalți copii.

15 Vezi și Cristiana Boca (coord.), Elena Butunoi, Carmen Lică, Emilia Stana. Și tu poți fi manager, Modul pentru managementul grădiniței – 5. București: Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului, UMPIP, 2009 – Proiectul pentru Reforma Educației Timpurii, pp. 24-25.

PETI brosura.indd 80 16.03.2010 17:43

Pentru a putea gestiona acest proces prin metode democratice și participative, singurele care pot genera efecte profunde și de durată în acest domeniu ce presupune prin natura sa deschidere și angajament personal, dincolo de obligații și reglementări, managerii serviciilor de educație timpurie au nevoie de competențe specifice, care le completează atât pe cele de management educațional general, cât și pe cele privind educația incluzivă și interculturală. Desigur, un factor esențial ce afectează decisiv succesul în asigurarea frecventării regulate a serviciilor de educație timpurie de către cât mai mulți copii romi cu vârsta cuprinsă între 3 și 6/7 ani și în obținerea de către aceștia de rezultate similare colegilor lor de alte etnii, este colaborarea cu familiile și comunitățile de romi. Din aceste motive, acest modul oferă managerilor serviciilor de educație timpurie recomandări, instrumente și teme de reflecție pe această tematică.



REFLECTAȚI

Analizați componentele strategice actuale ale proiectului managerial al grădiniței pe care o conduceți. În ce măsură se regăsește, explicit sau implicit, (în misiune, viziune, ținte educaționale, opțiuni strategice) asumarea principiilor unei abordări incluzive și interculturale?

PETI brosura.indd 81 16.03.2010 17:43

Proiectul pentru Educație Timpurie Incluzivă

M3.2. Viziunea unei grădinițe incluzive și interculturale

Așa cum este precizat și în ghidul *Noi repere ale educației timpurii în grădiniță*[16], ce conține recomandări metodologice pentru adaptarea practicilor educaționale la cerințele noului curriculum de educație timpurie, grădinițele incluzive sunt deschise, prietenoase și pun un accent deosebit pe mai multe elemente, între care flexibilizarea curriculumului, calitatea activităților de învățare, evaluarea permanentă și parteneriatul educațional.

Mai precis, o grădiniță incluzivă și interculturală are următoarele caracteristici:

1. Asumare explicită a incluziunii și interculturalității, planificare și comunicare

- Își asumă explicit în proiectul instituțional promovarea unei abordări incluzive și interculturale prin obiectivele, activitățile și strategiile de implementare propuse.
- Strategia și planul operațional anual conțin elemente privind asigurarea unui mediu incluziv și intercultural și sunt elaborate prin metode participative, prin implicarea activă a cadrelor didactice și a reprezentanților părinților copiilor.
- Are mecanisme adecvate prin care această opțiune este comunicată la nivelul beneficiarilor și al comunității locale în general.

2. Mediul educațional

- Așa cum este descris în Modulul 2, diversitatea culturală a copiilor este reflectată în diferite aspecte ale mediului educațional, având în vedere:
  - mediul fizic: decorarea sălilor și a spațiilor comune, dotarea centrelor de activitate cu materiale și jucării ce reflectă diversitatea culturală;
  - metodele de învățare utilizate, ce permit implicarea activă a tuturor copiilor în activități și încurajează interacțiunea dintre ei;
  - împărțirea copiilor în grupe și evitarea segregării.
  - modul de comunicare promovat de cadrul didactic în interacțiunea acestuia cu copiii și în interacțiunea dintre copii.
- Ca o consecință, prezența în grădiniță a copiilor romi este vizibilă la nivelul mediului educațional, elementele respective situând cultura romilor la nivel egal cu celelalte culturi.

3. Procesul educațional

- În activitățile pe domenii experiențiale, activitățile de dezvoltare personală, jocurile și activitățile didactice alese sunt incluse, în mod constant și adecvat nivelului de vârstă al copiilor, structurii etnice și culturale a grupei, elemente ce promovează deschiderea și respectul pentru diversitate, precum și referințe culturale familiare copiilor.
- În activitățile transdisciplinare integrate sunt incluse elemente culturale preluate din comunitățile de origine ale copiilor, cu atenție la prezentarea în mod pozitiv a tuturor culturilor și la crearea unui mediu favorabil conștientizării și afirmării de către copii a apartenenței lor etnoculturale, cu evitarea consecventă a etichetărilor.
- Cadrele didactice vizează dezvoltarea unei identități sociale pozitive și a stimei de sine la toți copiii, acordând atenție specială copiilor romi și celor proveniți din familii defavorizate, care au de compensat influențele negative venite din mediul social.
- Prin modul de structurare a interacțiunilor între copii în procesul educațional se urmărește dezvoltarea de atitudini și relații pozitive reciproce între copii, îndeosebi între cei romi și ne-romi, susținându-se activități ce presupun cooperare și dezvoltarea spiritului de echipă.

16 Cristiana Boca (coord.), Jenica Batiste, Vasile Flueraș, Liliana Grigore, Doina Olga Ștefănescu. Noi repere ale educației timpurii în grădiniță, Modul pentru educatori – 3. București: Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului, UMPIP, 2009 – Proiectul pentru Reforma Educației Timpurii, p. 33 , disponibil la http://proiecte.pmu.ro/web/guest/module

PETI brosura.indd 82 16.03.2010 17:43

- Cadrele didactice sunt pregătite să facă față în mod adecvat unor situații conflictuale al căror substrat are legătură cu diferențele sociale și etnoculturale dintre copii.
- Evaluarea bazată pe observarea copiilor permite constatarea ritmului progreselor realizate de fiecare copil în parte, atenție acordându-se și cauzelor asociate diferențelor etnoculturale sau sociale.

4. Relația cu familiile copiilor

- Părinții sunt invitați în mod constant să participe la activitatea din grădiniță, cu asigurarea unui echilibru din perspectiva apartenențelor etnoculturale.
- Componența Comitetului de Părinți reflectă în măsură cât mai fidelă structura etnoculturală și socială a comunității.
- Canalele de comunicare, conținutul și modul de comunicare al mesajelor adresate părinților de cadrele didactice sunt adaptate situației și nevoilor specifice ale părinților.
- Există modalități prin care părinții să-și poată comunica opiniile și sugestiile, atât în mod deschis, cât și cu asigurarea confidențialității.
- Tuturor părinților li se oferă ocazia de a vedea succesele în învățare ale copiilor lor.

5. Relația cu comunitatea locală

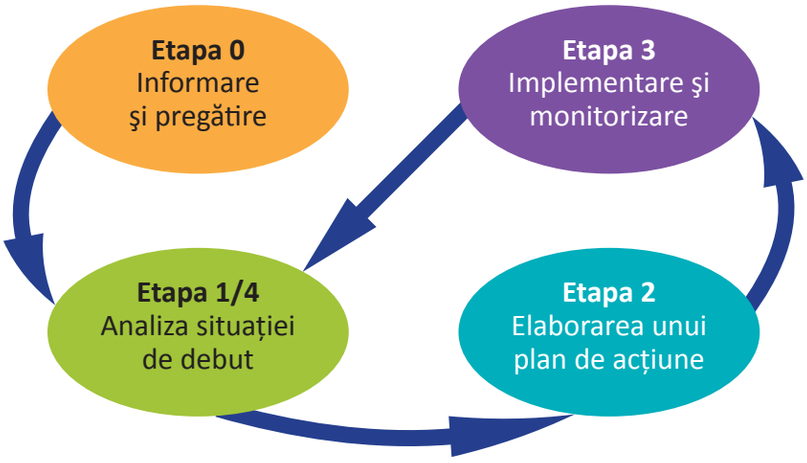
- Grădinița are susținere din partea autorităților locale și dezvoltă o relație de colaborare cu diferite instituții și organizații relevante (serviciile sociale și de protecție a copilului, organizații ale romilor și ale altor minorități, organizații neguvernamentale preocupate de asigurarea incluziunii sociale sau de promovarea educației interculturale, etc.)
- Grădinița are proceduri eficiente de comunicare către membrii comunității locale a rezultatelor obținute în promovarea unui climat incluziv și intercultural, precum și în asigurarea unei participări cât mai largi la educația timpurie a copiilor, inclusiv a celor de etnie romă sau, în general, a celor în situație dezavantajată.

PETI brosura.indd 83 16.03.2010 17:43

M3.3. Un proces ciclic de dezvoltare instituțională

Pentru asigurarea apropierii cât mai mult posibil a situației reale din grădiniță de viziunea descrisă mai sus, deci pentru asigurarea unui mediu intern incluziv și intercultural, este esențială angajarea colectivului de cadre didactice într-un proces structurat de colaborare, integrat în ansamblul demersurilor de dezvoltare instituțională, spre exemplu cele ce vizează asigurarea calității, și nu separat de acesta.

Procesul poate fi structurat conform schemei de mai jos:



Etapa premergătoare, cea de **informare și pregătire** intervine înainte de demararea procesului propriu-zis și presupune informarea întregului colectiv atât cu privire la intențiile procesului, cât și cu privire la modul în care acesta va fi realizat. Tot aici sunt incluse participările managerului și ale cadrelor didactice la cursuri de formare care să le ofere repere teoretice și practice pentru a se putea angaja eficient în demersul de adoptare a unei abordări incluzive și interculturale.

Următoarea etapă, care devine prima etapă din ciclul de dezvoltare instituțională, cuprinde **analiza situației inițiale** și trebuie să aibă în vedere o serie de indicatori, corespunzători aspectelor descrise mai sus și care caracterizează o grădiniță incluzivă și interculturală. Trebuie avute în vedere în egală măsură toate componentele și se vizează asigurarea unei poziții de echilibru în cadrul relațiilor din grădiniță și al celor dintre colectivul de cadre didactice și părinți, în raport cu toate grupurile etnoculturale prezente la nivelul comunității locale, cu atenție particulară acordată comunităților de romi și altor grupuri dezavantajate. Indicatorii ce vor constitui repere ale analizei vor include, pe lângă toate aspectele ce caracterizează o grădiniță incluzivă și interculturală, aspecte legate de situația comunității locale, cu profilul ei socio-economic și etnocultural, precum și elemente care să permită analiza rezultatelor procesului educațional.

Această analiză inițială poate fi realizată pe baza unei abordări numită **autoevaluare de grup**, ce combină aspecte de natură obiectivă cu aspecte subiective, ceea ce sporește atât pertinența rezultatelor, cât și motivația participanților de a se angaja în sensul realizării unei schimbări în bine a acestei situații. Aspecte concrete legate de modul de realizare a autoevaluării colectivului didactic sunt prezentate într-una din secțiunile următoare.

Cea de-a doua etapă din cadrul ciclului de dezvoltare instituțională este cea de **planificare**. Tot într-o manieră participativă, pe baza rezultatelor analizei situației curente, se definește planul operațional prin

PETI brosura.indd 84 16.03.2010 17:43

care se urmărește aplicarea unei abordări incluzive și interculturale, atât la nivelul practicilor educaționale, cât și la nivelul relațiilor cu familiile copiilor și cu comunitatea. Nu este vorba despre programul de activități al grădiniței, ci despre un plan focalizat pe schimbare, astfel încât prin aplicarea lui să se ajungă la compatibilizarea cât mai completă a practicilor și realităților din grădiniță cu cele presupuse de o grădiniță incluzivă și interculturală.

Urmează apoi **punerea în practică** a celor stabilite și **monitorizarea** periodică, atât la nivel individual, de către fiecare cadru didactic, cât și la nivelul întregii echipe, sub coordonarea managerului, a schimbărilor realizate și a progreselor obținute.

Ciclul se încheie cu o **evaluare generală** ce poate avea loc la finalul anului școlar, urmând ca rezultatele acestei evaluări să constituie baza pentru reluarea ciclului în anul școlar următor.

M3.3.1. Conducerea procesului de dezvoltare instituțională

Adoptarea unei abordări incluzive și interculturale nu se poate realiza decât prin acțiune unitară și eficace a întregului colectiv din grădiniță, fiind deosebit de importantă coerența de acțiune a echipei și responsabilizarea fiecărui membru pentru definirea și aplicarea proiectului instituțional. O asemenea abordare presupune ca o parte din responsabilitățile de planificare, conducere, evaluare și control ale proceselor care intervin în viața instituției, să fie delegate membrilor echipei, în special colectivului didactic al grădiniței.

Rolul managerului în acest context se focalizează în principal pe:

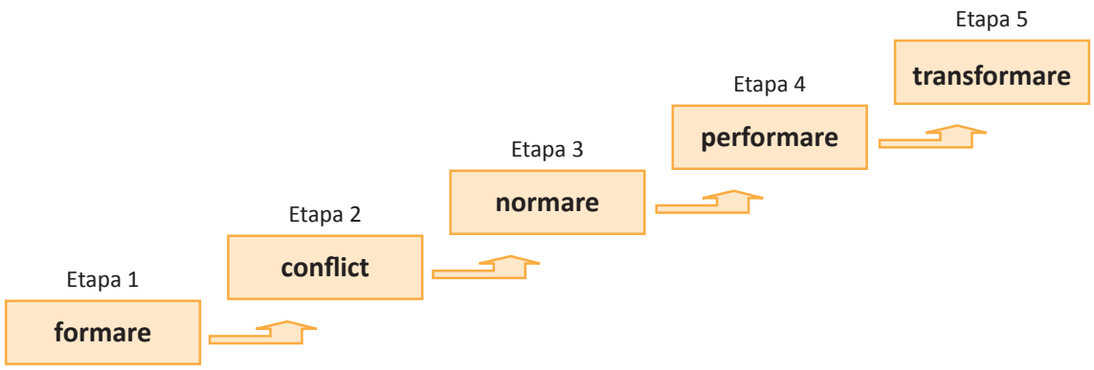
- mobilizarea resurselor necesare;
- motivarea întregii echipe, făcându-se apel la dorința de a obține rezultate de calitate pentru toți copiii, dar și ținând cont de preocupările și interesele specifice ale fiecărui cadru didactic;
- monitorizare, îndrumare și coordonare a acțiunilor personalului grădiniței;
- facilitarea comunicării și gestionarea eventualelor tensiuni și conflicte.

Astfel, pentru ca echipa să poată funcționa unitar și eficient, trebuie asigurate **condiții specifice** care trebuie asigurate în acest sens vizând:

- ➜ **simțul scopului** – viziunea clară asupra obiectivelor și priorităților comune mobilizează energiile în mod unitar, sensurile și modalitățile educației interculturale trebuind să fie acceptate și conștientizate ca o misiune permanentă a întregului personal al grădiniței;
- ➜ **delegare de responsabilități** – sarcinile de lucru clare și delegate conform rolurilor și necesităților de acțiune optimizează utilizarea resurselor disponibile;
- ➜ **modalități de acțiune eficiente** – centrarea pe atingerea rezultatelor în condițiile unei utilizări eficiente a resurselor, foarte important pentru multe grădinițe care acționează în comunități multi-culturale, care nu beneficiază de o abundență de resurse;
- ➜ **flexibilitate și adaptabilitate** – permite ajustarea continuă a modalităților de acțiune pe bază de feed-back realist și reprezintă o trăsătură fundamentală a educației interculturale;
- ➜ **comunicare deschisă** – permite identificarea diferențelor de abordare, înțelegerea căilor diverse de acțiune și a problemelor și conflictelor, atât în cadrul echipei cât și în relațiile cu părinții și comunitatea;
- ➜ **încredere și respect reciproc** – un element esențial pentru educația interculturală, care asigură baza pentru o bună cooperare și pentru comunicare deschisă, implicând un climat de valorizare a fiecărui membru al echipei, necesar pentru întărirea spiritului de echipă.

PETI brosura.indd 85 16.03.2010 17:43

Un rol important care se păstrează pentru managementul echipei în acest context este legat de **rezolvarea conflictelor**. Pe de o parte, în evoluția echipelor coezive incidența conflictelor este mai frecventă decât în relațiile de muncă de tip ierarhic, ea fiind specifică uneia din etapele normale în evoluția echipei:



Logica acestui proces ține de evoluția relațiilor către unitatea echipei, care, după etapa inițială de formare, în care toți membrii sunt informați de scopul activității și modalitățile așteptate de implementare, se ajunge la conflicte care țin de diferențele de abordare. Urmează etapa în care aceste diferențe sunt conștientizate și atenuate sau valorificate prin stabilirea unor reguli interne de acțiune - normare - care, fiind definite și acceptate de membrii echipei, permit realizarea activității în cele mai bune condiții - performarea. Când condițiile de activitate se schimbă în mod semnificativ, se poate ivi nevoia de a modifica normele de lucru ale echipei – transformare – ciclul putându-se relua de la nivelul 2 sau 3, în funcție de context.



APLICAȚIE

Puteți recunoaște etapele descrise mai sus în evoluția echipei grădiniței? Cum s-a manifestat conflictul? Puteți descrie valențe pozitive ale etapei de conflict?

În același timp, implementarea unei educații incluzive și interculturale, mai ales când este vorba de etnia romă, este confruntată și cu factori care generează diferențe de percepție și de abordare, ce se pot constitui în tot atâtea surse de conflict:

- informația sumară, unilaterală;
- dificultăți de comunicare interculturală, în lipsa unor repere comune clare;
- influența stereotipurilor, de multe ori discretă, neconștientizată;
- impregnare emoțională puternică;
- presiuni ale diferitelor grupuri, manifestate implicit sau explicit.

Influența unor asemenea factori este atenuată prin îmbunătățirea și diversificarea informației, prin creșterea gradului de empatie și asigurarea condițiilor de consolidare a coeziunii echipei. Deosebit de importantă este discutarea deschisă în cadrul echipei a dificultăților întâmpinate și susținerea reciprocă în găsirea celor mai adecvate răspunsuri.

PETI brosura.indd 86 16.03.2010 17:43

Există însă și un alt rol important pe care îl are managerul în procesul de integrare în viața cotidiană a grădiniței a unei abordări incluzive și interculturale: cel de reper pentru colegi în privința modului în care gândește, reacționează și se raportează la personalul grădiniței, la copii și la familiile lor, la comunitate, în general.

APLICAȚIE

1. Analizați avantaje și dezavantaje ale stilurilor de conducere în parcurgerea celor 4 etape ale procesului de dezvoltare instituțională în scopul promovării incluziunii și interculturalității:

Stilul de conducere	Avantaje	Dezavantaje
Stilul autoritar impune centraliza-rea autorității și dictează membrilor colec-tivului decizii la adoptarea cărora nu au contribuit		
Stilul liber: managerul se implică cât mai puțin în derularea activităților, care funcționează aproape automat, prin autoreglare și influențare reciprocă		
Stilul democratic participativ: membrii echipei sunt consultați și implicați în procesul de luare a deciziilor, în monitorizarea și evaluarea implementării acestora		

2. Care este stilul dumneavoastră predominant de conducere? Ce stil de rezultă din analiza de mai sus că ar fi cel mai adecvat pentru demersul propus? Dacă stilul dumneavoastră predominant este nepotrivit pentru demersul de dezvoltare organizațională, sunteți gata să vă schimbați stilul? Utilizați schema de mai jos pentru clarificare:

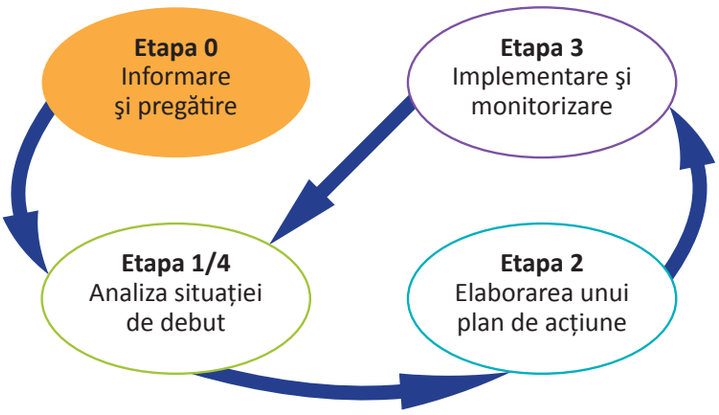


Consecințe ale schimbării stilului de conducere	Pierderi		Câștiguri	
	Pe termen scurt	Pe termen lung	Pe termen scurt	Pe termen lung
La nivel personal				
Pentru eficiența și calitatea activi-tății în grădiniță				

PETI brosura.indd 87 16.03.2010 17:43

M3.3.2. Cum pregătim procesul de schimbare?

Parcurgerea eficientă a etapei de informare și pregătire, ce precede angajarea grădiniței pe care o conduceți într-un proces de dezvoltare instituțională centrat pe adoptarea unei abordări incluzive și interculturale, presupune:



1. Stabilirea nivelului de cunoaștere de către colectivul de cadre didactice a principiilor, conceptelor cheie și a metodelor unei educații incluzive și interculturale.
2. Formularea adecvată a mesajului privind angajarea în acest proces de schimbare, cu accent pe două dimensiuni esențiale:
   a. Dimensiunea motivațională – motivarea cadrelor didactice
   b. Dimensiunea practică – asigurarea înțelegerii cât mai precise a ceea ce presupune procesul, incluzând formularea țintei acestui demers și explicarea în linii mari a ceea ce se așteaptă în mod concret de la membrii echipei
3. Comunicarea mesajului în modalitatea cea mai adecvată, primirea și gestionarea feedbackului
4. Planificarea demarării procesului de autoevaluare.

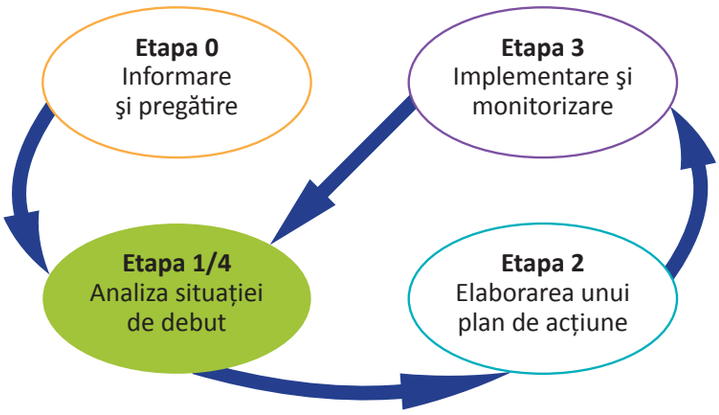
APLICAȚIE

1. *Evaluați cunoștințele actuale ale echipei de cadre didactice din grădiniță în legătură cu educația incluzivă și interculturală, ținând cont de:*
   a. *Cursurile de formare urmate pe această temă sau pe teme apropiate*
   b. *Modul în care au fost aplicate practic unele elemente învățate la aceste cursuri*
   c. *Participarea la proiecte cu tematică interculturală*
   d. *Interesul individual exprimat pentru această tematică de membrii echipei*
2. *În funcție de rezultatul acestei evaluări, formulați mesajul pe care îl veți transmite colectivului de cadre didactice al grădiniței, ținând cont de nevoia de a motiva și de a explica simplu și clar ce vă așteptați să se întâmple.*
3. *Planificați modul de comunicare, ținând cont de faptul că aveți diferite opțiuni, între care:*
   a. *sub forma unui discurs la următoarea ședință*
   b. *sub forma unui discurs însoțit de un document scris*
   c. *printr-un document scris afișat*
   d. *printr-un document scris, urmat de o discuție*
   e. *discutând mai întâi cu un grup de colaboratori apropiați sau persoane care au deja cunoștințe în domeniu, urmând ca apoi să comunicați celorlalți*
4. *Cum veți proceda dacă unii colegi au reacții rezervate sau se opun?*



PETI brosura.indd 88 16.03.2010 17:43

M3.3.3. Analiza situației de debut



Experiențele privind formarea cadrelor didactice și a managerilor instituțiilor de educație, indiferent de nivel, în vederea promovării unei abordări incluzive și interculturale, au arătat că regăsim frecvent la participanți două tipuri de **reacții**, ușor de înțeles din punct de vedere psihologic, dar **neproductive** pentru scopurile urmărite:

1. Participanți care **neagă nevoia unei schimbări** („noi facem deja toate acestea") și care deseori vor decide doar o ușoară „cosmetizare" a practicilor curente, în așa fel încât ele să poată fi prezentate ca fiind compatibile cu principiile și criteriile enunțate;
2. Participanți care acceptă validitatea și utilitatea aspectelor discutate în cadrul formării și, odată reveniți la activitatea curentă **sunt nerăbdători să treacă la fapte**, aplicând imediat acele metode sau recomandări care li s-au părut a fi mai interesante.

Dacă în primul caz schimbarea este doar mimată, în al doilea caz riscurile sunt ca schimbările să nu fie cu adevărat adaptate nevoilor reale și să nu fie coerente și clar articulate între ele, ceea ce conduce în general la efecte reduse, la demotivarea cadrelor didactice și a managerilor în cauză și în final la abandonarea schimbării.

Pentru evitarea unor astfel de situații este esențială precedarea deciziei de realizare a unor schimbări de o analiză a situației de la care se pleacă.
Două întrebări fundamentale se pun din acest punct de vedere:

- ce anume va fi analizat?
- cum se va face această analiză?

Ce analizăm?

1. corespondența dintre **situația curentă** a grădiniței și **viziunea** unei grădinițe incluzive și interculturale, cu luarea în considerare a fiecărui element:
   a. asumarea și comunicarea angajării în promovarea unei abordări incluzive și interculturale
   b. mediul educațional
   c. procesul educațional
   d. relația cu familiile copiilor
   e. relația cu comunitatea locală
2. **efectele** practicilor educaționale curente asupra performanțelor copiilor și asupra relațiilor cu părinții și comunitatea.

Astfel se va putea răspunde la întrebări cum sunt:

- **performanțele copiilor** sunt ele diferite semnificativ în funcție de apartenența etnoculturală a familiilor acestora?
- există diferențe notabile în privința **progresului realizat de copii**, în funcție de apartenența etnoculturală a familiilor lor?

PETI brosura.indd 89 16.03.2010 17:43

- **părinții** au o relație bună, participă la activitățile grădiniței și se implică în comitetul părinților, în proporție corespunzătoare cu structura demografică a comunității locale?

3. **contextul socio-cultural al comunității locale**, inclusiv al comunităților minoritare care fac parte din aceasta, cu atenție specială asupra comunităților de romi.

Aspectele cheie în acest context sunt:

- **profilul cultural** al comunității sau comunităților de romi locale, ținând cont de elementele descrise în modulul 1;
- **profilul socio-economic**, inclusiv eventualele practici de migrație;
- identificarea **persoanelor-cheie** din cadrul comunității care ar putea susține sau bloca demersurile propuse;
- identificarea eventualelor resurse din cadrul comunității romilor ce pot oferi sprijin (de exemplu, existența unor organizații ale romilor, tineri romi originari din comunitatea locală care pot oferi modele pozitive, etc.);
- alte resurse disponibile sau potențial disponibile (instituții publice, organizații neguvernamentale, grupuri religioase, grupuri civice informale, etc.).

Cum analizăm?

Există, teoretic, mai multe variante de realizare a unei astfel de analize și este importantă alegerea celei mai potrivite opțiuni. Un prim aspect este legat de întrebarea *cine realizează analiza*?

- o variantă este solicitarea **unei persoane din exteriorul colectivului grădiniței** (un specialist, un coleg mai experimentat, un inspector, etc.) care să realizeze analiza și să prezinte un raport cu concluziile acesteia (evaluare externă);
- o altă variantă este realizarea analizei de către **manager**, concluziile urmând a fi apoi prezentate echipei;
- în fine, o altă opțiune este **implicarea colectivului** în ansamblu, sau cel puțin a unui grup de cadre didactice, alături de manager, în realizarea analizei (autoevaluare de grup).

APLICAȚIE

Analizați comparativ modul în care diferite tipuri de evaluare servesc nevoilor angajării grădiniței în procesul de adoptare a unei abordări incluzive și interculturale, gândindu-vă la rezultate, resurse implicate, pertinență, atitudinile celor implicați, etc.

Tip de evaluare	Avantaje	Dezavantaje
Evaluarea externă		
Evaluarea realizată de manager		
Autoevaluarea de grup		



PETI brosura.indd 90 16.03.2010 17:43

Susținem ideea utilizării **metodei autoevaluării de grup pentru realizarea analizei situației curente a grădiniței**. Aceasta este direct compatibilă cu ideea enunțată mai sus, că succesul demersului de transformare a grădiniței într-o grădiniță incluzivă și interculturală depinde în măsură esențială de implicarea întregului colectiv de cadre didactice.

Pentru o grădiniță incluzivă, evaluarea și autoevaluarea permanentă este o necesitate, cultura evaluării și spiritul autoevaluator fiind elemente definitorii pentru proiectul instituțional și conducând la îmbunătățirea permanentă a activității.

Concret, aceasta înseamnă că fiecare membru al echipei didactice, precum și echipa în ansamblu, se concentrează pe **propriul domeniu de responsabilitate** pentru îmbunătățirea performanțelor grădiniței și nu pe găsirea unui „țap ispășitor". În mod frecvent, atunci când sunt solicitate să identifice dificultățile sau provocările cu care se confruntă în privința educației copiilor romi, cadrele didactice menționează pe primul loc „mentalitatea părinților romi" sau „lipsa de interes a părinților romi față de educație" sau „atitudinea părinților romi față de cerințele grădiniței, acceptate de toți ceilalți părinți". Autoevaluarea va deplasa accentul de pe blamarea părinților, a familiilor sau a contextului social și cultural al comunităților de romi, spre întrebări de tipul „ce facem noi?", „cum reacționăm la astfel de probleme?", „ce am putea face și nu am făcut? sau „Ce experiențe pozitive am avut și le-am putea valorifica?".

Autoevaluarea va genera, de asemenea, **o atitudine deschisă** și **o atmosferă pozitivă**, bazată pe respect și încredere în cadrul echipei, fiind încurajată **colaborarea** și cooperarea.

Ca și orice alt tip de evaluare, autoevaluarea necesită o atentă pregătire. Metodologia autoevaluării presupune că întreaga echipă va căuta mai întâi răspuns la patru întrebări fundamentale:

- Ce vreau să obțin?
- Cum doresc să procedez?
- Cu cine doresc să cooperez?
- Ce doresc să evit?

Se obține astfel o listă de aspecte ce vor fi urmărite, de surse de informație, atât obiective cât și subiective, și de proceduri pentru obținerea datelor necesare.

PETI brosura.indd 91 16.03.2010 17:43

APLICAȚIE

Identificați propuneri de surse de informații relevante pentru procesul de autoevaluare (care să fie discutate și eventual completate de membrii echipei, pe parcursul procesului de autoevaluare):

Tip de informație necesară	Sursa informației și metoda de obținere
Reperele normative de care trebuie să se țină cont în grădiniță	
Rezultatele copiilor în învățare și în particular cele ale copiilor din medii defavorizate	
Atitudinile reciproce ale copiilor romi și ne-romi	
Numărul de copii care abandonează sau au frecvența neregulată	
Estimarea numărului de copii neînscriși la grădiniță	
Percepția cadrelor didactice asupra eventualelor dificultăți ale copiilor romi	
Percepția grădiniței de către părinții romi	
Modalitățile de comunicare în interiorul echipei și între cadrele didactice și părinți	
Compatibilitatea mediului educațional cu principiile educației incluzive și interculturale	
Compatibilitatea practicilor didactice cu principiile educației incluzive și interculturale	
Structura etnoculturală a comitetului de părinți	
Parteneriatele existente cu instituții și ONG-uri	
Instituții și organizații cu care s-ar putea stabili parteneriate	
Alte oportunități de sprijin în adoptarea unei abordări incluzive și interculturale	



Odată obținute aceste date, ele vor fi analizate în comun de membrii echipei didactice, conturându-se astfel o imagine a poziționării grădiniței în raport cu viziunea ideală a unei grădinițe incluzive și interculturale și în raport cu situația și nevoile comunității locale. Facilitarea discuției cu privire la aspectele vizate în cadrul autoevaluării poate fi asigurată fie de manager, fie de un membru al colectivului de cadre didactice, fie de un facilitator extern specializat în gestionarea unui astfel de proces.[17]

17 Detalii privind principiile și modul de realizare a unei autoevaluări de grup sunt disponibile în Manualul autoevaluării. Kulturkontakt Austria, 2006. Varianta în limba română: Institutul Intercultural, 2006, accesibil și online la www.intercultural.ro

PETI brosura.indd 92 16.03.2010 17:43

Un element-cheie este oferirea posibilității tuturor participanților de a-și exprima punctul de vedere în mod deschis, completând astfel cu o perspectivă subiectivă datele obiective obținute prin diferite metode. Pentru a se permite exprimarea fără restricții a opiniilor este esențială respectarea următoarelor reguli:

- conținutul discuțiilor va fi păstrat confidențial, nici unul dintre participanți nu va vorbi despre cele comunicate cu persoane din afara grupului, decât dacă acest lucru a fost decis de întreg grupul;
- orice opinie este permisă, este normal să existe opinii diferite, dar în grup nu se vor formula judecăți la adresa persoanelor, ci se vor comenta doar ideile exprimate;
- managerul se va abține de la formularea rapidă de concluzii și nu va fi primul în exprimarea opiniilor, pentru a evita influențarea și inhibarea celorlalți participanți.

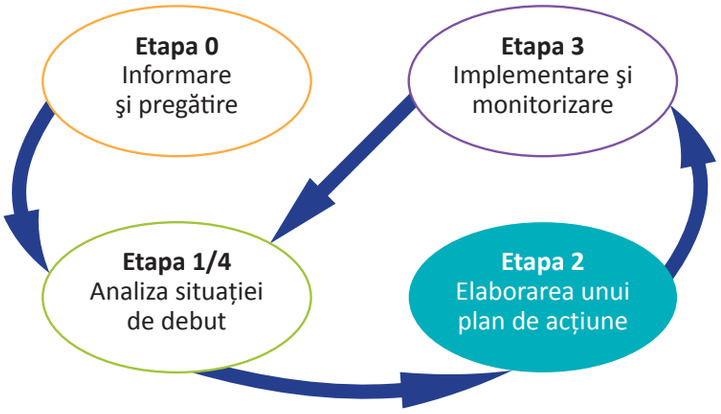


REFLECTAȚI

Gândiți-vă la ultima ședință de analiză a activității grădiniței și reflectați la atmosfera deschisă sau mai puțin deschisă a acesteia. Au fost respectate regulile de mai sus? Ce ar putea fi făcut pentru îmbunătățirea atmosferei din colectiv?

M3.3.4. Elaborarea unui plan de dezvoltare instituțională

Există frecvent tendința, firească dealtfel, ca, atunci când se realizează analiza, să se stabilească imediat și măsuri care să fie luate pentru îmbunătățirea situației. Experiența a arătat însă că este mult mai eficient ca aceste două procese, cel de analiză și cel de planificare a acțiunii, să fie clar separate. Astfel, se va obține mai întâi o imagine completă a situației, prin combinarea diferitelor date și puncte de vedere, urmând ca, pe baza acesteia, să se stabilească planul operațional de dezvoltare organizațională.



Planul trebuie, de asemenea, realizat în manieră participativă și trebuie să aibă la bază propuneri făcute de toți membrii echipei, nu sarcini trasate de manager. Este chiar recomandabil ca acțiunile ce vor fi incluse în plan și repartizarea responsabilităților să fie stabilite în conformitate cu preferințele, cu interesele și cu abilitățile specifice ale fiecărui cadru didactic.

Realizarea planului poate pleca de la întrebări cum sunt:

- *Ce putem face pentru a apropia situația din grădiniță de viziunea unei grădinițe incluzive și interculturale?*
- *Cum putem valorifica specificul etno-cultural pentru a îmbunătăți rezultatele copiilor și a sprijini o dezvoltare armonioasă a acestora – în activitatea grădiniței, în relațiile cu părinții, în implicarea comunității?*
- *Cine poate sprijini demersul și cum putem contracara eventuale opoziții sau blocaje?*

PETI brosura.indd 93 16.03.2010 17:43

Odată listate opțiunile identificate este importantă prioritizarea acestora. În acest scop se poate utiliza diagrama de mai jos:

	Efect anticipat redus	Efect anticipat important
Dificil de realizat cu resursele existente		
Ușor de realizat cu resursele existente		

Se obține astfel o listă de priorități, prin focalizarea asupra acelor acțiuni posibil de realizat și care au șanse maxime de a genera rezultate pozitive. Nu este realist să se aștepte realizarea imediată a tuturor schimbărilor și acțiunilor posibile. De aceea, în prima etapă eforturile se vor focaliza pe aceste priorități, iar treptat, se pot adăuga și altele.

Planul va conține nu doar acțiunile prioritare pe care echipa își propune să le realizeze, ci și:
- *responsabilitățile precise* pentru fiecare acțiune (cine este responsabil de realizarea acțiunii);
- *cu cine* se va colabora;
- *în ce interval de timp* va fi planificată acțiunea;
- *resurse necesare* pentru ca acțiunea să fie realizată cu succes;
- *cum se pot măsura* sau pune în evidență efectele acțiunii.

Este importantă includerea de **acțiuni corespunzătoare tuturor ariilor specificate în viziunea grădiniței incluzive și interculturale**, precum și atenția specială acordată integrării în mediul și în procesul educațional a unor elemente culturale cu adevărat pertinente pentru familiile copiilor romi care frecventează grădinița. În acest sens, o documentare prealabilă și consultarea cu membri ai comunității sunt esențiale.

Managerul se va asigura că planul rezultat astfel, prin colaborarea cadrelor didactice implicate, este cunoscut și accesibil tuturor membrilor echipei.

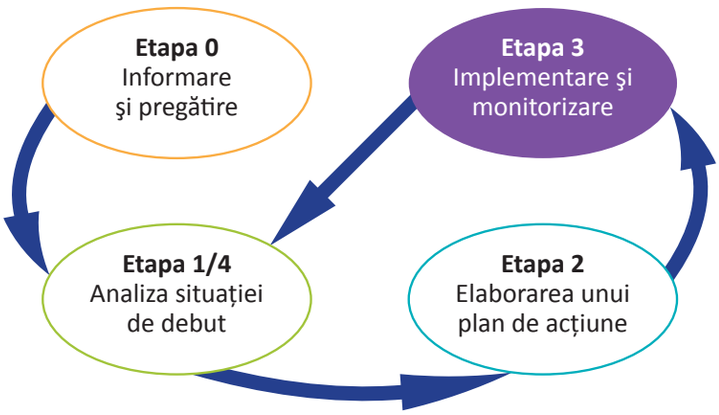


APLICAȚIE

1. *În grădinița dumneavoastră există un plan de dezvoltare instituțională? Dacă da, respectă principiile enunțate? Dacă nu, ce a împiedicat realizarea lui și ce trebuie făcut pentru a putea elabora un astfel de plan?*
2. *Stabilirea priorităților diferă de o analiză SWOT?*

PETI brosura.indd 94 16.03.2010 17:43

M3.3.5. Implementarea şi monitorizarea planului de dezvoltare instituțională



Planul operațional realizat în pasul anterior va fi desigur referința pentru implementarea schimbărilor stabilite, considerate necesare de către echipa de cadre didactice pentru a apropia grădinița de viziunea unei grădinițe incluzive și interculturale. Managerul va acorda în mod echilibrat susținerea necesară pentru punerea în practică a acțiunilor stabilite. De asemenea, se va stabili un mecanism transparent și clar de monitorizare a progresului. Monitorizarea presupune în primul rând revederea periodică a planului stabilit și compararea acțiunilor planificate cu cele realizate și a efectelor anticipate cu cele obținute.

Monitorizarea nu trebuie percepută de membrii echipei exclusiv ca o modalitate de control, ci are cel puțin două alte scopuri esențiale:

- motivarea reciprocă a membrilor echipei prin împărtășirea succeselor și aprecierea reciprocă a eforturilor și a rezultatelor obținute;
- analiza pertinenței unora dintre măsurile prevăzute în planul de acțiune în vederea revizuirii acestora:
  - revizuirea sau chiar eliminarea acțiunilor care se dovedesc nerealiste sau care nu produc efectele anticipate;
  - alocarea de resurse sau colaborări suplimentare pentru acțiunile care dovedesc un potențial important dar sunt dificil de realizat;
  - adăugarea de acțiuni complementare celor deja incluse;
  - solicitarea de sprijin din exteriorul echipei, inclusiv din partea unor părinți romi, a altor membrii ai comunității sau a organizațiilor romilor.

Ca și analiza și planificarea, pentru maximizarea efectelor pozitive asupra climatului în echipă și asupra eficienței acțiunilor, monitorizarea va fi făcută prin discutarea cu întreaga echipă, nu în formulă bilaterală (managerul cu fiecare membru al echipei separat). Se vor respecta și aici regulile utilizate la autoevaluare, privind focalizarea pe propriile responsabilități (nu pe ce ar fi putut face sau ar fi trebuit să facă alții), confidențialitatea și comunicarea constructivă. În procesul de monitorizare se va acorda atenție și analizei reacțiilor părinților romi la schimbările realizate.



APLICAȚIE

Gândiți-vă la planul strategic și/sau la cel operațional al grădiniței pe care o conduceți: există în el/ele repere pentru monitorizare? Cum ar putea fi îmbunătățite acestea?

PETI brosura.indd 95 16.03.2010 17:43

M3.3.6. Evaluarea rezultatelor obținute

Tot prin aplicarea metodei autoevaluării se vor analiza la sfârșitul anului școlar progresele realizate. Aceasta este pentru manager un prilej de a celebra succesele, de a aprecia aspectele pozitive din activitatea fiecărui membru al echipei (cu siguranță fiecare a făcut ceva pozitiv pentru care merită apreciat în mod sincer, iar această apreciere va fi un factor motivant important pentru un și mai mare angajament în perioada următoare).

Se va reflecta, de asemenea, asupra lecțiilor învățate, atât din reușite, cât și din eșecurile apărute. Se pot formula **concluzii** privind:

- **efectele** asupra:
  - gradului de participare
  - performanțelor copiilor romi;
  - atitudinilor copiilor romi și ale familiilor acestora față de grădiniță;
  - relațiilor dintre copii;
  - implicării părinților romi și colaborării cu comunitatea;
- **tipul de acțiuni** (metode, activități didactice, intervenții în situații problematice, strategii de comunicare cu copiii și cu părinții etc.) care s-au dovedit a fi **cele mai eficiente** și asupra cărora este important să se revină;
- **tipuri de acțiuni ce pot fi evitate** sau **excluse** pe viitor din planul operațional datorită efectelor nedorite sau insuficiente;
- **cel mai eficace mod de distribuire a responsabilităților** în echipă;
- **persoane, organizații și instituții** cu care colaborarea a decurs bine sau cu care a fost problematică.

Aceste concluzii vor fi luate ca bază la începutul anului școlar următor, când un nou ciclu va fi demarat. Desigur, noul ciclu nu va presupune același nivel de investiție în analiză și în faza de planificare deoarece va porni de la ce s-a obținut și ce s-a realizat în anul anterior. Cu toate acestea, reluarea ciclului va ține cont și de următoarele două idei fundamentale:

- analiza trebuie reluată, chiar dacă la o anvergură mai redusă, la începutul anului școlar următor ținând cont de faptul că pot interveni anumite schimbări, spre exemplu, în situația comunității;
- nu există niciodată o situație în care să nu se poată face îmbunătățiri. O grădiniță incluzivă și interculturală este una angajată permanent într-un proces de auto-reflecție și de dezvoltare instituțională participativă, indiferent cât de bune sunt rezultatele obținute.

APLICAȚIE



Realizați cu colectivul grădiniței etapele de pregătire și analiză prin autoevaluare de grup. Pe această bază, elaborați în colaborare cu colegii un plan de acțiune adecvat nevoilor concrete ale grădiniței și comunității. Utilizați pentru structurarea planului un format de tipul celui de mai jos. Este importantă acordarea unei atenții echilibrate tuturor celor cinci dimensiuni ce definesc o grădiniță incluzivă și interculturală.

PETI brosura.indd 96 16.03.2010 17:43

APLICAȚIE

Plan de dezvoltare instituțională a grădiniței cu focalizare pe incluziune și interculturalitate (Exemplu)	Responsabil Cine este responsabil de realizarea acțiunii?	Colaboratori Cu cine se va colabora?	Perioada* În ce interval de timp va fi planificată acțiunea?	Resurse Ce resurse sunt necesare pentru ca acțiunea să fie realizată cu succes?	Indicatori Cum se pot măsura sau pune în evidență efectele acțiunii?
1. Asumare explicită a incluziunii și interculturalității, planificare și comunicare					
1.1. Includerea referințelor explicite la incluziune și interculturalitate în misiunea grădiniței	Director	Membrii Consiliului de Administrație	...	-	Misiunea grădiniței afișată
1.2.					
1.3.					
2. Mediul educațional					
2.1. Redecorarea grădiniței pentru a reflecta diversitatea comunității locale	...	Reprezentanți ai părinților; cadrele didactice; personalul auxiliar	...	...	Obiecte, desene, texte, fotografii ce reflectă diversitatea culturală, lingvistică, etc.
2.2. Amenajarea sălii părinților					
2.3. ...					
3. Procesul educațional					
3.1. Proiectarea a trei activități integrate cu tematică interculturală					
3.2. Implementarea activităților inter-culturale integrate					
3.3. ...					
4. Relația cu familiile copiilor					
4.1. ...					
4.2. ...					
5. Relația cu comunitatea locală					
5.1. ...					
5.2. ...					



** Pentru majoritatea acțiunilor prevăzute este necesară o planificare mai detaliată, pe etape, și în numeroase cazuri această planificare detaliată presupune consultarea cu părinții copiilor, cu reprezentanți ai acestora, sau cu membri ai comunității de romi.*

PETI brosura.indd 97 16.03.2010 17:43

Proiectul pentru Educație Timpurie Incluzivă

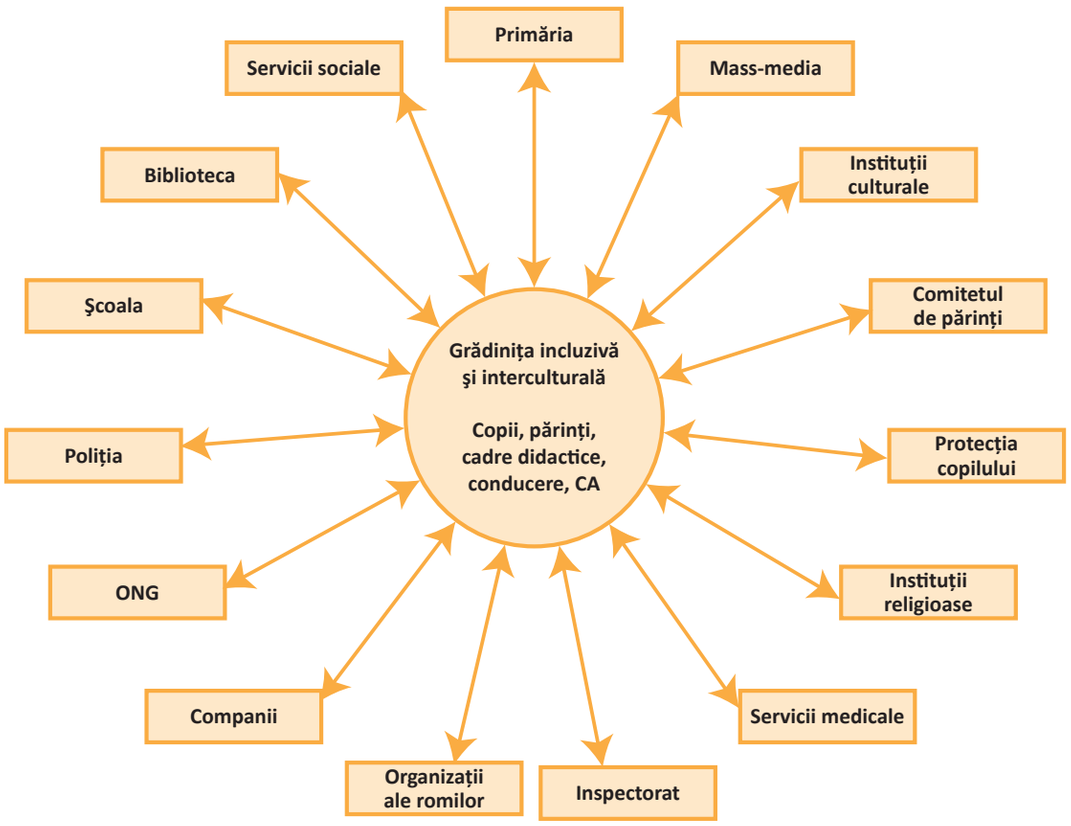
M3.4. Grădinița și comunitatea multiculturală – o abordare interculturală a parteneriatului

M3.4.1. Analiza comunității locale din perspectiva unei grădinițe incluzive şi interculturale

Așa cum s-a subliniat mai sus, pe de o parte, implicarea părinților și colaborarea cu comunitatea locală sunt caracteristici esențiale ale unei grădinițe incluzive și interculturale, dar, pe de altă parte, comunicarea cu părinții romi, implicarea acestora în viața grădiniței, și, în general, colaborarea cu comunitățile de romi, în special cele tradiționale și/sau defavorizate din punct de vedere social, reprezintă o provocare deosebită pentru manager și pentru întreg colectivul de cadre didactice.

Un prim element ce poate ajuta la găsirea celor mai adecvate răspunsuri la aceste provocări este înțelegerea de către manageri și de către cadrele didactice a complexității factorilor de natură culturală, istorică, socio-economică, relațională și psihologică, descriși în primul modul, care influențează reprezentările, atitudinile și comportamentele copiilor și părinților romi, dar și cele proprii față de romi.

O grădiniță incluzivă și interculturală are, de asemenea, capacitatea de a se raporta în mod echilibrat la ansamblul comunității locale și de a stabili parteneriate și colaborări variate la acest nivel. Schema de mai jos ilustrează unele tipuri de posibili parteneri ai grădiniței în comunitatea locală.



PETI brosura.indd 98 16.03.2010 17:43

APLICAȚIE

Realizați o astfel de diagramă pentru situația concretă a grădiniței dumneavoastră, marcând cu culori diferite structurile cu care există parteneriate funcționale și eficiente, cele cu care există contacte dar nu colaborări la nivel satisfăcător, respectiv cele cu care nu există colaborări.



Reflectați asupra modalităților prin care se pot consolida parteneriatele existente și a celor prin care se poate extinde gama de colaborări, în sensul sprijinirii demersurilor de asigurare a unor servicii de educație timpurie de bună calitate pentru toți copiii. Identificați în acest sens compatibilitatea între:
- nevoile percepute de grădiniță din punctul de vedere al asigurării incluziunii și
- responsabilitățile și interesele fiecărui potențial partener.

O colaborare privilegiată ar trebui să existe de asemenea între grădiniță și centrul județean de resurse pentru educație incluzivă (CREI). Astfel de centre, înființate în majoritatea județelor în ultimii ani, oferă resurse metodice dar și asistență prin personal specializat.

APLICAȚIE

În cazul în care există o colaborare a grădiniței cu CREI, analizați această colaborare: care au fost beneficiile principale pentru copii și personalul grădiniței? Ce se poate face pentru a extinde aceste beneficii în viitor?
În cazul în care nu au existat colaborări, căutați informații despre activitatea CREI din județul dumneavoastră și identificați modalități prin care grădinița poate beneficia de serviciile oferite. Dacă cunoașteți grădinițe ce au avut astfel de colaborări, vizitați-le, solicitând sfaturi de la cadrele didactice implicate.



M3.4.2. Rolul parteneriatelor din perspectiva grădiniței incluzive şi interculturale

Parteneriatele stabilite de grădiniță la diferite niveluri pot avea o contribuție importantă atât la asigurarea îndeplinirii cu succes a misiunii grădiniței, cu dimensiunea sa incluzivă și interculturală, dar pot de asemenea genera mecanisme prin care se poate veni în mod eficient în sprijinul copiilor aflați în situații speciale dificile și în legătură cu care grădinița nu are responsabilități sau are posibilități limitate de acțiune. Oricât de competent, de motivat și de bine intenționat ar fi personalul grădiniței, complexitatea problemelor cu care se confruntă în mod deosebit comunitățile defavorizate de romi necesită acțiunea comună și colaborarea mai multor instituții și structuri ale comunității.

PETI brosura.indd 99 16.03.2010 17:43

Parteneriatul cu comunitatea de romi

Stabilirea unei relații de parteneriat cu comunitatea sau comunitățile de romi din zona unde este situată grădinița are efecte benefice multiple, între care:

- schimbarea percepției grădiniței de către părinții romi, și, în consecință, dezvoltarea unor atitudini pozitive față de grădiniță la aceștia. Grădinița nu va mai fi percepută ca ceva distant, ce nu aparține comunității;
- găsirea de modalități rapide și eficiente de soluționare a unor probleme ce pot apărea în relațiile grădiniței cu familiile copiilor romi;
- transmiterea în rândul comunității a mesajului de deschidere interculturală și incluziune din partea grădiniței, cu efect în reducerea numărului copiilor romi de vârstă timpurie care nu frecventează grădinița sau care abandonează pe parcurs.

În funcție de tipul comunității și de profilul socio-cultural al acesteia, grădinița va adopta strategii specifice de stabilire a unui parteneriat:

- **în cazul unei comunități tradiționale de romi** este utilă contactarea, eventual cu sprijinul unora dintre părinții copiilor din grădiniță, a liderilor comunității și sensibilizarea acestora în legătură cu importanța educației timpurii. Aceștia pot fi invitați la grădiniță, și li se poate solicita sprijinul, spre exemplu pentru amenajarea mediului educațional sau adaptarea unor activități didactice în conformitate cu specificul cultural al comunității. Liderii recunoscuți public ai comunităților tradiționale sunt bărbați și influența lor în comunitate este adesea considerabilă. Cu toate acestea, pot exista în comunitate și alte persoane cu influență, inclusiv femei. Ținând cont de rolul esențial al mamelor în educația copiilor, obținerea sprijinului din partea unor mame cu influență în comunitate, care eventual cunosc în mod direct grădinița, poate avea de asemenea un rol important în dezvoltarea colaborării cu comunitatea. De asemenea, în cazul în care în comunitate există mai mulți lideri, este recomandabilă implicarea tuturor, chiar dacă relațiile dintre aceștia nu sunt cele mai bune.

- **în cazul coexistenței la nivel local a mai multor comunități de romi** este necesară acordarea unei atenții echilibrate tuturor comunităților, transmițând de asemenea mesajul explicit că grădinița este a tuturor copiilor și că specificul fiecărei comunități este luat în considerare. Este posibil ca limbile sau dialectele vorbite, apartenențele religioase, situația socio-economică a acestor comunități să fie diferite și toate aceste aspecte ale diversității trebuie luate în considerare când se stabilesc contactele la nivelul comunității;

- **în cazul comunităților de romi cu o puternică implicare religioasă**, liderii religioși sunt cei care preiau practic rolul liderilor tradiționali și sprijinul lor poate fi determinant în ceea ce privește înscrierea copiilor romi la grădiniță;

- **în cazul comunităților cu raportare mai redusă la tradiții**, unde impactul modernității se manifestă ca și în cazul comunităților ne-rome, persoanele influente din cadrul comunității pot fi de exemplu cele care au un nivel mai ridicat de studii sau care sunt angajate în diferite instituții locale. Similar, lideri informali ai comunității pot fi oameni de afaceri sau persoane ce locuiesc de mai multă vreme în localitatea respectivă.



APLICAȚIE

Identificați persoanele cu influență în comunitatea sau comunitățile de romi locale. Care sunt relațiile dintre acestea? Cum ar putea fi motivate să acorde sprijin grădiniței?

PETI brosura.indd 100 16.03.2010 17:43

Parteneriatul cu organizațiile romilor și alte organizații neguvernamentale

În localitățile unde există organizații neguvernamentale ale romilor sau alte organizații neguvernamentale, cu preocupări în domeniul educației sau în domeniul social, este esențială stabilirea unor parteneriate cu acestea. Semnarea unui protocol de colaborare cu grădinița poate fi benefică de ambele părți, putând inclusiv facilita atragerea de fonduri suplimentare pentru educația copiilor romi și pentru îmbunătățirea situației materiale în grădiniță. Cu toate acestea, este o greșeală frecvent întâlnită limitarea la această dimensiune a colaborării cu astfel de organizații: ele pot aduce grădiniței și comunității mai mult decât fonduri.

Astfel, în protocolul de parteneriat se pot include, în funcție de situația specifică a organizației și de tipul de nevoi identificat la nivelul comunității, elemente cum sunt:

- facilitarea relației cu comunitatea sau comunitățile de romi locale;
- intervenția în cazul nefrecventării regulate a grădiniței de către unii copii romi;
- acordarea de asistență sau facilitarea obținerii de asistență pentru familiile cu situație socio-economică defavorizată;
- realizarea de activități educaționale suplimentare cu specific intercultural, în parteneriat cu grădinița;
- oferirea de sprijin pentru adaptarea mediului educațional și a activităților didactice pentru a reflecta diversitatea culturală a comunității;
- facilitarea identificării celor mai potriviți membri ai comunității care să fie invitați să ia parte la activități didactice la grădiniță;
- organizarea de activități specifice adresate părinților copiilor din grădiniță, în funcție de nevoile acestora.

APLICAȚIE



Identificați o organizație a romilor din localitatea sau din regiunea dumneavoastră. Colectați informații despre activitățile acesteia (din presă, de pe internet, prin discuții cu reprezentați ai organizației, etc.). Comparați experiența și tipul de activități ale organizației cu nevoile grădiniței. Identificați domenii și idei în care o colaborare ar fi:

- utilă pentru grădiniță

- corespunzătoare misiunii și experiențelor organizației;

- posibil de realizat cu resurse existente sau în legătură cu estimați că se pot obține resurse.

Elaborați o propunere de protocol de parteneriat între grădiniță și organizația respectivă.

În cazul în care în localitate nu există organizații neguvernamentale cu astfel de activități este utilă contactarea organizațiilor aflate în cel mai apropiat oraș și stabilirea de contacte cu acestea. În numeroase cazuri astfel de colaborări pot facilita implicarea grădiniței în diferite proiecte sau accesul la materiale didactice sau experiențe pozitive ce pot inspira cadrele didactice din grădiniță.

Parteneriatul cu autoritățile locale și alte instituții publice

Autoritățile locale și o serie de alte instituții publice au responsabilități care includ și acordarea de sprijin familiilor cu o situație socială precară, celor cu un număr mare de copii, celor care revin în țară după un timp petrecut în străinătate, etc.

PETI brosura.indd 101 16.03.2010 17:43

Deseori, o problemă ce afectează familiile defavorizate și are un impact negativ asupra posibilităților acestora de a asigura condiții adecvate pentru copii, pentru ca aceștia să poată frecventa grădinița, este necunoașterea procedurilor administrative, lipsa informațiilor privitoare la drepturile de care pot beneficia, la instituțiile cărora trebuie să li se adreseze, cu ce documente, în ce mod, etc.

Personalul grădiniței poate fi în situația de a afla despre probleme ale unor familii defavorizate. În cazul în care grădinița are stabilit un parteneriat clar, de exemplu cu instituțiile responsabile de problemele sociale, poate fi suficientă îndrumarea părinților în cauză spre persoana de contact specificată în acordul de parteneriat, care va ști să ofere informațiile și sprijinul de care este nevoie.

În acest context poate fi avut în vedere faptul că în fiecare județ există un Grup de Lucru Județean pentru Problemele Romilor, format din reprezentanți ai mai multor instituții, din domenii diferite (educație, protecție socială, muncă, sănătate, cultură, etc.) precum și din reprezentanți ai organizațiilor romilor și ai altor organizații neguvernamentale active în domeniu.

În pagina următoare vă prezentăm: Model de protocol de parteneriat adaptat după *Împreună pentru copii: grădinița și comunitatea*[18], elaborat în cadrul Proiectului pentru Reforma Educației Timpurii.

18 Cristiana Boca (coord.), Irinela Nicolae, Ana Secrieru, Doina-Olga Ștefănescu. Împreună pentru copii: grădinița și comunitatea, Modul general pentru personalul grădiniței – 2. București: Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului, UMPIP, 2009, p. 40 – Proiectul pentru Reforma Educației Timpurii.

PETI brosura.indd 102 16.03.2010 17:43

Instituția .....
Str. ..... ,nr. .....
Tel. .....
Localitatea ..... Nr. ..... din data .....

Protocol de parteneriat

1. PĂRȚILE

Grădinița ....., cu sediul în ....., str. ....., nr. ....., tel. ....., fax ....., email ..... reprezentată prin Director .....- în calitate de Partener

și ....., cu sediul în ....., str. ....., nr. ....., tel. ....., fax ....., email ..... reprezentată prin Director .....- în calitate de Partener

2. OBIECTUL PROTOCOLULUI:

Obiectul prezentului protocol de parteneriat îl constituie colaborarea în vederea sprijinirii reciproce în activitățile ce vizează sprijinirea îmbunătățirii situației romilor.

3. RESPONSABILITĂTILE PĂRȚILOR

GRĂDINIȚA .....:

- Să colaboreze la implementarea politicilor care vizează îmbunătățirea situației romilor, acordând atenție prioritară nevoilor specifice ale copiilor romi și ale familiilor acestora
- Să semnaleze partenerului cazurile în care familiile romilor se confruntă cu probleme deosebite care se află în aria de competență a partenerului și să îndrume spre partener persoanele în cauză
- Să informeze periodic partenerul cu privire la acțiunile realizate și impactul acestora.

PARTENERUL .....

- Să desemneze o persoană de contact care să preia solicitările și să asigure o comunicare permanentă și eficientă cu grădinița;
- Să ofere informații și să sprijine potrivit prevederilor legale familiile de romi ale căror cazuri sunt semnalate de grădiniță, acordând atenție specială facilitării înscrierii copiilor la grădiniță
- Să încurajeze înscrierea la grădiniță a copiilor din familiile de romi cu care intră în contact
- Să susțină, prin colaborări punctuale sau prin alocarea resurselor necesare, activitățile inițiate de grădiniță pe această temă

4. DURATA PROTOCOLULUI DE COLABORARE

Prezentul protocol este încheiat pentru perioada .....

5. MODIFICAREA PROTOCOLULUI DE COLABORARE

Modificarea oricărei clauze a protocolului de colaborare se poate face numai prin înțelegerea părților, convenită în scris prin act adițional.

Prezentul protocol a fost încheiat astăzi ....., în două exemplare, câte unul pentru fiecare parte.

Grădinița,
Director,

Partener, ...,
Director,

PETI brosura.indd 103 16.03.2010 17:43

Parteneriatele între grădinițe și între grădiniță și școală

Realizarea de către mai multe grădinițe din aceeași localitate de activități comune poate fi un excelent mijloc de promovare a unei educații interculturale. Astfel, copii cu apartenențe etnoculturale diferite sau proveniți din medii sociale diferite pot interacționa direct și pot să-si dezvolte competențele interculturale.

Și colaborarea între echipele de cadre didactice din diferite grădinițe este deosebit de utilă deoarece poate oferi ocazia împărtășirii și discutării experiențelor concrete, atât a succeselor, cât și a nereușitelor, pot facilita schimbul de materiale didactice și de idei de metode și activități. Nu în ultimul rând, comunicarea cu colegi confruntați cu provocări similare poate crește motivația cadrelor didactice, inclusiv a celor cu funcții de conducere, de a continua demersurile de transformare a grădiniței în care lucrează într-o grădiniță incluzivă și interculturală.

Chiar dacă într-un astfel de parteneriat una dintre grădinițe are o experiență mai bogată și reușite recunoscute în asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii, relația rămâne benefică pentru ambele părți. Personalul grădiniței ce are preocupări mai recente de promovare a incluziunii și interculturalității va avea cu siguranță de învățat din experiența partenerilor. Și echipa mai experimentată va avea însă de câștigat: reflecția absolut necesară pentru a-și prezenta experiența și feedback-ul primit de la parteneri sunt utile pentru a explora ce mai poate fi îmbunătățit, iar recunoașterea de către colegi a eforturilor făcute reprezintă o motivație importantă și poate contribui la întărirea coeziunii colectivului didactic.

Analiză de caz:

Grădinița cu program prelungit nr 14 din Timișoara este un exemplu de bună practică în stabilirea de parteneriate centrate pe promovarea unei educații interculturale. În cadrul grădiniței funcționează atât grupe cu predare în limba română, cât și grupe în limba sârbă și în limba germană. La inițiativa directoarei, grădinița a stabilit mai multe tipuri de parteneriate:

- la nivel local:
  - cu școli din oraș, cu predare în limbile română, sârbă și germană, focalizate pe facilitarea accesului la școală al copiilor și pe pregătirea eficientă pentru școală;
  - cu o altă grădiniță din Timișoara;
  - cu organizații neguvernamentale, instituții culturale locale, autorități locale și județene;
- la nivel național
  - cu grădinițe și structuri care oferă activități educative pentru copii din alte localități din țară (Drobeta Turnu-Severin, Baia de Aramă, Călărași, Sibiu), focalizate pe schimburi de experiență între cadre didactice privind integrarea unei abordări interculturale în activitățile didactice;
- la nivel internațional
  - cu o grădiniță din Vidin, Bulgaria și cu Palatul Copiilor din același oraș, în cadrul unui proiect intitulat „Împreună în Europa”.

Analizați ce beneficii pot avea astfel de parteneriate pentru copiii înscriși în grădiniță, pentru cadrele didactice și pentru comunitatea locală.

PETI brosura.indd 104 16.03.2010 17:43

M3.4.3. Cum putem să-i implicăm pe părinții romi în activitatea grădiniței

O relație eficientă familie-grădiniță poate reprezenta un element-cheie pentru o educație de calitate. Acest lucru contează și mai mult atunci când este vorba despre familii defavorizate și când copiii întâmpină dificultăți în învățare sau în frecventarea regulată a serviciilor de educație timpurie. Grădinițele care învață să comunice și să colaboreze bine cu părinții obțin beneficii semnificative:

- participare crescută a părinților la diferite aspecte ale vieții grădiniței;
- o mai mare deschidere a părinților și cadrelor didactice spre comunicare, spre împărtășirea opiniilor și spre informarea eventualilor mediatori despre neînțelegeri și situații conflictuale, încă din faza de debut a acestora;
- rezultate mai bune în învățare și în dobândirea competențelor prevăzute în curriculum, precum și o atitudine generală mai bună față de învățare, cu un impact pe termen lung asupra copiilor;
- atitudini și comportamente mai pozitive ale copiilor.

În ciuda marilor sale avantaje, dezvoltarea unei relații de parteneriat eficace familii-grădiniță nu este întotdeauna ușoară. În anumite circumstanțe, familiile rome au nevoie de măsuri specifice, de aranjamente speciale și de susținere suplimentară pentru a putea să participe pe deplin la viața grădiniței, să-și susțină copiii și să colaboreze cu cadrele didactice. Toți părinții vor ca punctul lor de vedere să fie luat în considerare, dar, cel mai adesea, pe baza propriilor experiențe negative, le este dificil să aibă încredere în sistemul educativ, chiar și atunci când cadrele didactice arată un interes evident. Nu uitați să-i ascultați pe părinții romi, păstrând discreția și respectând specificitățile culturale și diferențele între grupurile de romi.

Printre multiplele motive, fondate sau nu, invocate deseori de cadrele didactice în vederea neutilizării anumitor strategii ce încurajează participarea părinților, un loc important îl ocupă convingerea că părinții, în special cei proveniți din comunități defavorizate, vor refuza să colaboreze, sau că nu au capacitatea să o facă.

Cu toate acestea, în marea lor majoritate, părinții vor:

- tot ce este mai bun pentru copiii lor, atât în sistemul educațional, cât și în general; pentru cea mai mare parte dintre ei acest lucru înseamnă o educație de calitate, care să fie semnificativă în raport cu viața copilului și care să se realizeze într-un mediu pozitiv din punct de vedere afectiv;
- să fie informați în mod regulat despre ceea ce se face la grădiniță și cum influențează aceste lucruri viața copiilor lor;
- informații clare, comprehensibile și echilibrate despre evoluția și dificultățile copiilor lor în învățare;
- sfaturi practice despre cum să-și poată susține copiii în procesul de învățare.

Stabilirea unei comunicări deschise cu părinții romi este o sarcină suplimentară, adesea greu de realizat, dar ea poate avea un rol esențial în demersul educativ, din numeroase motive, printre care:

- nimeni nu cunoaște mai bine copiii decât propriii lor părinți; familia este un element central care asigură continuitatea în viața majorității oamenilor;
- copiii pot avea comportamente diferite în familie și la grădiniță;
- impactul părinților asupra învățării și asupra priorităților privind copiii este decisiv;
- părinții au și drepturi și responsabilități, printre care se încadrează dreptul de a fi ascultați și consultați atunci când este vorba despre educația copiilor lor;
- grădinița are nevoie să știe ce cred părinții despre activitatea realizată și despre modul în care copiii evoluează la grădiniță.

PETI brosura.indd 105 16.03.2010 17:43

Caracteristici ale programelor de succes în implicarea părinților

Cercetări realizate în diferite țări europene[19] pentru a identifica factorii care favorizează reușita activităților de colaborare între instituțiile de educație și familie în comunități multiculturale permit formularea unor recomandări pertinente pentru programele grădinițelor care urmăresc creșterea gradului de participare a părinților romi:

- Cele mai eficiente sunt situațiile în care managerii reușesc să mobilizeze întregul colectiv didactic în demersul de utilizare a unei abordări incluzive și interculturale, unde relațiile cu familia sunt un element dintr-un ansamblu coerent.
- Proiectele gestionate la nivel de grupă uneori sunt mai eficiente decât cele realizate exclusiv la nivel de grădiniță. Cu toate acestea un proiect la nivel de grupă nu-și găsește sensul decât în raport cu strategia și planul operațional al instituției în ansamblul ei.
- Programele care dau cele mai bune rezultate sunt cele care nu se limitează la acțiuni punctuale, care presupun continuitate, și implică o interacțiune directă și personală cu părinții, cărora li se propun sarcini structurate și concrete, ale căror obiective sunt clar definite în strânsă colaborare.
- În serviciile de educație timpurie în care există o puternică participare parentală se poate observa că părinții sunt invitați să participe la activități variate (observare, voluntariat, participare la întâlniri și cursuri, co-gestionarea unor proiecte). Din contră, în cele cu slabă participare, părinții nu iau parte decât la întâlnirile obișnuite și instituționalizate "părinți-cadre didactice".
- Programele eficiente acordă atenție cunoașterii opiniei părinților cu privire la oportunitățile oferite, încercând totodată să răspundă nevoilor specifice ale comunității în care este amplasată grădinița.
- În contextul mediilor defavorizate părinții sunt ajutați să înțeleagă ce se urmărește prin educația oferită în grădiniță. Deși mulți dintre părinții romi nu cunosc foarte bine obiectivele pedagogice, ei doresc să fie informați mai bine cu privire la ceea ce trebuie să învețe copiii la grădiniță și la progresul copilului lor. Se întâmplă, de altfel, ca părinții să nu fie conștienți de dificultățile copilului lor din simplul motiv că acesta obține rezultate similare cu cele ale copiilor din anturajul său.
- Unii părinții romi pot fi antrenați ca mediatori pentru facilitarea comunicării cu alți părinți romi sau cu liderii comunității, sau pot avea un rol activ în organizarea și conducerea unor sesiuni informative adresate altor părinți.

Cel mai important lucru este ca atât cadrele didactice, cât și grădinița în ansamblu să răspundă nevoilor specifice ale comunității și familiilor din comunitatea în care funcționează.

Anumite inițiative de colaborare sunt ineficiente întrucât îi reduc pe părinți la un rol de subordonați față de cadrele didactice, impunându-le anumite condiții de participare și cerându-li-se să urmeze instrucțiuni predefinite și să răspundă unor solicitări. Modelele care s-au demonstrat a fi eficiente sunt, din contră, cele care au implicat părinții în conceperea și punerea în practică a activităților și în care aceștia au fost considerați ca fiind parteneri autentici.



APLICAȚIE

Analizați modalitățile curente de relaționare cu părinții și identificați cum se raportează acestea la recomandările din pagina precedentă.

19 Descrise în diferite publicații, printre care: Jean-Pierre Liégeois, Minorités et scolarité: le parcours tsigane, Toulouse, CRDP Midi-Pyrénées, 1997; Jacques Chevalier, Integrarea culturii romilor în educația școlară și extrașcolară. Ghid pentru cadrele didactice. Timișoara, Institutul Intercultural, 2001.

PETI brosura.indd 106 16.03.2010 17:43

Oportunități de implicare a părinților în activități din grădiniță

Părinții pot fi invitați să se implice în conceperea și susținerea unor activități voluntare la grădiniță. Poate fi vorba de:

- asistență directă (zugrăvire, donație de haine, reparații etc.);
- însoțirea copiilor cu ocazia excursiilor;
- strângerea de fonduri cu scopuri caritabile;
- dezbateri tematice pe teme de interes pentru părinți;
- activități distractive sau de dezvoltare a aptitudinilor artistice ;
- organizarea de evenimente sociale sau culturale;
- persoane resursă într-o anumită activitate de învățare.

Activitățile care pot fi propuse părinților trebuie să fie multiple, variate și să corespundă diferitelor nevoi și posibilități pe care le au aceștia. În fața unui eșec sau a unei slabe participări, trebuie identificați factorii care împiedică participarea părinților și apoi să elaborați un program care să corespundă mai bine nevoilor reale și disponibilităților familiilor, în loc să concludeți că părinții sunt lipsiți de interes. Modul de comunicare a ofertei trebuie să fie întotdeauna clar, adaptat situației părinților invitați să participe, și trebuie să precizeze, între altele:

- că implicarea este voluntară;
- care este rolul așteptat și ce presupune acesta;
- ce sprijin va fi disponibil;
- cu cine se va colabora, cine altcineva va fi implicat.

Pentru a motiva părinții să dezvolte o legătură constantă cu grădinița este esențială recunoașterea, atât în cadrul interacțiunilor individuale, cât și în public, atunci când este posibil, a contribuției părinților, oricât de modestă ar fi aceasta, cu atenție însă la faptul ca aceste aprecieri să nu genereze frustrări și diviziuni în rândul părinților.



APLICAȚIE

Planificați o activitate adaptată situației concrete a grădiniței dumneavoastră care să contribuie la motivarea spre participare a părinților romi.
Ce strategie ați utiliza pentru a o face cunoscută părinților? Ce modalitate ar fi mai eficientă pentru a-i motiva pe părinții romi să participe?

Participarea părinților la luarea deciziilor

Așa cum s-a precizat în secțiunea privind viziunea unei grădinițe incluzive și interculturale, asigurarea unei reprezentări proporționale a părinților în comitetele sau asociațiile de părinți, în raport cu apartenențele etnoculturale și cu nivelul socio-economic al familiilor este o caracteristică importantă a acestui tip de grădiniță. Uneori acest lucru nu se poate realiza imediat, printr-o simplă decizie a managerului grădiniței. Este nevoie, pe de o parte, de convingerea unui grup de părinți romi să se implice în structurile respective: unii părinți pot refuza acest lucru, nu pentru faptul că nu ar fi preocupați de educația copiilor, ci din teama de a nu face față la un nivel satisfăcător interacțiunilor cu părinții majoritari, dacă aceștia au un nivel de educație superior. Poate fi vorba, pe de altă parte, și de nevoia de a sensibiliza părinții ne-romi asupra importanței de a include părinți romi în structurile reprezentative sau asociative ale părinților, oferindu-le totodată sprijinul necesar pentru a avea o participare eficientă.

PETI brosura.indd 107 16.03.2010 17:43

Un risc ce trebuie evitat este cel al *token-ismului*: se include în mod formal un părinte rom în Comitetul de Părinți, fără ca acestuia să i se dea cu adevărat posibilitatea de a reprezenta interesele părinților romi. În acest fel se dă impresia de a se asigura participarea părinților romi la luarea deciziilor dar în realitate se menține aceeași stare de inegalitate. O situație cu efecte potențial negative este și cea în care se include în structurile reprezentative ale părinților un părinte rom capabil de a participa și de a contribui eficient la acțiuni, fără însă ca acesta să aibă cu adevărat legătură cu majoritatea părinților romi, deci fără a-i reprezenta în fapt pe aceștia. Uneori o astfel de persoană poate chiar amplifica dificultățile de comunicare între cadrele didactice și familiile copiilor romi deoarece poate bloca sau transmite distorsionat mesajele cadrelor didactice, în condițiile în care acestea se așteaptă la o facilitare a comunicării prin solicitarea sprijinului unui membru al comunității.

De aceea, este preferabil ca, alături de consultarea structurilor reprezentative, să existe și alte modalități de implicare a părinților în luarea deciziilor la nivel de grădiniței, în colaborare cu cadrele didactice. Modalitatea cea mai directă este desigur organizarea periodică (nu foarte frecventă totuși, spre exemplu, o dată pe trimestru) a unei întâlniri cu toți părinții copiilor. La pregătirea și la derularea acestor întâlniri rămân valabile recomandările formulate în modulul 2 cu privire la întâlnirile cadrelor didactice cu părinții copiilor din grupă. Trebuie doar ținut cont de faptul că grupul va fi mai mare și va fi mai dificil de implicat activ fiecare părinte. O altă posibilitate este și constituirea de grupuri de părinți care să preia sarcini specifice (de exemplu, amenajarea unui spațiu din curtea grădiniței ca loc de joacă sau spațiu cu flori, organizarea de activități extra-curriculare, organizarea unei „zile a părinților la grădiniță", etc.), în fiecare grup fiind implicați părinți de diferite etnii și din medii sociale diferite. Astfel de activități comune vor avea și efect pozitiv asupra atitudinilor reciproce între părinții romi și ne-romi, promovând o atmosferă pozitivă, de colaborare.



APLICAȚIE

Ce poate face conducerea grădiniței, respectiv părinții ne-romi din Comitetul de Părinți, pentru a facilita participarea eficientă a părinților romi la activitățile comitetului și la luarea deciziilor în grădiniță? Identificați câte trei răspunsuri posibile pentru fiecare.

Activități de consiliere și educație a părinților

În oferta grădiniței pot fi incluse și activități adresate direct părinților. Acestea pot include sesiuni de consiliere individuală sau de grup, activități de dezvoltare a coeziunii grupului, cursuri și informări pe teme legate de creșterea copiilor sau pe teme de dezvoltare personală. De asemenea, se poate avea în vedere acordarea de sprijin suplimentar părinților romi aleși în comitetul de părinți, în vederea asigurării unei participări adecvate a acestora. Cu cât părinții vor simți că grădinița este locul unde vor găsi un sfat profesionist despre creșterea, îngrijirea și dezvoltarea copilului lor și că nu este un mediu ostil statutului lor de părinți, cu atât mai mult se vor alătura eforturilor celor care lucrează în grădiniță.



APLICAȚIE

Identificați trei teme ce pot fi propuse de grădiniță pentru sesiuni de consiliere sau cursuri adresate părinților și care să corespundă nevoilor și intereselor părinților romi.

PETI brosura.indd 108 16.03.2010 17:43

Oferirea unui spațiu în grădiniță destinat părinților

În comunitățile defavorizate unde părinții cu o situație economică deficitară nu dispun de resursele necesare pentru a pune acasă la dispoziția copiilor jucării, cărți, materiale de construcție, de desen, etc. și uneori nici nu își permit să înscrie copilul la grădiniță, este recomandată amenajarea unui spațiu care să funcționeze ca un centru de resurse adresat atât copiilor, cât și părinților. Astfel, aici copiii din familii defavorizate pot desfășura activități sub îndrumarea unui cadru didactic, în afara orarului normal al grădiniță, iar părinților li se poate, de asemenea, oferi posibilitatea de a se implica activ în aceste activități sau de a desfășura alte tipuri de activități pentru părinți. În acest mod se poate încuraja comunicarea și dialogul intercultural și pot fi atrase familiile rome către grădiniță.

M3.4.3. Paşi în gestionarea situațiilor problematice şi a conflictelor

Managerul și membrii Consiliului de Administrație al grădiniței au și responsabilitatea gestionării situațiilor neașteptate și a conflictelor ce pot apărea, spre exemplu în relațiile dintre părinți și personalul grădiniței sau între părinți. Desigur, formularea celor mai adecvate răspunsuri la astfel de situații trebuie să aibă la bază înțelegerea punctelor de vedere ale celor implicați și prioritatea acordată intereselor copiilor. Aceasta implică, atunci când în respectiva situație sunt implicați părinți romi, și sensibilitate interculturală și capacitatea de a găsi modalitățile de comunicare cele mai potrivite.

Astfel, dintre cele mai importante aspecte ce condiționează succesul în gestionarea unor astfel de situații, subliniem următoarele trei:

1. **Abordarea constructivă, focalizarea pe soluții**

   Trebuie să fie clar faptul că scopul nu este acela de a găsi vinovați sau de a cântări cărei părți să i se dea dreptate, ci găsirea unei soluții benefice pe cât posibil pentru toți cei implicați, interesul copilului/copiilor fiind întotdeauna primordial.

2. **Trecerea de la poziții, la interesele și nevoile părților implicate**

   Dacă se începe o negociere pornind de la pozițiile exprimate vizibil de părțile implicate, este posibil să nu se poată găsi o soluție satisfăcătoare, se poate chiar escalada conflictul, sau se pot genera frustrări de ambele părți. Dacă însă tuturor li se oferă posibilitatea de a exprima nu doar ceea ce doresc, dar și ce interese și nevoi se află în spatele revendicărilor respective, sunt șanse mult mărite de găsire a unei soluții care să convină tuturor și se generează o relație ce favorizează înțelegerea reciprocă și nu doar găsirea unui compromis.

3. **Afirmarea explicită a respectării egale a demnității celor implicați**

   Mai ales în cazul părinților romi, probabil confruntați anterior cu situații în care drepturile nu le-au fost respectate sau în care au fost priviți de pe o poziție de superioritate, este deosebit de importantă atenția asupra asigurării unei comunicări echilibrate. Părinții romi vor înțelege că sunt respectați și că grădinița este un mediu în care drepturile tuturor sunt respectate.

PETI brosura.indd 109 16.03.2010 17:43

REFLECTAȚI

Analizați din perspectiva celor de mai sus următoarele situații:

1. Directoarea grădiniței este solicitată de un lider al comunității romilor să intervină în sprijinul unei familii de romi, pentru că educatoarea refuză să mai primească la grădiniță unul dintre copiii din această familie, invocând regulamentul care stipulează exmatricularea unui copil care a lipsit timp de 2 săptămâni, fără să anunțe. Părinții declară că în această perioadă copilul a fost bolnav, dar nu s-au prezentat la medic și nu au nici o dovadă medicală.
2. O familie de romi se prezintă la directoarea unei grădinițe pentru a-și înscrie cei doi copii la grădiniță, unul de 3 ani și unul de 4 ani. Solicită ca cei doi copii să fie înscriși la aceeași grupă, pentru că sunt obișnuiți împreună și nu vor să se despartă, mai ales că cel mai mic este foarte timid și nu ar rămâne singur în grupă. Directoarea stă de vorbă cu cele două educatoare de la cele două grupe, care, ambele refuză să preia ambii copii: Cea de la grupa mijlocie susține că are deja un număr mare de copii, și nu poate asigura o bună integrare pentru copilul cel mic. Cea de la grupa mică refuză de asemenea, susținând că ar fi nepedagogic și injust pentru copilul mai mare să nu fie stimulat și educat conform nivelului său de vârstă. Analizați situația și identificați cel puțin două alternative de rezolvare a problemei, pornind de la interesul primordial al celor doi copii.
3. Într-o grădiniță multietnică, în care, pe lângă români sunt și romi și maghiari, la o ședință de la începutul lunii decembrie izbucnește un conflict, părinții romi acuzând directorul instituției de discriminare, fiindcă nu a fost selectat nici un copil rom în echipa de copii care repetă colinde pentru a participa la serbarea de Crăciun de la primărie. Educatoarea care răspunde de acțiune se apără, spunând că a avut inițial și 3 copii romi în grupul respectiv, dar aceștia nu au putut învăța la timp colindul în limba maghiară din program, de aceea a cerut sprijinul părinților, care au declarat că nu știu colindul maghiar și nu pot să îl repete acasă cu copiii, în plus nu le pot asigura copiilor costumația necesară pentru serbare. Ca ultim argument, a precizat că nu a vrut în același timp decât să protejeze afectiv copiii romi, întrucât părinții celor trei au declarat pe rând că nu vor să participe la serbare, pentru că nu sunt tratați corect de părinții români și cei maghiari, ceea ce ar fi creat sentimente de izolare și frustrare celor 3 copii, în cazul în care părinții acestora nu ar fi fost prezenți la serbare.



Cum ați proceda în fiecare dintre aceste situații dacă v-ați afla la conducerea grădiniței respective? Ce pași ați parcurge?

Prevenirea segregării și asigurarea desegregării

O situație problematică specifică este cea a segregării copiilor romi. Uneori aceasta apare fără o intenție explicită din partea cadrelor didactice sau a conducerii grădiniței, spre exemplu, atunci când un grup de copii romi se înscriu la grădiniță mai târziu decât restul copiilor, luându-se decizia de a se constitui o grupă suplimentară. Se ajunge astfel la o grupă formată în majoritate din copii romi. Ministerul Educației recunoaște, prin notificarea transmisă pe această temă în 2004 și prin Ordinul de Ministru nr. 1540 din 2007 că, indiferent de cauza sa, segregarea copiilor romi în instituțiile de educație de orice nivel este o gravă discriminare și este interzisă.

De aceea, toate grădinițele trebuie să ia măsuri adecvate pentru a preveni apariția unor situații de segregare și pentru a elimina pe cele deja existente. Luarea unor măsuri privind desegregarea trebuie însă făcută cu mare grijă, având în vedere riscurile ce pot apărea în astfel de situații:

- mutarea copiilor dintr-o grupă în alta poate avea consecințe psihologice negative, ei fiind deja atașați de colegi și obișnuiți cu cadrul didactic;
- familiile copiilor romi pot susține segregarea, considerând că este mai bine pentru copii să fie împreună cu colegi de aceeași etnie;
- familiile copiilor ne-romi care fac parte din grupe în care nu există copii romi pot respinge ideea combinării grupelor.

PETI brosura.indd 110 16.03.2010 17:43

În astfel de condiții, dincolo de afirmarea fermă a nevoii de a respecta prevederile legale în această privință, este necesar ca părinții, atât romi cât și ne-romi, să conștientizeze beneficiile unui mediu intercultural și efectele negative ale segregării.

Pentru aceasta, poate fi esențială și mobilizarea sprijinului comunității, prin colaborarea cu organizații ale romilor, cu alte organizații neguvernamentale, cu autoritățile locale, cu mediatorii școlari, acolo unde aceștia există, cu structurile religioase și cu orice alți parteneri care pot oferi sprijin.

Pentru conștientizarea problematicii de către părinți pot fi organizate întâlniri separate sau comune, unde pot fi discutate motivele ce au determinat această decizie la nivel național, dar și prezentate cazuri și exemple pozitive sau materiale video relevante. Centrele de Resurse pentru Educație Incluzivă pot oferi materiale și informații în această privință.

Un factor esențial pentru asigurarea succesului desegregării îl reprezintă implicarea activă a părinților în procesul de restructurare a grupelor. Uneori, desegregarea presupune echilibrarea din punct de vedere etnic între două grădinițe din aceeași localitate. În acest caz, ambele colective de cadre didactice și ambele grupuri de părinți trebuie implicate în egală măsură.

APLICAȚIE



Analizați repartizarea copiilor romi în grupe în cadrul grădiniței, respectiv între grădinițe, în localitate sau cartier. Dacă se constată o prezență mai ridicată în anumite grupe sau într-o anumită grădiniță, elaborați un plan concret de desegregare.
Cine poate sprijini procesul?
Cum veți proceda pentru a evita divergențele?
Cum puteți preveni segregarea copiilor romi în grădiniță

PETI brosura.indd 111 16.03.2010 17:43

Proiectul pentru Educație Timpurie Incluzivă

Glosar

Asimilare: situația în care un grup minoritar situat într-o societate majoritară își pierde identitatea proprie și adoptă reperele culturale ale societății majoritare.

Comunicare interculturală: situație de comunicare între persoane cu apartenențe și referințe socio-culturale diferite. Presupune competențe specifice care să permită minimizarea neînțelegerilor prin deschidere, empatie și explicitarea suplimentară a contextului conținuturilor comunicate.

Cultura: ansamblu de elemente distinctive, de ordin spiritual, material, intelectual, și emoțional, ale unei societăți sau ale unui grup social, ce include, pe lângă artă și literatură, stiluri de viață, moduri de convietuire, sisteme de valori, tradiții și credințe (UNESCO, 2001)

Discriminare directă: situația în care o persoană este tratată mai puțin favorabil decât alta, când ar putea fi tratată într-o manieră similară.

Discriminare indirectă: discriminare rezultată prin aplicarea unui criteriu sau a unei practici aparent neutre dar care dezavantajează anumite persoane.

Discriminare structurală: slaba reprezentare a unor categorii de persoane în anumite domenii, asociată de obicei cu dificultăți de acces ale membrilor unor grupuri la anumite tipuri de poziții în domeniul public sau economic.

Discriminare: comportament injust la adresa membrilor unui grup, asociat de obicei cu existența unor prejudecăți negative față de grupul respectiv.

Educația incluzivă: are în vedere îndepărtarea sau diminuarea barierelor de orice tip din calea învățării și participarea în egală măsură a tuturor copiilor, acordându-se o atenție specială celor din familii cu grad ridicat de vulnerabilitate sau cu risc de excluziune și marginalizare.

Educația interculturală: urmărește dezvoltarea competențelor copiilor necesare vieții într-o societate caracterizată prin diversitate culturală și interacțiuni între persoane cu apartenențe culturale diferite. Include dezvoltarea de cunoștințe și deprinderi sociale și intelectuale, dar și dezvoltarea de atitudini pozitive față de cultura sau culturile cărora le aparțin copii, precum și față de persoane ce aparțin altor grupuri etnoculturale, contribuind de asemenea la conștientizarea și la combaterea prejudecăților și discriminării.

Grădinița incluzivă și interculturală: o grădiniță deschisă tuturor, cu un curriculum care reprezintă diversitatea culturală a populației locale, în care fiecare copil beneficiază de acces egal la o educație de calitate.

Grup etnic: grup de oameni care se identifică prin raportare la o moștenire comună, reală sau fictivă, asociată cu elemente ce pot include o origine comună, istoria, religia, limba, un anumit teritoriu, structuri de organizare a societății, etc. Membrii grupului sunt conștienți de apartenența lor etnică și sunt recunoscuți de cei din exterior ca un grup distinct.

Integrare: situație dezirabilă, în care se acordă importanță în egală măsură dezvoltării și afirmării în spațiul public a identităților specifice ale diferitelor grupuri etnoculturale, și încurajării contactelor, dialogului intercultural și colaborării între membrii acestor grupuri.

Interculturalism: abordare teoretică ce consideră că este posibilă și dezirabilă promovarea unor relații de comunicare deschisă, de colaborare și dialog între persoane cu apartenențe etnoculturale diferite, stimulându-se participarea activă și echilibrată, de pe poziții egale, la viața publică, susținându-se totodată demersurile ce vizează dezvoltarea identităților culturale specifice ale fiecărui grup.

Întărirea pozitivă: abordare prin care se pun în valoare calitățile, aspectele pozitive, și care, în loc să se focalizeze pe identificarea și analiza problemelor și a dificultăților, se focalizează pe identificarea a ceea ce este pozitiv și pe găsirea de modalități prin care aceste aspecte pozitive să fie amplificate și extinse.

PETI brosura.indd 112 16.03.2010 17:43

Managementul diversității: strategie ce pleacă de la recunoașterea diversității în instituții și organizații și presupune reflectarea diversității în politicile și practicile instituționale, precum și luarea în considerare a nevoilor specifice ale diferitelor categorii de persoane, atât din personalul, cât și dintre beneficiarii instituțiilor sau organizațiilor respective.

Marginalizare: situația unui grup minoritar la care pierderea identității culturale specifice este asociată cu izolare față de restul societății. Această situație este frecvent însoțită de excluziunea socială a membrilor grupului în cauză.

Multiculturalism: abordare teoretică ce consideră că stabilitatea și justiția socială pot fi asigurate doar prin asigurarea de către stat a dreptului fiecărei comunități de a-și gestiona autonom viața socială și culturală, fără a se acorda importanță interacțiunilor dintre comunități.

Prejudecată: atitudine față de membrii unui grup ce presupune evaluarea membrilor acestuia, nu pe baza caracteristicilor lor individuale, ci pe baza imaginii stereotipe asupra grupului respectiv.

Rasism: atitudine negativă față de membrii unui grup, bazată pe prejudecata că aceștia au caracteristici inferioare față de grupul propriu.

Segregare: situația în care unui grup etnocultural i se impune, direct sau indirect, menținerea la distanță față de restul societății și dezvoltarea unei vieți socio-culturale limitate la interiorul grupului.

Segregarea copiilor romi în educația timpurie: formarea grupelor în așa fel încât în unele să existe exclusiv sau preponderent copii romi, respectiv, în localitățile cu mai multe grădinițe, situația în care proporția copiilor romi înscriși într-o grădiniță este semnificativ mai mare decât în altele. Nu reprezintă segregare situația în care grădinița la care sunt înscriși preponderent copii romi are limba romani ca limbă de studiu sau este o grădiniță bilingvă, română – romani. Segregarea în educație este interzisă prin Ordinul Ministrului Educației nr. 1540 din 2007.

Sensibilizare lingvistică: metodă ce utilizează referirile la diferitele limbi și la conexiunile între acestea ca un mijloc de stimulare a deschiderii spre diversitate culturală și de dezvoltare la copii a competențelor de comunicare interculturală. Nu urmărește învățarea unei alte limbi dar poate include învățarea unor cuvinte în diferite limbi.

Societate multiculturală: societate în care conviețuiesc mai multe grupuri etnoculturale, fără ca între acestea să existe în mod necesar interacțiuni și relații de colaborare.

Societate interculturală: societate în care conviețuiesc mai multe grupuri etnoculturale, între care există frecvente interacțiuni, mecanisme de dialog și colaborare, interferențe și activități comune.

Stereotip: o reprezentare mentală a unui grup social și a membrilor acestuia ce presupune o listă de trăsături considerate caracteristice și așteptări comportamentale corespunzătoare.

Tokenism: practică sau politică ce constă în includerea intenționată a unor reprezentanți ai unor grupuri minoritare și/sau dezavantajate în structuri sau echipe dominate de majoritari. Astfel se contracarează eventuale acuzații de discriminare, fără ca minoritatea respectivă să poată avea, totuși, în mod real și eficient un cuvânt de spus.

PETI brosura.indd 113 16.03.2010 17:43

Proiectul pentru Educație Timpurie Incluzivă

Bibliografie

Curriculum pentru educația timpurie a copiilor de la 3 la 6/7 ani. București: Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului, UMPIP, 2008.

Ghid de bune practici pentru educația timpurie a copiilor între 3 și 6/7 ani. București: Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului, UMPIP, 2008.

Cele șapte ghiduri elaborate în *Proiectul pentru Reforma Educației Timpurii*:

Cristiana Boca (coord.), Mihaela Bucinschi, Anița Dulman, Gabriela Dumitru, Vasile Flueraș, Marcela Marcinschi-Călineci, Cristina Popescu, Ecaterina Stativă, Cătălina Ulrich. *Educația timpurie și specificul dezvoltării copilului preșcolar. Modul general pentru personalul grădiniței – 1.* București: Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului, UMPIP, 2009 – Proiectul pentru Reforma Educației Timpurii.

Cristiana Boca (coord.), Irinela Nicolae, Ana Secrieru, Doina-Olga Ștefănescu. *Împreună pentru copii: grădinița și comunitatea, Modul general pentru personalul grădiniței – 2.* București: Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului, UMPIP, 2009 – Proiectul pentru Reforma Educației Timpurii.

Cristiana Boca (coord.), Jenica Batiste, Vasile Flueraș, Liliana Grigore, Doina Olga Ștefănescu. *Noi repere ale educației timpurii în grădiniță, Modul pentru educatori – 3.* București: Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului, UMPIP, 2009 – Proiectul pentru Reforma Educației Timpurii.

Cristiana Boca (coord.), Nicoleta Stănică, Daniela Stoicescu. *Gata pentru școală, Modul pentru educatori – 4.* București: Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului, UMPIP, 2009 – Proiectul pentru Reforma Educației Timpurii.

Cristiana Boca (coord.), Elena Butunoi, Carmen Lică, Emilia Stana. *Și tu poți fi manager, Modul pentru managementul grădiniței – 5.* București: Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului, UMPIP, 2009 – Proiectul pentru Reforma Educației Timpurii.

Cristiana Boca (coord.), Anița Dulman, Gabriela Dumitru, Marcela Marcinschi-Călineci,

Ecaterina Stativă. *Consilierea în grădiniță... start pentru viață, Modul pentru consilieri – 6.* București: Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului, UMPIP, 2009 – Proiectul pentru Reforma Educației Timpurii.

Cristiana Boca (coord.), Cristina Popescu, Mihaela Bucinschi. *Să construim împreună cei 7 ani... de-acasă, Modul pentru părinți și educatori – 7.* București: Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului, UMPIP, 2009 – Proiectul pentru Reforma Educației Timpurii.

Ordin privind interzicerea segregării școlare a copiilor romi și aprobarea Metodologiei pentru prevenirea și eliminarea segregării școlare a copiilor romi. București: Ministerul Educației și Cercetării. Cabinet Ministru. Nr 1540. 2007.

Ordin privind normele de încadrare și de activitate ale mediatorului școlar. București: Ministerul Educației și Cercetării. Cabinet Ministru. Nr 1539. 2007.

Convenția Națiunilor Unite privind Drepturile Copilului. ONU, 1989,.

Declarația de la Salamanca privind educația copiilor cu cerințe educaționale special. UNESCO, 1994.

Declarația universală privind diversitatea culturală, UNESCO, 2001

Raportul Global de Monitorizare a Programului „Educația pentru Toți”. UNESCO, 2007.

Recomandarea nr. 4 din iunie 2009 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind educația romilor. Consiliul Europei, 2009.

Cartea Albă a Dialogului Intercultural. Consiliul Europei, 2008.

Towards quality education for Roma children: transition from early childhood to primary education, UNESCO and Council of Europe – DGIV/EDU/ROM(2007)5.

Fișe de istoria romilor. Proiectul „Educația pentru copiii romi în Europa” al Consiliului Europei, 2008. Varianta în limba română: Centrul Național de Cultură al Romilor și Institutul Intercultural Timișoara, 2010.

PETI brosura.indd 114 16.03.2010 17:43

Ghidul european al mediatorului și asistentului școlar rom. Proiectul „Educația pentru copiii romi în Europa" al Consiliului Europei, 2007. Varianta în limba română: Institutul Intercultural Timișoara, 2008.

Manual de asigurarea calității educației pentru cetățenie democratică în școli. Consiliul Europei și UNESCO, 2005. Varianta în limba română: Institutul de Științe ale Educației.

Istoria și cultura romilor în perspectivă interculturală. Curs pentru cadre didactice. Institutul Intercultural Timișoara & Presencia Gitana, 2007.

Manualul autoevaluării. Kulturkontakt Austria, 2006. Varianta în limba română: Institutul Intercultural, 2006.

Discriminarea rasială, etnică și lingvistică în județele Alba, Bihor, Brașov, Caraș-Severin și Sălaj. Târgu-Mureș, Liga Pro Europa, 2006.

Buzov, E. *Effectiveness in school*, Ekip plus, Sofia, 2004

Candelier M., Ioannitou G., Omer D., Vasseur, M.-T., (dir.), *Conscience du plurilinguisme – Pratiques, réprésentations et interventions*, Presses Universitaires de Rennes, 2008.

Candelier M., Oomen-Welke I., Perregaux Ch.: *Janua Linguarum - une étape du développement de l'éveil aux langues*, In: Janua Linguarum – La Porte des Langues – L'introduction de l'éveil aux langues dans le curriculum, Candelier, M. (ed.), Centre Européen pour les Langues Vivantes / Conseil de l'Europe, 2003, pp. 19-39.

Chevalier, J. *Integrarea culturii romilor în educația școlară și extrașcolară. Ghid pentru cadrele didactice.* Institutul Intercultural, 2000.

Grigore, D. *Suport de curs pentru cadre didactice privind istoria și cultura romilor în perspectiva interculturala.* Institutul Intercultural Timișoara, 2007.

Ionescu M. și Cace S. *Politici publice pentru romi. Evoluții și perspective,* București : Editura Expert, 2006.

Jigău M. și Surdu M. (coord.) *Participarea la educație a copiilor romi. Probleme, soluții, actori.* București: Ministerul Educației și Cercetării, Institutul de Științe ale Educației, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Unicef Romania, 2002.

Liégeois J.-P. *Minorité et scolarité : le parcours tsigane.* CRDP Midi-Pyrénées, Toulouse, 1997

Liégeois J.-P. *Romii în Europa.* Consiliul Europei, 2008.

Leben, N.Y.: *Directive Group Play Therapy. 60 Structured Games for the Treatment of ADHD, Low Self-Esteem and Traumatized Children.* Morning Glory Treatment Center for Children, 1999.

Lynch, E. W., & Hanson, M. J. (Eds.): *Developing cross-cultural competence: A guide for working with children and their families (2nd ed.).* Baltimore, MD: Paul Brookes, 1998.

Rus C. *Problematica romilor și reforma asistenței sociale în România.* In A. Munteanu & J. Sagebiel, Practici în Asistența Socială. România – Germania. Iași : Polirom, p. 203-214, 2007

Rus, C. *Educația interculturală și problematica romilor.* Institutul Intercultural Timișoara, 2005.

Rus, C., Jivan, A. (coord.) *Educație interculturală în comunități multietnice.* Institutul Intercultural Timișoara, 2002.

Ruegg, F. Poledna, R., Rus, C. *Interculturalitate : cercetări și perspective românești,* Presa Universitară Clujeană, 2002.

Sarau G. *Experiența românească privind învățământul pentru rromi și predarea limbii materne rromani în perioada 1990-2005.* București : Ministerul Educației și Cercetării, 2006.

Schmidt, J. *Exploring Same and Different in a Preschool World*, Rethinking Schools, Volume 20 No. 2 - Winter 2005/2006.

Velea, L.-S., Toderaș, N., Ionescu, M. *Participarea elevilor în școală și în comunitate. Ghid pentru profesori și elevi*, TEHNE Centrul pentru Inovare și dezvoltare în educație, Botoșani: Editura Agata, 2006.

PETI brosura.indd 115 16.03.2010 17:43

Proiectul pentru Educație Timpurie Incluzivă

Resurse suplimentare disponibile pe internet

- *Proiectul de Educație Timpurie Incluzivă / Proiectul pentru Reforma Educației Timpurii*
  www.proiecte.pmu.ro
- *Învățământ în limba rromani*
  http://www.edu.ro/index.php/articles/c220/
- *Acces la educație pentru grupuri defavorizate*
  www.acces-la-educatie.edu.ro
- *Centrul Național de Cultură a Romilor*
  www.romanikultura.ro
- *Romani CRISS - Centrul Romilor pentru Intervenție Socială și Studii*
  http://www.romanicriss.org/
- *Centrul Romilor Amare Romentza*
  http://www.amarerromentza.org
- *Istoria și Cultura Romilor*
  http://www.romanes.ro/
  http://www.romanothan.ro/
- *Institutul Intercultural Timișoara*
  www.intercultural.ro
- *Centrul de Documentare și Informare despre Minoritățile din Europa de Sud-Est (CEDIMR-SE)*
  http://www.policy.hu/flora/romii.htm
- *UNICEF: Educația copiilor de etnie romă*
  http://www.unicef.ro/programe/educatie/educatia-copiilor-de-etnie-roma/
- *UNESCO: EDUCATION – Roma children*
  http://www.unesco.org/en/inclusive-education/roma-children/
- *The European Union and Roma*
  http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=518&langId=en
- *Council of Europe: Roma and Travellers - Working with Roma to improve their own lives*
  http://www.coe.int/RomaTravellers
- *Council of Europe: Education of Roma Children in Europe*
  http://www.coe.int/education/roma
- *Council of Europe: Intercultural Education*
  http://www.coe.int/t/e/cultural_co-operation/education/Intercultural_education/_Intro.asp#TopOfPage
- *Roma Initiatives – Open Society Institute*
  http://www.soros.org/initiatives/roma
- *Roma Education Fund*
  http://romaeducationfund.hu/

PETI brosura.indd 116 16.03.2010 17:43

- *OSCE: Roma and Sinti*
  http://www.osce.org/odihr/18148.html

- *OSCE: Tolerance and Non-Discrimination - Roma, Sinti & Travellers*
  http://tandis.odihr.pl/?p=ki-ro

- *The European Roma Rights Centre (ERRC)*
  http://www.errc.org/

- *Jane Eliott Blue eyes/brown eyes exercise*
  http://janeelliott.com/index.htm

- *A Class Divided*
  http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/divided/etc/view.html

PETI brosura.indd III 16.03.2010 17:43



Educația Timpurie Incluzivă

Module pentru formarea personalului
din serviciile de educație timpurie

Prezenta lucrare a fost elaborată în cadrul Proiectului pentru Incluziune Socială, Componenta 2:
Programul pentru Educație Timpurie Incluzivă, co-finanțat de Guvernul României și Banca Mondială.

PETI brosura.indd IV 16.03.2010 17:43